

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI**

**GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN BİÇİM GRAMERİ
YÖNTEMİ İLE PLAN DÜZLEMİNDE VE CEPHE
DÜZENİNDE ANALİZİ: ZİLE ÖRNEĞİ**

HİLAL SERT ASAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN

KASIM – 2023

YOZGAT

T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN BİÇİM GRAMERİ
YÖNTEMİ İLE PLAN DÜZLEMİNDE VE CEPHE
DÜZENİNDE ANALİZİ: ZİLE ÖRNEĞİ

HİLAL SERT ASAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman: Doç. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN

KASIM – 2023

YOZGAT

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
LİSANSÜSTÜ TEZ ONAY FORMU

T.C.

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Enstitümüzün Mimarlık Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı öğrencisi Hilal SERT ASAN'ın hazırladığı “**Geleneksel Konut Dokusunun Biçim Grameri Yöntemi ile Plan Düzeninde ve Cephe Düzeninde Analizi: Zile Örneği**” başlıklı tezi ile ilgili tez savunma sınavı, Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri gereğince 15/11/2023 Çarşamba günü saat 12:00'de yapılmış, tezin onayına oy birliği ile karar verilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Sare SAHİL

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN

(Danışman)

Jüri Üyesi : Dr. Öğr. Üyesi Olcay Türkan YURDUGÜZEL

...../...../.....

Prof. Dr. Hasan Güner BERKANT

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BEYANI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, tezin içerdiki yenilik ve sonuçların başka bir yerden alınmadığını, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite veya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan eder, aksi bir durumda aleyhine doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğini beyan ederim.

Hilal SERT ASAN

15/11/2023

ÖN SÖZ

Günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Anadolu, zengin bir kültür mirasına sahiptir. Bu kültür mirası içerisinde günümüzde varlığını sürdürme savaşı veren ve yok olma riski ile karşı karşıya kalan geleneksel konutlar, barındırdıkları kültürel potansiyel ve değerler ile keşfedilmeyi beklemektedir. Tokat ilinin en büyük ilçelerinden biri olan Zile de tarihsel süreç içerisinde sahip olduğu kültürel potansiyel ve barındırdığı değerlerle Anadolu’da keşfedilmesi ve akademik çalışmalar yapılması gereken bir yerleşimdir. Zile’de geçmişten günümüze yaşamış olan medeniyetlerin izleri herhangi bir sokak ya da caddede bulunan sivil yapı veya hamam, cami gibi anıtsal yapı örneklerinde görülebilmektedir. Yerleşimde var olan kültürel değerleri gelecek nesillere aktarmak amacıyla 2014 yılında geleneksel konut dokusunun yoğun olduğu bölge, Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu’nun (KVKBK) kararı ile Kentsel Sit Alanı olarak belirlenmiş, yerleşimin korunması ve geleneksel yaşamın sürdürülebilmesi amacıyla Koruma Amaçlı İmar Planı (KAİP) hazırlanmıştır. Günümüzde Amasya Caddesi sokak sağlıklılaştırma çalışmaları başta olmak üzere sürdürülen koruma çalışmalarının bölgenin turizme katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Bu çalışmada Tokat’ın Zile ilçesinde geleneksel dokuda yer alan konutların mekânsal özelliklerinin ve yapının biçim grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninde analiz edilmesi, geleneksel konut dokusunun korunması ve yaşatılmasına yönelik farkındalık kazandırılması amaçlanmıştır. Koruma ve restorasyon çalışmaları günümüzde de devam ettiğinden sınırlı sayıda yapının projelerine erişilmiştir ve analizler bu yapılar üzerinden gerçekleştirilmiştir. Çalışmam boyunca isteklerim ve hayallerim için beni her zaman yüreklendiren ve desteğini hep üzerimde hissettiğim çok değerli tez danışmanım Doç. Dr. Çiğdem Belgin DİKMEN başta olmak üzere, çalışmam için ihtiyaç duyduğum dokümanları paylaşan değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Uğur DEMİRBAĞ’a ve Mimar Adnan SEÇKİN’e, tez çalışmam süresince yanımda olan aileme özellikle annem Hülya SERT ile babam Alpaslan SERT’e ve canım kardeşlerim Osman Gazi SERT’e ve Elif Eylül SERT’e teşekkürü bir borç bilirim. Tez çalışmamı hazırlarken her aşamada motivasyon konuşmalarıyla çalışmamı destekleyen ve beni yüreklendiren sevgili eşim Samet ASAN’a teşekkür ederim.

Hilal SERT ASAN

15/11/2023

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GELENEKSEL KONUT DOKUSUNUN BİÇİM GRAMERİ YÖNTEMİ İLE PLAN DÜZLEMİNDE VE CEPHE DÜZENİNDE ANALİZİ: ZİLE ÖRNEĞİ

HİLAL SERT ASAN

YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
MİMARLIK ANABİLİM DALI

TEZ DANIŞMANI: DOÇ. DR. ÇİĞDEM BELGİN DİKMEN

Toplumların sahip oldukları kültür mirasının zenginliği; günümüzde ülkelerin tanıtımında ve turizm faaliyetlerinde önemli rol oynamakta ve bu mirasın korunmasına yönelik geliştirilen politikalar ile kültür sürekliliği sağlanmaktadır. Tarihsel süreç içerisinde farklı fiziksel çevre özellikleri ve yerel kaynaklar ile Anadolu topraklarında pek çok uygarlığın hâkim olduğu, Türkiye'nin her biri birbirinden özel nitelikler taşıyan zengin bir somut ve soyut kültür mirasına sahip olduğu görülmektedir. Anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinden oluşan somut kültürel mirası içerisinde, kullanıcının yaşam biçimini ve kullanılan yapı malzemenin davranışını bilen ustalar tarafından inşa edilmesi nedeniyle "Mimarsız Mimarlık" olarak da anılan geleneksel konutlar ağırlıktadır. Süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve zengin bir kültürel birikime sahip olan Zile'de somut kültür mirası kapsamında yaşam biçimi ve toplumsal yapı, sahip olunan birikim ve teknoloji açısından önemli ipuçları barındıran geleneksel konutlar bir doku bütünlüğü içerisinde günümüze ulaşabilmiştir. Bu çalışma; Zile'de Kentsel Sit Alanı içerisinde belirlenen alanda seçilen geleneksel konut örneklerinin mekânsal özelliklerini tartışmayı, 1996 yılında Prof. Dr. Gülen Çağdaş'ın geleneksel Türk evleri için oluşturduğu plan düzleminde kural setleri üretilerek Biçim Grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninde analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde; araştırmanın amacı ve önemi, hipotezleri ve literatüre katkısı ile çalışmada kullanılan materyal ve yöntem tanımlanmıştır. İkinci bölümde geleneksel mimari ve Türk evi kavramları üzerinden geleneksel mimarinin dili ve biçim grameri aktarılmış ve biçim gramerinin geleneksel konut dokusunda kullanımına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde; Zile'nin konumu, coğrafi ve mekânsal yapısı ile Zile'de alan çalışması için belirlenen alanda geleneksel konut dokusunun özellikleri tartışılmış, araştırmada kullanılan yöntem açıklanmıştır. Dördüncü bölümde; biçim grameri ile incelenen yapılara ilişkin bulgular tartışılmış ve analiz şablonları hazırlanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde ise araştırma sonuçları değerlendirilmiş, Zile geleneksel konutlarının korunması ve yaşatılması için öneriler sunulmuştur.

2023, xvii + 140 Sayfa

Anahtar Kelimeler: Zile, Geleneksel konut dokusu, Konut tipolojisi, Mimari dil, Biçim grameri

ABSTRACT

MASTER THESIS

ANALYSIS OF TRADITIONAL HOUSING TEXTURE IN PLAN PLANE AND FAÇADE LAYOUT WITH STYLE GRAMMAR METHOD: ZILE EXAMPLE

HİLAL SERT ASAN

**YOZGAT BOZOK UNIVERSITY
SCHOOL OF GRADUATE STUDIES
DEPARTMENT OF ARCHITECTURE**

SUPERVISOR: ASSOC. PROF. DR. ÇİĞDEM BELGİN DİKMEN

The richness of the cultural heritage of societies plays an important role in the promotion and tourism activities of countries today, and cultural continuity is ensured through policies developed for the protection of this heritage. It is seen that many civilisations dominated Anatolian lands with different physical environmental characteristics and local resources in the historical process, and Turkey has a rich tangible and intangible cultural heritage, each of which has special qualities from each other. Within the tangible cultural heritage consisting of monumental and civil architecture examples, traditional houses, which are also known as “Architecture without Architects” because they are built by craftsmen who know the lifestyle of the user and the behaviour of the building materials used, are predominant. In Zile, which has hosted many civilizations in the process and has a rich cultural heritage, traditional houses, which contain important clues in terms of lifestyle and social structure, accumulation and technology within the scope of tangible cultural heritage, have survived to the present day within a texture integrity. This study aims to discuss the spatial characteristics of the traditional housing examples selected in the area determined within the Urban Protected Area in Zile and to analyse them in the plan plane and facade layout with the Form Grammar method by producing rule sets in the plan plane created by Prof. Dr. Gülen Çağdaş in 1996 for traditional Turkish houses. In the first part of the study; the purpose and importance of the research, hypotheses and its contribution to the literature, and the materials and methods used in the study are defined. In the second part, through the concepts of traditional architecture and Turkish house, the language and form grammar of traditional architecture are conveyed and the use of form grammar in traditional housing texture is given. In the third part of the study; the location, geographical and spatial structure of Zile and the characteristics of the traditional housing texture in the area determined for the field study in Zile were discussed and the method used in the research was explained. In the fourth part; the findings related to the structures examined with the grammar of form were discussed and analysis templates were prepared. In the conclusion part of the study, the results of the research are evaluated and suggestions are presented for the protection and preservation of Zile traditional houses.

2023, xvii + 140 Pages

Keywords: Zile, Traditional house pattern, House typology, Architectural language, Shape grammar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAY FORMU	ii
TEZ BEYANI.....	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ	xi
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ	xiv
HARİTALAR LİSTESİ.....	xvi
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xvii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	3
1.2. Araştırmanın Hipotezleri.....	5
1.3. Araştırmanın Katkısı	6
1.4. Materyal ve Yöntem.....	6
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	9
2.1. Geleneksel Mimari ve Türk Evi.....	9
2.1.1. Geleneksel Mimari	9
2.1.2. Geleneksel Türk Evi.....	13
2.1.2.1. Geleneksel Türk Evinin Plan Özellikleri	16
2.1.2.2. Geleneksel Türk Evinin Cephe Özellikleri	20
2.1.2.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi	25
2.2. Mimari Dil ve Geleneksel Mimarinin Dili.....	27

2.3. Biçim Grameri.....	31
2.3.1. Biçim Grameri Çeşitleri	33
2.3.2. Biçimler Üzerinde Yapılan İşlemler.....	36
2.3.3. Biçim Grameri Üzerine Yapılan Çalışmalar	38
2.3.3.1. Palladio Villaları	40
2.3.3.2. Frank Lloyd Wright Kır Evleri	41
2.3.3.3. Malaguaria Evleri	42
2.3.3.4. Giuliani Evleri.....	42
2.3.3.5. Queen Anne Evleri.....	43
2.3.3.6. Hayat Evleri	44
2.3.4. Geleneksel Konut Dokusunda Biçim Gramerinin Kullanımı.....	44
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	46
3.1. Zile'nin Konumu ve Coğrafi Yapısı	46
3.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Zile'nin Mekânsal Yapısı	48
3.3. Zile Geleneksel Konut Dokusu Özellikleri	51
3.3.1. Konum, Yapı Düzeni ve Sokak Dokusu.....	52
3.3.2. Kat Adedi.....	54
3.3.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi.....	55
3.3.4. Plan Tipolojisi	55
3.3.5. Cephe Özellikleri.....	56
3.3.6. İç Mekân Süsleme Öğeleri	59
3.3.7. Zile Geleneksel Konut Örnekleri.....	61
3.4. Yöntem.....	79
4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME	82
4.1. Çalışma Alanında Yer Alan Geleneksel Konutların Biçim Grameri Yöntemi ile Plan Düzleminde İncelenmesi ve Değerlendirilmesi	82

4.1.1. Plan Düzleminde Değerlendirme	110
4.2. Çalışma Alanında Yer Alan Geleneksel Konutların Cephe Düzeninin Siluet Oluşturularak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi	118
4.2.1. Cephe Düzeninde Değerlendirme.....	129
5. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	131
6. KAYNAKLAR	135

TABLÖLAR LİSTESİ

<u>Tablo</u>	<u>Sayfa</u>
Tablo 3.1. Zile evleri.....	77
Tablo 4.1. Ali İşçi Evi biçim grameri çalışması.....	91
Tablo 4.2. Sarıoğlu Konağı biçim grameri çalışması.....	92
Tablo 4.3. Orhan Demirtola Evi biçim grameri çalışması	93
Tablo 4.4. Aliye Kara Evi biçim grameri çalışması.....	94
Tablo 4.5. Feramus Güneş Evi biçim grameri çalışması	95
Tablo 4.6. Ahmet Yaman Evi biçim grameri çalışması	96
Tablo 4.7. Kadir Canbolat Evi biçim grameri çalışması.....	97
Tablo 4.8. Zeki Gündoğmuş Evi biçim grameri çalışması.....	98
Tablo 4.9. Güzide Çakal Evi biçim grameri çalışması.....	99
Tablo 4.10. Murat Şadol Evi biçim grameri çalışması.....	100
Tablo 4.11. Huriye Atay Evi biçim grameri çalışması.....	101
Tablo 4.12. Cemilzade Cımbıloğlu Konağı biçim grameri çalışması	102
Tablo 4.13. Saliha Öztürk Evi biçim grameri çalışması	103
Tablo 4.14. Ümmügülsüm İmer Evi biçim grameri çalışması	104
Tablo 4.15. Ahmet Samur Evi biçim grameri çalışması	105
Tablo 4.16. Hatice Çetinkaya Evi biçim grameri çalışması.....	106
Tablo 4.17. Safiye Serin Evi biçim grameri çalışması.....	107
Tablo 4.18. Satılmış Özbudak Evi biçim grameri çalışması.....	108
Tablo 4.19. Amasya Caddesi biçim grameri analiz tablosu.....	112
Tablo 4.20. Amasya Caddesi cephe analizleri	123

ŞEKİLLER LİSTESİ

<u>Şekil</u>	<u>Sayfa</u>
Şekil 2.1. Geleneksel Türk evinde oda, sofa ve eyvan planları (Eldem, 1954: 17-18)	15
Şekil 2.2. Geleneksel Türk evinde taht (Eldem, 1954: 19).....	15
Şekil 2.3. Geleneksel Türk evinde köşk (Eldem, 1954: 19)	16
Şekil 2.4. Geleneksel Türk evi plan tipleri a) Sofasız b) Dış sofalı c) İç sofalı d) Orta sofalı (Uşma, 2021)	18
Şekil 2.5. Bahtiyar Saffet Evi (Gaziantep), Bayram Güllaç Evi (Diyarbakır) (Eldem, 1954: 28-29)	18
Şekil 2.6. Kenan Doğruöz Evi (Mudanya), Ömer Efendi Evi (Akşehir) (Eldem, 1954: 38-43)	19
Şekil 2.7. Okkalar Evi (Uşak), Küçük Göldeliler Evi (Manisa-Kula) (Eldem, 1954: 102-112)	19
Şekil 2.8. Pahlanmış ve oval orta sofa (Eldem, 1954: 130).....	20
Şekil 2.9. Geleneksel Türk evinin kapı kanatları (Küçükerman, 1985)	23
Şekil 2.10. Anadolu'nun farklı bölgelerinde kullanılan yapı malzemeleri.....	26
Şekil 2.11. Sözlü kuralın, grafiksel olarak ifadesi (Flemming, 1987a)	34
Şekil 2.12. Başlangıç şekline kuralın uygulanması (Knight ve Stiny, 2001).	34
Şekil 2.13. Parametrik biçim grameri örneği (Stiny, 1980) (A. Biçim kuralı şeması, B. Başlangıç şekli)	35
Şekil 2.14. Boolean işlemleri (Stiny, 2006).....	36
Şekil 2.15. Öklid dönüşümleri	37
Şekil 2.16. Parametrik değişiklikler (Güzelci, 2012)	37
Şekil 2.17. Wright'a ait üç ev planı (Şener, 1993)	38
Şekil 2.18. Çin buz ışınları çalışması (Stiny, 1977)	39
Şekil 2.19. Çin buz ışınları biçim grameri için belirlenen 5 kural (Stiny, 1977)	39
Şekil 2.20. Villa Malcontenta'nın plan üretimi (Stiny ve Mitchell, 1978).....	40
Şekil 2.21. Üretilen kır evleri (Koning ve Eizenberg, 1981).....	41

Şekil 2.22. Malaguaria Evleri biçim grameri bilgisayar ara yüzü (Duarte, 2001)	42
Şekil 2.23. Giuliani Frigerio Evi biçim grameri aşamaları (Flemming, 1981)	43
Şekil 2.24. Queen Anne Evleri biçim grameri çalışması (Flemming, 1987a).....	43
Şekil 2.25. Yeni üretilen Hayat Evleri (Çolakoğlu, 2004)	44
Şekil 3.1. Göynücekli Konağı kat planları (Demirbağ Arşivi).....	61
Şekil 3.2. Gürsoy Konağı kat planları (Demirbağ Arşivi).....	63
Şekil 3.3. Gaydaroğlu Konağı kat planları (Demirbağ Arşivi).....	65
Şekil 3.4. Naci Giray Konağı planları (Demirbağ Arşivi).....	67
Şekil 3.5. Mescioğlu Konağı planları (Aktemur Arşivi)	68
Şekil 3.6. Ahat Alacalı Konağı planları (Aktemur Arşivi).....	70
Şekil 3.7. Ali Yetişkin Konağı planları (Demirbağ Arşivi).....	72
Şekil 3.8. İsmail Gençler Konağı planları (Demirbağ Arşivi).....	73
Şekil 3.9. Necati Döker Evi planları (Seçkin, 2010)	74
Şekil 3.10. Elif Demirçal Evi planları (Seçkin, 2010).....	76
Şekil 3.11. Dış sofalı plan tipi için biçim kuralı şeması (Çağdaş, 1996).....	80
Şekil 3.12. İç sofalı plan tipi için biçim kuralı şeması (Çağdaş, 1996)	81
Şekil 4.1. Sofanın plan tipini belirleyen kural setleri	82
Şekil 4.2. Dış sofalı plan tipinde oda yerleşimini belirleyen kural setleri.....	83
Şekil 4.3. İç sofalı plan tipinde oda yerleşimini belirleyen kural setleri	83
Şekil 4.4. Dış sofalı plan tipinde ek oda ve ek servis mekânlarının yerleşimini belirleyen kural setleri	84
Şekil 4.5. İç sofalı plan tipinde ek oda ve ek servis mekânlarının yerleşimini belirleyen kural setleri	85
Şekil 4.6. Dış sofalı plan tipinde çıkma ve balkonların yerleşimini belirleyen kural setleri	86

Şekil 4.7. İç Sofalı Plan Tipinde Çıkma ve Balkonların Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri	87
Şekil 4.8. Pencere Sayısını ve Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri.....	88
Şekil 4.9. Dış Sofalı Plan Tipi için Merdivenlerin Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri	88
Şekil 4.10. İç Sofalı Plan Tipi için Merdivenlerin Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri	89
Şekil 4.11. Amasya Caddesi üzerinde değerlendirilen evlerin konumları ve verilerin elde edildiği kaynaklar	90
Şekil 4.12. Amasya Caddesi üzerinde değerlendirilen evlerin konumları ve biçim grameri analizleri	109
Şekil 4.13. İç sofalı plan tipi için plan üretimi	111
Şekil 4.14. Dış sofalı plan tipi için plan üretimi	111
Şekil 4.15. Amasya Caddesi Üzerinde Değerlendirilen evlerin cephe fotoğrafları ve silüetleri.....	119
Şekil 4.16. Amasya Caddesi silüetleri üzerinde değerlendirilen geleneksel konutlar (Seçkin, 2010)	120
Şekil 4.17. Amasya Caddesi silüetleri üzerinde değerlendirilen geleneksel konutlar (Seçkin, 2010)	121
Şekil 4.18. Zile pencere tipleri.....	130

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

<u>Fotoğraf</u>	<u>Sayfa</u>
Fotoğraf 2.1. A. Dammuso ve B. Trullo (Taishete, 2015).....	11
Fotoğraf 2.2. A. Santorini Evleri (House Beautiful Dergisi), B. Provence Evleri (Architectural Digest).....	12
Fotoğraf 2.3. Mimarsız Mimarlık Örnekleri A. Kapadokya (Nevşehir Valiliği Arşivi Kültür Portalı), B. Mardin (Mardin Valiliği Arşivi), C. Safranbolu (Kültür ve Yaşam).....	12
Fotoğraf 2.4. A.Yeni Meksika Adobe Evler-(Eco Friendly Buildings), B.Burkina Faso Evleri (Archdaily, 2023), C.Japonya Gassho-Zukuri Evleri (Japonya Büyükelçiliği Arşivi)	13
Fotoğraf 2.5. A. Safranbolu konut cephe örneği, B. Zile konut cephe örneği (Sert Asan Arşivi)	21
Fotoğraf 2.6. Zile Sepetçioğlu Sokak ve Kayacıklı Sokak (Sert Asan Arşivi).....	22
Fotoğraf 2.7. Geleneksel Türk evinde kapı (Cambaz Arşivi).....	23
Fotoğraf 2.8. Safranbolu ve Tokat geleneksel konut pencere örnekleri (Cambaz Arşivi)	24
Fotoğraf 2.9. Zile saçak örnekleri (Sert Asan Arşivi)	24
Fotoğraf 2.10. Geleneksel konutta ahşap, taş, kerpiç ve tuğla kullanımı (Cambaz Arşivi)	27
Fotoğraf 2.11. A. Safranbolu, Karabük (Google Görseller, Safranbolu, Karabük), B. Bruges, Belgium, C. Sanaa, Yemen, (Re-thinking the Future, City and Architecture)	30
Fotoğraf 3.1. Zile'nin 1940 yılı ve 2017 yılı hava fotoğrafları (Soylu Ercan, 2018)	47
Fotoğraf 3.2. Çıkma örneği (Seçkin fotoğraf arşivi)	56
Fotoğraf 3.3. Konsol başı örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi).....	57
Fotoğraf 3.4. Giriş kapısı ve şak şak örnekleri (Doğan, 2019).....	57
Fotoğraf 3.5. Pencere örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi)	58
Fotoğraf 3.6. Balkon örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi)	58

Fotoğraf 3.7. Çatı örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi)	59
Fotoğraf 3.8. Saçak örneği (Seçkin fotoğraf arşivi)	59
Fotoğraf 3.9. Mescioğlu Konağı tavan bezemeleri (Aktemur, 2013).....	60
Fotoğraf 3.10. Alçı niş ve korkuluk örneği (Seçkin fotoğraf arşivi)	60
Fotoğraf 3.11. Göynücekli Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Seçkin Arşivi)	62
Fotoğraf 3.12. Gürsoy Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi).....	64
Fotoğraf 3.13. Gaydaroğlu Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi)	66
Fotoğraf 3.14. Naci Giray Konağı iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi).....	67
Fotoğraf 3.15. Mescioğlu Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (A. Sert Asan Arşivi ve B. Aktemur Arşivi)	69
Fotoğraf 3.16. Ahat Alacalı Konağı dış iç mekân görselleri (Aktemur Arşivi)	71
Fotoğraf 3.17. Ali Yetişkin Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi).....	72
Fotoğraf 3.18. İsmail Gençler Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi).....	73
Fotoğraf 3.19. Necati Döker Evi dış cephe ve iç mekân görselleri (Seçkin, 2010).....	75
Fotoğraf 3.20. Elif Demirçal dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi).....	76
Fotoğraf 4.1. Amasya Caddesi fotoğrafları (Sert Asan, 2021)	118

HARİTALAR LİSTESİ

<u>Harita</u>	<u>Sayfa</u>
Harita 3.1. Zile'nin konumu (Google Görseller, Zile Konum)	46
Harita 3.2. Zile kent haritası (Zile Belediye Arşivi'nden alınan belgelerle yazar tarafından geliştirilmiştir).	51
Harita 3.3. Zile kent haritası 2 (Seçkin, 2010)	52
Harita 3.4. Zile kentsel sit alanı ve tescilli yapılar (Seçkin, 2010).....	53
Harita 3.5. Zile eski kent dokusu mahalleler (Seçkin, 2010)	53
Harita 3.6. Zile kentsel dokuyu çevreleyen dereler (Seçkin, 2010)	54

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

Kısaltmalar	Açıklamalar
A	: Başlangıç biçimi
B	: Balkon
Ç	: Çıkma
DK	: Dış sofalı plan tipi için kural seti
Em	: Ek mekân
İK	: İç sofalı plan tipi için kural seti
KAİP	: Koruma Amaçlı İmar Planı
KVKBK	: Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
M	: Merdiven
O	: Oda
P	: Pencere
PK	: Pencere için kural seti
S	: Sofa
TDK	: Türk Dil Kurumu

1. GİRİŞ

Dil, insanlar arasındaki iletişimde kullanılan sembolik bir sistemdir. Türk Dil Kurumu (TDK) dili insanların düşündüklerini ve duyduklarını bildirmek için kelimeler veya işaretler ile yaptıkları anlaşma biçimi olarak tanımlamaktadır (TDK Sözlüğü, 2021). Dil; belli bir topluluk veya ülke içinde insanların birbirleri ile anlaşmak, fikirlerini ifade etmek, sahip oldukları bilgi birikimini ve geçmişten günümüze gelen kültürel değerleri aktarmak için kullanılmaktadır. Dil; kelimeler ve cümleler gibi temel öğeler ile gramer kuralları kullanılarak anlamlı iletişim kurulmasını sağlayan, belirli topluluklar tarafından paylaşılan ve toplumsal bir araç olarak işlev gören sembolik bir sistemdir. Her dil, o dili kullanan topluluğun kültürü ve tarihi ile şekillenir. Dil, toplumsal bir araç olduğu için, her toplumun kendine özgü bir dili vardır. Bir kültürel miras niteliğinde olan ve geçmişten günümüze kadar değişiklik gösterebilen dil, insanların düşünce, fikir ve bilgi paylaşımı kısaca iletişim için önemli bir araç olarak tanımlanabilir. Dil, aynı zamanda bir toplumun kültürünü ve tarihini yansıtan bir araçtır ve insanların birbirleriyle etkileşim kurmasına olanak tanır. Bu işlevleri nedeniyle, dilin öğrenilmesi ve kullanılması, insanlar arasındaki iletişimin temel unsurlarından biridir. Dünya genelinde coğrafya, tarih, kültür ve etnik kökene göre farklılık gösteren pek çok dilin var olduğu, bu dillerin bazılarının farklı toplumlar tarafından yaygın olarak kullanıldığı (İngilizce, İspanyolca, Fransızca, Almanca, Rusça ve Çince) görülmektedir. Bunun yanı sıra sadece belirli bir bölge veya toplulukta konuşulan diller de bulunmaktadır. Kuzey Amerika’da sadece Navaho halkının konuştuğu Navaho dili ve Afrika’nın doğu kıyısında kullanılan Swahili dili bu dillere örnek oluşturmaktadır.

Her dil, kendine özgü bir yapıya, gramer kurallarına ve sözlüğe sahiptir ve farklı diller arasında benzerlikler olmakla birlikte, her dilin kendine has bir yapısı vardır. Toplamların kullandığı diller, doğal dil kapsamında değerlendirilmektedir. Doğal dil; insanların düşüncelerini ifade etmek, birbirlerini anlamak, duygularını paylaşmak kısaca iletişim kurmak için kullandıkları kelimeler, cümleler ve gramer kuralları ile gelişmektedir. İnsanların isteklerine göre değişim ve gelişim göstermesiyle doğal dilden ayrılan yapay dilin, kullanıcı tercihlerine göre özel olarak ortaya çıkarılmış ve geliştirilmiş bir iletişim yöntemi olduğu söylenebilir (Raphael, 1976). Tasarım dili, mimari dil, bilgisayar dili ve müzik dili yapay dile örnek verilebilir. Söz gelimi mimarlık disiplini de dahil olmak üzere tasarım içeren tüm disiplinlerde çizgiler, biçimler, semboller, notalar vb. yapay dilin temel elemanlarıdır (Aksoy, 2001: 12, 13). Ancak sözlük anlamı dışında yan anlamlar, mecazi ifadeler de içeren kelimeler, gramer yapısına uygun veya

uygun olmayan devrik cümleler veya özel durumlarda değişebilen gramer yapılar nedeniyle doğal dillerin, yapay dillere kıyasla daha esnek bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Mimari dil; mekânları ve yapıları anlamlandıran yapı elemanları ve bileşenlerinin bir araya geliş kuralları ve düzenleri ile biçimlenmektedir. Mimari dil, bir yapıdaki yapı elemanları ve bileşenlerinin biçimleri, yüzeyleri, renkleri ve birlikte kurdukları düzen ile mimari eserin karakteristik özelliklerini belirlemektedir. Mimari dil, yapı tasarımında bu elemanların nasıl bir araya geleceklerini belirleyen ve düzenleyen bir araçtır. Her zaman olmasa da bir yapı; genellikle biçim ve işlevin birlikteliğinden oluşur ve kullanıcı için bir anlam ifade ederek bir değere sahip olur. Bu bağlamda bir yapıyı oluşturan yapı elemanları ve bileşenlerinin kısaca mimari öğelerin ziyaretçilere, sakinlere ve kullanıcılara yapıların işlevlerinin yanı sıra, kültürel, tarihi ve sembolik anlamlar da aktardığı söylenebilir.

Biçim ve işlevin birlikteliğinden oluşan, yapı elemanları ve bileşenlerinin bir araya gelişlerini düzenleyen ve yazılı olmayan gramer kuralları farklı mimari anlayışlarda farklı biçimlerde ifade edilebilir. Bu çerçevede göğe yükselen sivri kemer ve tonozlar gibi yapı elemanları ile Gotik Mimarlık örneklerinde belirli gramer kuralları olan zengin bir dil, Modern Mimarlık anlayışında minimalist bir yaklaşımla başlangıçta gramer kuralları olan, yalın ve evrensel bir dil tercih edilmiş iken, Postmodern Mimarlık anlayışında tümüyle kuralsız ve bağlamsız kullanılan yapı eleman ve bileşenlerinin eklektik bir tutumla bir araya geldiği kimliksiz bir dilin egemen olduğu görülmektedir. Bu örneklerde tasarımın temel bileşenlerinden ve yapıya kimlik kazandıran dilin yapıların önemini ve değerini belirleyen bir eleman olduğu söylenebilir.

Kültür ile kuşaktan kuşağa aktarılan, kullanıcının beklenti ve gereksinimlerini karşılayan mimari dil; genellikle mimarsız mimarlık örnekleri olarak bilinen geleneksel konutlarda daha çok karşımıza çıkmaktadır. Yapının tasarlandığı dönemin mimarlık anlayışının, sahip olunan teknolojinin ve kullanıcının yaşam biçiminin yansıdığı geleneksel konutlar; tekrarlanarak veya yeniden yorumlanarak toplumların yüzyıllar boyunca biriktirdikleri bilgi, tecrübe ve tasarım anlayışını gelecek nesillere aktarmaktadır. Bu nedenle bulunduğu çevrenin özelliklerini, yaşam biçimini dikkate alarak tasarlanan ve uygulanan, gelecek nesillere kültür aktarımı sağlayan geleneksel konut örneklerinin sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik kapsamında değerlendirilebileceği görülmektedir.

Yapının konumu ve topoğrafya, iklim, manzara, hâkim rüzgâr vb. fiziksel çevre verilerine uygun biçimde, yerel malzeme ve geleneksel yapı teknikleri ile belirli düzen içerisinde bir araya gelen yapı elemanları ve bileşenlerinin gramer kuralları ile bir dil oluşturduğu

gözlenmektedir. Kullanıcının sosyal yapısı ve statüsünün dahi, bu dilde çok etkin olmadığı, sadece bezemeler ile farklılaştığı, plan ve cephe düzeni ile yapının karakteristik özelliklerini belirleyen bir dilin oluşturulduğu bilinmektedir. Yapılara anlam ve kimlik kazandıran mimari dil; plan ve cephe düzleminde farklı diller/yöntemler ile çözümlenebilir. Çalışmanın bu bölümünde araştırmanın amacı ve önemi, araştırmanın mimarlık disiplinine ve Zile yerleşimine katkısı, hipotezleri ile çalışmada kullanılan materyal ve yöntem tanımlanmıştır.

1.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Toplumların sahip oldukları kültür mirasının zenginliği; günümüzde ülkelerin tanıtımında ve turizm faaliyetlerinde önemli rol oynamakta ve bu mirasın korunmasına yönelik geliştirilen politikalar ile kültür sürekliliği sağlanmaktadır. Farklı fiziksel çevre özellikleri ve kaynakları ile Anadolu topraklarında tarihsel süreç içerisinde çeşitli uygarlıkların hâkim olduğu, zengin kültür birikimi ve aktarımı ile Türkiye'nin her biri birbirinden özel nitelikler taşıyan zengin bir somut ve soyut kültür mirasına sahip olduğu görülmektedir. Anıtsal ve sivil mimarlık örneklerinden oluşan somut kültürel mirası içerisinde, kullanıcının yaşam biçimini ve kullandığı malzemenin davranışını bilen ustalar tarafından inşa edilmesi nedeniyle "Mimarsız Mimarlık" olarak da anılan geleneksel konutların ağırlıkta olduğu görülmektedir.

Karadeniz ve İç Anadolu bölgelerinin ara kesitinde yer alan Tokat, tarihsel süreç içerisinde birçok medeniyete ev sahipliği yapmış ve günümüze dek kesintisiz kullanılmıştır. Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde önemli bir ticaret merkezi olan Tokat'ta kent merkezinin yakın çevresinde yer alan anıtsal ve sivil mimarlık örnekleri yerleşimin zengin somut kültürel mirasına sahip olduğunu kanıtlamaktadır. Tokat kent merkezinde görülebilen geleneksel konut dokusu kentin birçok ilçesinde de karşımıza çıkmaktadır. Kentin en büyük ilçelerinden biri olan ve kent merkezinin 70 km batısında bulunan Zile; bir doku bütünlüğü içerisinde korunarak günümüze ulaşabilen geleneksel konut dokusuna sahip yerleşimlerden biridir.

Zile; tarihsel süreç içerisinde sahip olduğu kültürel birikim ve barındırdığı değerlerle Anadolu'da keşfedilmesi ve akademik çalışmalar yapılması gereken bir yerleşimdir. Zile'de inşa edildikleri dönemlerin kültürünü ve yaşam biçimini yansıtan pek çok sivil yapı örneğinin yanı sıra; hamam ve cami gibi anıtsal yapı örnekleri de görülmektedir. Yerleşimde geleneksel konut dokusunun izlerinin korunduğu alan, Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun (KVKBK) 23.10.2014 tarih ve 1751 sayılı kararı ile Kentsel Sit Alanı olarak belirlenmiş (Sivas KVKBK Müdürlüğü Arşivi), yerleşimin korunması ve geleneksel yaşamın

sürdürülebilmesi amacıyla hazırlanan Koruma Amaçlı İmar Planı Zile Belediyesi'nin 05.11.2014 tarih ve 86 sayılı kararı ile yürürlüğe girmiştir (Zile Belediye Arşivi)

Zile'de geleneksel konutların korunmuş olduğu Kentsel Sit Alanı içerisinde mevcut konut dokusunun ve yaşam biçiminin sürdürüldüğü örneklerin yanı sıra, yeniden işlevlendirilerek kullanılan yapılar da bulunmaktadır. Yerleşimde geleneksel konutlar ile yeni konut alanlarının birbirinden ayrı bölgelerde varlık göstermesi, geleneksel konutların özgünlüğünün bir doku bütünlüğü içerisinde korunmasında etkili olmuştur. Ancak geçmiş dönemlerde gelir seviyesi yüksek ve büyük aileler tarafından kullanılan geleneksel konutların sahiplerinin, çalışma olanaklarının daha elverişli olduğu büyük şehirlere veya Zile içerisinde yeni yapılan konutlara taşınmış olması, günümüzde bu konutlara taşınan yeni kullanıcıların düşük gelir seviyesinde ve koruma bilincinden yoksun olmaları Kentsel Sit Alanı içerisinde yer alan geleneksel konutların yıpranmasına ve bilinçsiz eklentilerle özgün yapılarının bozulmasına sebep olmaktadır.

Somut kültür mirası içerisinde sivil yapılar kapsamında değerlendirilen geleneksel konutlar ile anıtsal yapıların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması somut kültür mirasımızın sürdürülebilirliği için önemlidir. Geleneksel konutlar ve anıtsal yapıların belgelenmesi, korunması ve sosyal yaşama yönelik bilgilerin aktarılması; kültür sürekliliğinin sağlanması ve belge niteliği taşıması boyutu ile olduğu kadar, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin de bir göstergesi olarak görülmektedir. Zile'de farklı mimari özellikleri ile günümüze ulaşan bu dokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için yapılacak akademik çalışmalar ile geleneksel konutların belgelenmesi ve koruma-kullanma dengesi içerisinde restore edilerek konut veya uygun işlevler ile kullanılması ve yaşatılmasına yönelik öneriler sunulması gerekmektedir.

Çalışmada; tarihsel süreçte geleneksel dokuya sahip olmasına karşın günümüzde geleneksel dokuya uyumsuz yeni yapılaşma ile kimliğini ve mimari dilini kaybetme riski ile karşı karşıya kalan Zile yerleşimi örnek olarak seçilmiştir. Bu çalışma; Zile'de yoğun olduğu Kentsel Sit Alanı içerisinde belirlenen alanda seçilen yirmi geleneksel konut örneğini mekânsal özellikleri ile tartışmayı ve kural setleri üretilerek 1996 yılında Prof. Dr. Gülen Çağdaş'ın Geleneksel Türk Evleri için oluşturduğu Biçim Grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninde analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Zile geleneksel konut dokusunu bilimsel yöntemlerle tanımlayan genellikle tek yapı ölçeğinde veya bir sokak sağlıklaştırma çalışması ile konutların mekânsal özelliklerinin analizi, belgelenmesi ve korunmasına yönelik öneriler içeren akademik araştırmalar yapılmıştır. Ancak

geleneksel konut dokusunu kent ölçeğinde, plan düzleminde mimari bir dil olan Biçim Grameri yöntemi ile değerlendiren çalışmalara rastlanmakla birlikte, bu çalışmaların az sayıda olduğu, Tokat ili veya Zile ilçesinde bu yöntemin uygulanmadığı söylenebilir. Yerleşimde Kentsel Sit Alanı içerisindeki geleneksel konutların plan ve cepheleri ile ilgili çalışma yapılması, geleneksel konutların mekânsal yapısını ve döneminin tasarım özelliklerini anlamaya yardımcı olmak açısından önemlidir. Bu nedenle Zile Kentsel Sit Alanı içerisinde geleneksel dokuda yer alan konutların mimari bir biçim dili üzerinden okunup analiz edilmesine, mekânsal niteliklerinin tartışılmasına, bütünsel bir yaklaşımla korunmasına ve çalışmanın oluşturacağı farkındalık ile koruma bilincinin ve önerilerin geliştirilmesine gerek duyulmuştur.

1.2. Araştırmanın Hipotezleri

Ana Hipotez 1: Geleneksel konutlar; toplumların tarihsel süreç içerisinde kültürel süreklilik ile oluşturduğu ve sahip olunan teknoloji, mimarlık ve yaşam tarzının göstergesi olarak kabul gören somut kültür mirası örnekleridir. Türkiye’de inşa edildiği coğrafyaya bağlı olarak farklılaşan ve çeşitlenen geleneksel konutların mimari özelliklerinin, mekân ve cephe kurgusunun analiz edilmesi; bu birikimin gelecek kuşaklara aktarılması kadar, konutların bulunduğu yerin ruhunun korunmasında ve kentsel kimliğin oluşmasında da önemli görülmektedir.

Alt Hipotez 1: Biçim Grameri, mimarlık disiplininde mevcut yerleşimlerin tüm boyutları ile algılanması, mekânsal kurgunun çözümlenmesi ve mimari dil ile yapı karakteristiklerinin analizinde kullanılan bir yöntemdir. Geleneksel konutların mimari bir biçim dili üzerinden plan düzleminde ve cephe düzeninde analiz edilmesi, mekân kurgusunun çözümlenmesi ve mekânsal niteliklerinin tartışılması yerleşimin bütünsel bir yaklaşımla korunmasına ve gereksinim duyulan yeni yapılaşmanın nasıl şekillenmesi konusunda da yol gösterici nitelik taşımaktadır.

Ana Hipotez 2: Geleneksel konut dokusunun Biçim Grameri yöntemi üzerinden analiz edilmesi; mimarlık disiplininde mekân kurgusu, geleneksel konutların korunması ve gelecek nesillere aktarılması bağlamında geleneksel konut dokusunu oluşturan örneklerin sürdürülebilirliğine, kent kimliğinin ve kentsel belleğin yaşatılmasına yönelik bilgi üretimine katkı sağlayacaktır.

1.3. Araştırmanın Katkısı

Geleneksel konutların incelendiğinde; tüm tasarım ve detay çözümlerinin bir amaca hizmet ettiği ve belirli ilkeler doğrultusunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Günümüze ulaşabilen bu konut örneklerinin bulundukları çevreye olumsuz hiçbir etkisi olmadığı, hatta bulundukları yörenin sosyal, kültürel, çevresel ve ekonomik özellikleri hakkında günümüze bilgi akışı sağlayan mimari öğeler olduğu görülmektedir. Zile için bu çalışmanın yapılması konu ile ilgili yapılacak bilimsel çalışmalarda literatüre katkı sağlayacağı gibi, oluşturulan mimari bir dil olan biçim grameri yöntemi (Stiny 1980a; 1980b; 1981; Gips, 1999; Hızar, 2019; Kıvılcım, 2008; Boztepe Erkiş, 2016; Yavuz ve Öz, 2018) ile plan düzleminde ve cephe düzeninde (Gümüş, 2019; Dikmen 2014) analiz edilmesi ve değerlendirilmesi bölgede daha sonra yapılacak olan çalışmalar ile geleneksel konut dokusunun korunduğu yerleşimlerde yapılacak çalışmalara yol gösterecektir. Ayrıca çalışmada ortaya çıkacak olan sistematığın günümüz yapılarının plan ve cephelerinde de uygulanabilecek bir mimari dil olması yönüyle de yeni tasarlanacak olan yapıların mimari anlayışına katkısı olabileceği düşünülmektedir.

1.4. Materyal ve Yöntem

Zile’de Kentsel Sit Alanında doku bütünlüğü içerisinde, özgün yapısını kaybetmeden günümüze ulaşan, organik sokak dokusuna göre şekillenen, geleneksel yapım tekniği ile üretilmiş konutlar; konum, yapı düzeni ve sokak dokusu, kat adedi, yapım tekniği, kullanılan yapı malzemesi, plan tipolojisi ve mekân örgütlenmesi, cephe özellikleri ve iç mekân bezeme öğeleri bağlamında tartışılmıştır. Geleneksel konutların planları; kentsel ölçekte ve plan tipolojisinde belirleyici olan sofa ve odaların ilişkisine yönelik belirlenen kural setleri üretilerek Biçim Grameri yöntemi (i) yöntemi ile plan düzleminde ve konutların kamusal alan sokak ile iletişim kurdukları ön cepheleri cephe düzeninde (kentsel, kütle, cephe ve çatı açısından) değerlendirilerek (ii) analiz edilmiş, bu yapıların korunması ve yaşatılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Araştırma materyali Zile Kentsel Sit Alanı içerisinde konumlanan tescilli ve tescilsiz konut örnekleri ile bu alan dışarısında kalan tescili olmasa da Zile konutlarının karakteristiklerine sahip geleneksel örneklerdir.

Çalışmanın ikinci bölümünde geleneksel mimari ve Türk evi kavramları üzerinden mimari dil ve geleneksel konut mimarisinde kullanılan dile ve Biçim Grameri yöntemine (Flemming

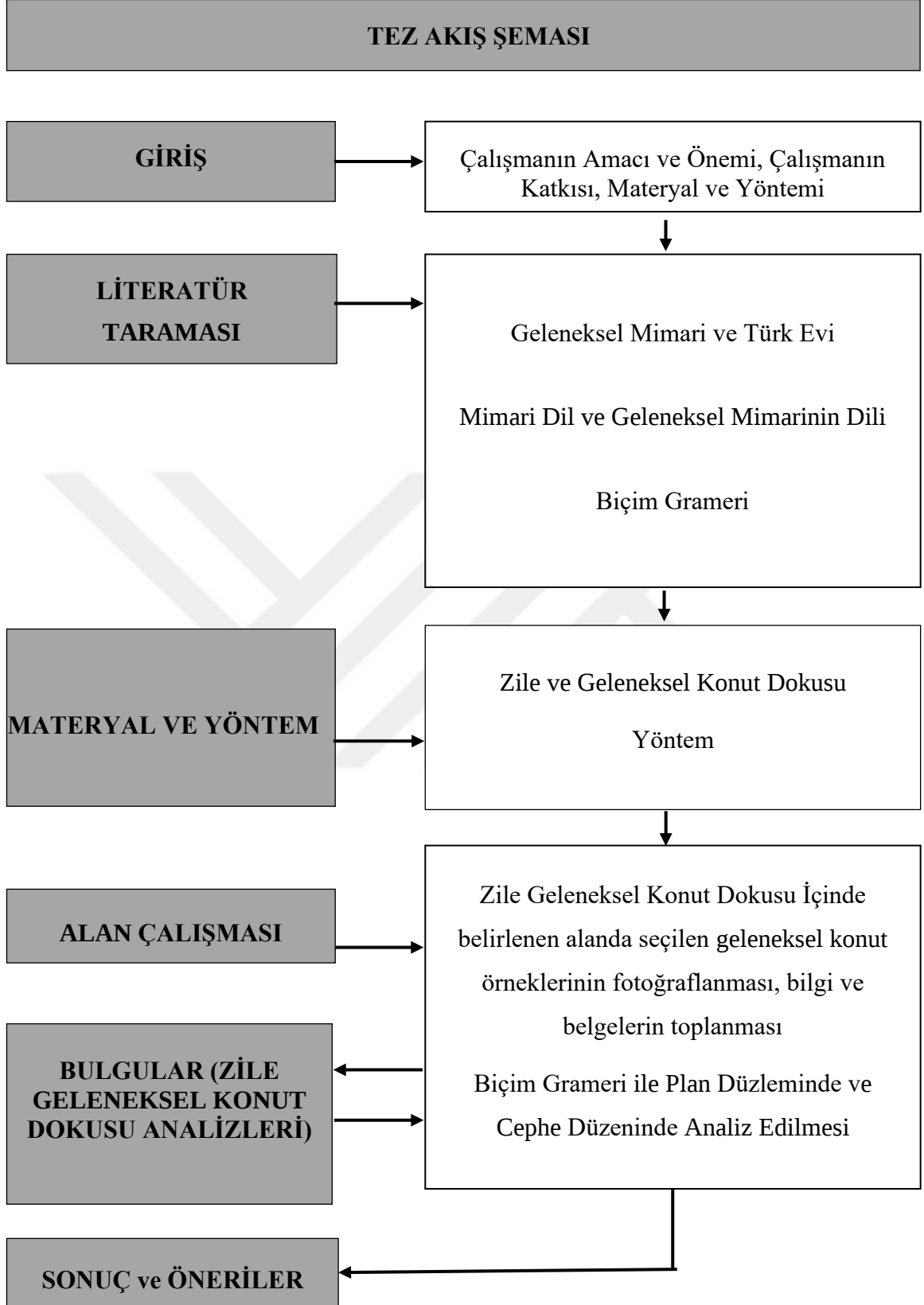
1987a; 1987b; Karakoyun, 2010) ve geleneksel konutların cephe düzenine yönelik kapsamlı literatür araştırması yapılmış ve Zile geleneksel konut dokusunun Biçim Grameri yöntemi ile plan düzleminde analizi ve cephe düzeninde yapılmış çalışmalar incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; Zile'nin konumu, coğrafi ve mekânsal yapısı ile Zile'de çalışma için belirlenen alanda geleneksel konut dokusunun özellikleri tartışılmış, araştırmada kullanılan yöntem açıklanmıştır. Çalışmada kullanılan yöntemlerden ilki Biçim Grameri analizi Geleneksel Türk Evleri üzerine Çağdaş tarafından oluşturulan yöntem ile yapılan çalışmaları kapsamaktadır (Çağdaş, 1996; Güzelci, 2012; Gökçe 2020). Zile'nin geleneksel mimari dokusu ve bu dokunun oluşumunu sağlayan etkileri tespit etmek amacıyla, konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenmiş ve bu çalışmalar üzerinden dokusunun karakteristik özellikleri incelenmiştir. Zile'de Kentsel Sit Alanı içerisinde belirlenen alanda seçilen geleneksel konut örneklerinin fotoğraflanması, bilgi ve belgelerin toplanmasının ardından, konutların plan ve cepheleri kullanılan her iki yöntem ile analiz edilmiştir. Zile'de geleneksel konut örnekleri biçim grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninde analiz edilerek tartışılmış, analiz şablonları ve Amasya Caddesi'nde yer alan geleneksel konutların silüetleri üzerinde cephe analizleri yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde Biçim Grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninde yapılan analizlerden elde edilen bulgular tartışılmıştır.

Çalışmanın son bölümünde kullanılan Biçim Grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninde yapılan analizler ve bulgulardan elde edilen sonuçlar değerlendirilmiş ve hazırlanan silüetler ile Zile'de geleneksel konutların doku bütünlüğü içerisinde korunması ve yaşatılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Tez çalışmasına ilişkin akış şeması Şekil 1.1.'de sunulmuştur.

Şekil 1.1. Tez Akış Şeması (Yazar tarafından hazırlanmıştır).

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Çalışmanın bu bölümünde mimari dil ve geleneksel konut mimarisinde kullanılan dile yönelik kavramsal çerçeve oluşturulmuş, kapsamlı literatür araştırması yapılmış ve biçim grameri tartışılmıştır.

2.1. Geleneksel Mimari ve Türk Evi

Çalışmada Zile’de Kentsel Sit Alanındaki geleneksel mimari ve Türk evi örneği olan konutlar günümüzde aktif olarak kullanılmaktadır. Bu nedenle öncelikle geleneksel mimari ve Türk evi kavramları ile Türk Evi plan tipolojisi üzerinden üretilen biçim grameri ayrı başlıklar altında incelenmiştir.

2.1.1. Geleneksel Mimari

Geleneksel mimari kavramı belirli bir kültürün veya topluluğun tarih boyunca oluşturduğu, geliştirdiği ve koruduğu inşa edilmiş çevrelerin tasarımını ifade etmektedir. Genellikle geleneksel yapım yöntemleri ile yerel malzemelerin kullanıldığı geleneksel konutlar bulunduğu yörenin çevresel, kültürel ve iklimsel faktörleriyle bir uyum içindedir. Geleneksel konutlar, bir topluluğun kimliğini ve kültürel değerlerini yansıtan binaları ve bu binalardan oluşan yerleşimleri ifade etmektedir.

Anadolu’da farklı coğrafyalarda ve iklim bölgelerinde ortaya çıkan geleneksel konutlar, kullanılan yapım yöntemleri, yapı malzemeleri, kullanıcının yaşam biçimi, sosyal ve ekonomik durumuna koşut olarak farklılıklar içermekle birlikte pek çok ortak özellik de içermektedir. Genellikle bölgede kolay bulunan ve çevre dostu olan ahşap, taş, toprak, kil, saman vb. yerel malzemeleri kullanılması geleneksel konutların çevreye uyum sağlamasında etkilidir. Benzer şekilde genellikle yörede yaşayan ve kullanıcının istek ve gereksinimleri ve yaşam tarzını bilen ustalar ve zanaatkarlar tarafından inşa edilen bu yapılar, geleneksel inşa ve bezeme teknikleri ve zanaatlara hâkim olan bu kişilerin bilgilerinin nesilden nesile aktarılarak yerel mimarinin, sosyal ve kültürel niteliklerin de sürdürülebilirliğini sağlamaktadır.

Mimarsız mimarlık olarak da anılan bu yapılar yapı üzerinde kültürel, dini simgeler ve yazılar aracılığı ile yörenin yetkin yapı ustalarının ve zanaatkârların kimlikleri ile yörenin toplumun kültürel, sembolik değerlerini gelecek nesillere aktaran geleneksel konut örnekleridir. Bu

yapılarda etkili olan diğerk bir ortak özellik ise yapıların bulundukları arazinin topografyasına ve yörenin iklimine uyumlu ve çevre yapıların güneş, manzarasına da duyarlı biçimde konumlanmasıdır. Örneğin, sıcak iklimlerde uygulanan geleneksel konutlarda gölgelendirme önlemleri, soğuk iklimlerde ise yerel malzeme ve uygun detay çözümlmeleri ve yalıtım teknikleri kullanılarak yapılar inşa edilmektedir.

Geleneksel konutlar kullanıcının günlük yaşam, çalışma, ibadet, eğlence, üretim ve depolama için gereksinim duyacağı mekanların en ideal biçimde bir araya getirilmesine izin verecek işlevsellikte inşa edilmektedir.

Kullanıcı için ideal mekân kurgusu, çevre duyarlılığı, sürdürülebilir ve çevre dostu yapı malzemesi ve geleneksel yapı malzemeleri ile inşa edilen geleneksel konutlar; somut kültür mirasımızın önemli bir parçası olarak korunması ve gelecek nesillere aktarılması gereken yapılardır. Ancak, kentleşme, nüfus artışı, küreselleşme, modernizm, popüler kültür, kentsel rant, toplumsal ve sosyal yapının değişmesi gibi etkenler geleneksel konutların varlığı için tehdit oluşturmaktadır. Bu nedenle somut kültür mirası kapsamında sivil örnekleri oluşturan geleneksel konutların süreklilik içerisinde korunması kültürel çeşitliliğin ve bu kültürel kimliğin korunması açısından önemlidir.

Tarihsel süreç içerisinde oluşmuş, yapım sürecinde bir tasarımcının (mimarın) bulunmadığı anıtsal ve sivil mimarlık örnekleri bulunmaktadır. Bu yapıları Rudolfsky (1987) *Mimarsız Mimarlık*” (*Architecture without Architect*) olarak adlandırmaktadır (Güzelci, 2012). Halk eli ile belli bir süreç içinde üretilen bu yapılar birçok kaynaktaki; *Vernaküler Mimari* (*Vernacular Architecture*), *Yerli Mimari* (*Indigenous Architecture*), *Egzotik, Yabancı Mimari* (*Exotic Architecture*), *Doğaçlama Mimari* (*Spontaneous Architecture*), *Kırsal Mimari* (*Rural Architecture*), *İlkel Mimari* (*Primitive Architecture*), *Anonim Mimari* (*Anonymous Architecture*) ve *Halk Mimarisi* (*Pop-Popular Architecture*) gibi farklı isimlerle de adlandırılmıştır (Dağıstanlı, 2007).

Doğaçlama Mimari (Spontaneous Architecture) terimini mimarlık disiplinine katan Franco Albini mimarının dış etkilere değil, kültürel, ekonomik, sosyal ve doğal çevreye bağlı olarak geliştiğini açıklamış ve mimarlık disiplininde önemli dönüşüme katkı sağlayan bir yaklaşım olarak kabul görmüştür. Mimarlığın rasyonalizm ve diğer akımlardan ayrı bir yerde durduğunu gösteren bu yaklaşım, aynı zamanda bireysel deneyimin kültürel ve coğrafi faktörlere bağlı olarak farklılık gösterebileceğini vurgulamaktadır. Doğaçlama Mimari özellikle farklı coğrafyalarda yaşayan, kültürel çeşitliliğe sahip toplumların farklı bakış açılarına sahip olduğu

konusuna dikkat çekmektedir. Toplumların bakış açısının çevresel koşullar, kültürel değerler, tarih, toplumsal yapı ve diğer faktörlere göre şekillendiği düşünüldüğünde; Amerikalı mimarlar için özgürlükçü ve primitif olarak değerlendirilen doğaçlama mimari, güç ilişkilerinin önemli ve bireyin zayıf olduğu farklı toplumlarda kamu yararını tehlikeye düşürecek bir mimari olarak görülebilmektedir.

İtalya’da “Dammuso” ve “Trullo” gibi özgün yapılar doğaçlama mimarlığa örnek verilebilecek geleneksel yapılardır. Bu yapılar yerel malzeme kullanımı ile coğrafi ve iklimsel koşullara uygun olarak inşa edilmiş, özellikle sıcak yaz aylarında mikro klima ve soğuk kış aylarında ısıнын korunumunu sağlayacak şekilde tasarlanmış ve sürdürülebilirliği teşvik eden yapı örneklerdir (Fotoğraf 2.1.).

Fotoğraf 2.1. A. Dammuso ve B. Trullo (Taishete, 2015)

Doğaçlama mimarinin örnekleri genellikle gecekondü mahallelerinde ve kentsel alanlarda da görülebilmektedir. Franco Albini; çevresel ve işlevsel gereksinimlere duyarlı olarak, genellikle yerel malzemeler ve geleneklere uyum sağlayacak biçimde inşa edilen bu örneklerin geleneksel mimari tanımını ve kapsamını zenginleştirdiğini, yerel ve küresel etmenlerin bu tür yapıları nasıl etkilediğini, farklı kültürlerdeki doğaçlama mimarlık çeşitliliğini anlamamıza yardımcı olduğunu ifade etmekte ve bu yaklaşımın mimari düşüncüyü çeşitlendiren bir perspektif sunduğunu aktarmaktadır (Taishete, 2015).

Mimarsız mimarlık kavramı ile yakın anlamlar içermesi nedeniyle mimarsız mimarlık olarak da kabul gören Kırsal Mimari (Rural Architecture); genellikle kırsal bölgelerdeki geleneksel yapıları kapsamaktadır. Farklı coğrafi bölgelerde kültürel gelenekler, iklim koşulları, doğal ve yerel kaynakların etkisi altında şekillenen kırsal mimari, yerel toplulukların ihtiyaçlarına ve çevresel koşullara yanıt verirken aynı zamanda kültürel ve tarihi bağlamı yansıtan yapılar oluşturmayı amaçlamaktadır. Kırsal mimari Dünya genelinde coğrafya, kültür, iklim, yaşam biçimi, kullanıcı profili gibi değişkenlere bağlı olarak çeşitlenmektedir. Yunanistan’ın topografyaya uygun şekilde yerleşen, geleneksel Kiklad (Cyclad) tarzında inşa edilen, beyaz

boyalı Santorini evleri ve Fransa'nın lavanta tarlaları ve taş yığma konut ve çiftlik binaları ile ünlü Provence bölgesi kırsal mimarlık örnekleri arasında sayılabilir (Fotoğraf 2.2.).

Fotoğraf 2.2. A. Santorini Evleri (House Beautiful Dergisi), B. Provence Evleri (Architectural Digest)

Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış Türkiye’de mimarsız mimarlık olarak konutlar ile bu konutlarla biçimlenmiş pek çok yerleşime rastlamak mümkündür. Bu yerleşimlerdeki geleneksel konutlar, konutun bulunduğu yerin topografik yapısı, iklimi, yerel yapı malzemeleri ve geleneksel yapım teknikleri ile kullanıcının yaşam biçimini ve malzemenin yapısını bilen yapı ustaları tarafından inşa edilmiş örneklerdir. Kapadokya’da volkanik tüften oyularak ve yerel taş kullanılarak, Mardin’de topografik yapıya ve iklime uygun şekilde yerel taş malzeme inşa edilen geleneksel konut örnekleri görülürken, Orta Anadolu’da kerpiç, taş ve ahşap malzemenin birlikte kullanıldığı ve Karadeniz’de ağırlıklı olarak ahşap malzeme ile üretilen konutlar bulunmaktadır. Kullanıcının yaşam ve üretim biçimine göre şekillenen bu konutların kullanıcının gelir durumuna, inşa edildiği coğrafyanın topografik yapısı ve iklimine uygun biçimde ve her bölgede özgün detaylar ile tasarlandığı görülmektedir. Osmanlı Döneminde 18. ve 19. yüzyıl başlarında inşa edilen ve geleneksel konutların bir doku bütünlüğü içerisinde korunduğu ve 17.12.1994 tarihinde UNESCO tarafından Dünya Kültür Mirası eklenen Safranbolu yerleşimi geleneksel konut örneklerinin korunduğu ve yaşatıldığı örneklerden biridir (Fotoğraf 2.3.).

Fotoğraf 2.3. Mimarsız Mimarlık Örnekleri A. Kapadokya (Nevşehir Valiliği Arşivi Kültür Portalı), B. Mardin (Mardin Valiliği Arşivi), C. Safranbolu (Kültür ve Yaşam)

Mimarsız mimarlık örneklerine Dünyanın pek çok ülkesinde de rastlanmaktadır. Amerika'nın New Mexico eyaletinde sıcak ve kuru iklim koşullarına uygun olarak tasarlanan ve yerel kil ve saman karışımından inşa edilen Adobe evler (Adobe House), Afrika kıtasının batı bölümünde Burkina Faso'da, eski ya da geri dönüşümlü petrol varilleri veya lastikler gibi malzemelerin kullanıldığı yerleşimler ile Japonya'nın Gifu ve Şirakawa köylerinde büyük ve çatılarıyla dikkat çeken ve Gassho-Zukuri evleri mimarsız/vernaküler mimarlık örneği konutlardan oluşan yerleşim örnekleri arasında sayılabilir (Fotoğraf 2.4.). Mimarsız mimarlığın farklı coğrafyalarda nasıl farklılaştığını ve yerel koşullara nasıl uyum sağladığını gösteren bu örnekler, geleneksel bilgi ve deneyimlerin nesilden nesile aktarıldığı, sürdürülebilirlik ve kültürel kimliği yansıtan önemli bir mimari yaklaşımı temsil etmektedir.

Fotoğraf 2.4. A.Yeni Meksika Adobe Evler-(Eco Friendly Buildings), B.Burkina Faso Evleri (Archdaily, 2023), C.Japonya Gassho-Zukuri Evleri (Japonya Büyükelçiliği Arşivi)

Mimarsız mimarlık çevrenin korunması, sosyal ve kültürel sürdürülebilirlik sağlanması, kırsal mimarlık, somut kültür mirasının korunması ve kültürel kimlik kavramları ile mimarlık disiplini içerisinde kendine geniş yer bulmaktadır. Mimarsız mimarlık kültürel değerlerin nesiller boyu yaşatılması, yerel değerlerin ön plana çıkarılması, çevre dostu yapı malzemesi kullanılması, yaşanan pek çok depreme karşı dayanım göstermesi gibi nedenlerle, çevreci, insan sağlığına uygun ve güvenli görülmektedir (Paköz, 2016).

2.1.2. Geleneksel Türk Evi

Anadolu, tarihsel olarak birçok medeniyete ev sahipliği yapmış geniş bir coğrafyadır. Türkler de göçebe bir toplum olarak bu süreç içerisinde Anadolu'ya gelmiş ve bu topraklara yerleşmişlerdir. Türklerin bu yeni yerleşim bölgelerindeki yaşam biçimlerine yerel malzemeleri kullanarak ve geçmişten öğrendikleri bilgilerle yeni evler inşa etmeye başladıkları bilinmektedir. Bu evlerin geleneksel Türk Evi'nin başlangıcını oluşturmuştur.

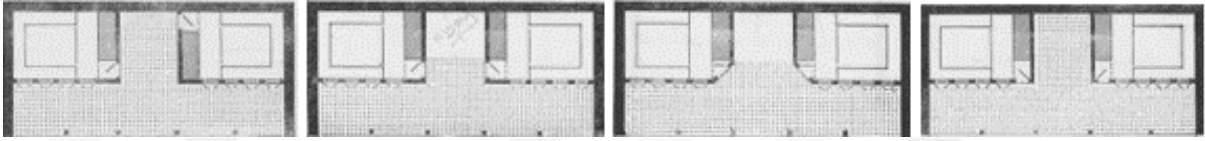
Türk konutunu ilk kez “Türk Evi” olarak tanımlayan Sedad Hakkı Eldem, coğrafi, tarihi ve kültürel bağlam içerisinde değerlendirdiği Türk evini Osmanlı Devleti sınırları içerisinde özellikle Rumeli ve Anadolu bölgelerinde yerleşen ve gelişen, kendi özgün nitelikleriyle şekillenen ve yaklaşık 500 yıl boyunca varlığını sürdüren bir ev tipi olarak tanımlamaktadır. (Eldem, 1954: 11; Halaç ve Doruk, 2019).

Türklerin tarih boyunca Orta Asya’dan başlayarak farklı coğrafyalara yayıldığı ve birçok farklı bölgede yerleşim kurdukları dikkate alındığında, Türk evinin Türklerin yaşam şekli ve yapı yapma pratiğine koşut şekilde zamanla ve deneyimle geliştirdikleri konutlar olduğu söylenebilir. Farklı coğrafyalardaki çevresel koşullar, kültürel etkileşimler ve yaşam biçimlerine göre farklılık gösterebilen Türk Evi kavramının en özgün ve gelişmiş örnekleri 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Dönemine uzandığı söylenebilir.

Türk kültürünün zengin bir yansıması olan geleneksel Türk Evi, tarih boyunca Türklerin yaşadığı coğrafyalarda kendine özgü bir mimari ve kültürel miras geliştirmiştir. İşlevselliği, dayanıklılığı ve estetiği bir araya getiren özel bir tasarım anlayışına sahip olan geleneksel Türk Evi, genellikle taş veya ahşap malzemelerle tipik olarak tek veya iki katlı olarak inşa edilmiştir. Bu yapıların en belirgin özelliklerinden biri, genellikle aile üyelerinin bir araya gelip sosyal etkileşimde bulunduğu bir mekân olarak kullanılan sofa gibi kapalı veya avlu, bahçe gibi açık bir mekân etrafında toplanmış olmalarıdır. Sofa etrafında çeşitli biçimlerde bir araya gelen odalar ve diğer yaşam alanları bulunur. Geleneksel Türk evlerinin en çarpıcı özelliklerinden biri, iç mekânların mahremiyet gerekçesi ile dışarıdan/sokaktan görünmeyecek şekilde tasarlanmış olmasıdır. Ailelerin mahremiyetlerini korumalarına yardımcı olacak nitelikte kamusal alan sokak ile ilişki kuran konut cepheleri dışı kapalı, sade, koruyucu ve yalın bir dil sunarken, iç mekânlar daha geniş ve ahşap oymacılık, desenli kilimler, halılar ve el işi dokumalar gibi geleneksel Türk sanatları ile bezenmiştir.

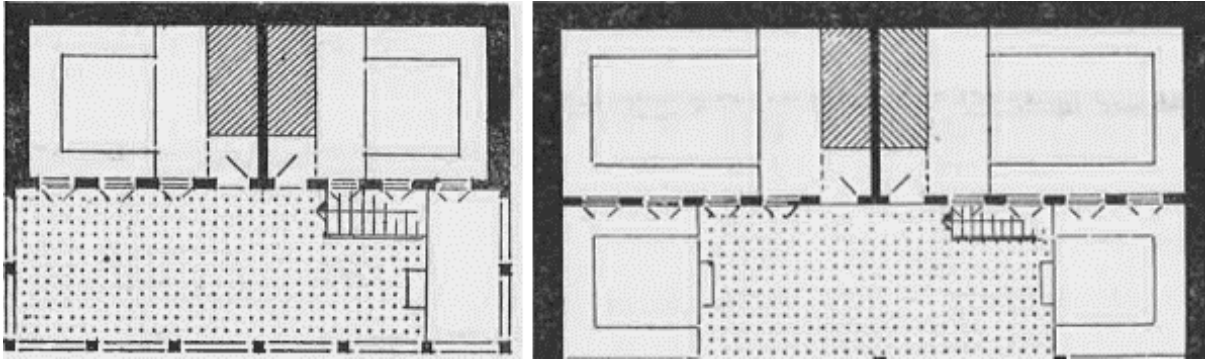
Geleneksel Türk evinin mekân kurgusu ailenin bir araya gelmesini sağlayan, yaşamın geçtiği sofa çevresinde gelişen odalar ve servis mekânları ile şekillenmektedir. Konutta ana yaşam alanlarına giriş, konut sahibinin ekonomik durumuna göre özelleşmekle birlikte, genellikle büyük ve zarif bir kapıdandır. Odaların düzeni, ailenin ihtiyaçlarına göre uyarlanabilen bir esneklik sunmaktadır. Konutun büyüklüğü ve malikin ekonomik yapısına göre genellikle yaşam katı olarak kullanılan zemin üzerindeki katta misafirler için ayrılmış Baş oda/Selamlık/Haremlik gibi özel odalar/alanlar dışında her biri bir ailenin tüm gereksinimlerini karşılayacak biçimde yatak odaları, mutfak, tuvalet ve depolama alanları yer almaktadır.

Geleneksel Türk evinin önemli mekânlarından olan eyvanlar, dış etkilere karşı daha korunaklı bir şekilde düzenlenmekte ve genellikle iki oda arasında bulunmaktadır. Dar kenarı sofaya bakacak şekilde yerleştirilen eyvanlar, bir geçiş alanı yaratarak konutun iç mekanlarının dışarıya açılmasını sağlamaktadır. Rahatlatıcı bir oturma ve dinlenme alanı olarak kullanılabilen ve aynı zamanda evin sıcak yaz günlerinde serinlemesi ve kış aylarında ısınması için de önemli olan eyvanlar, Türk evlerinin geleneksel tasarımında işlevsel ve estetik bir rol oynamakta, konumuna göre (sofanın ortasında orta eyvan, yanlarında ise yan eyvan) isim almaktadır (Şekil 2.1.).

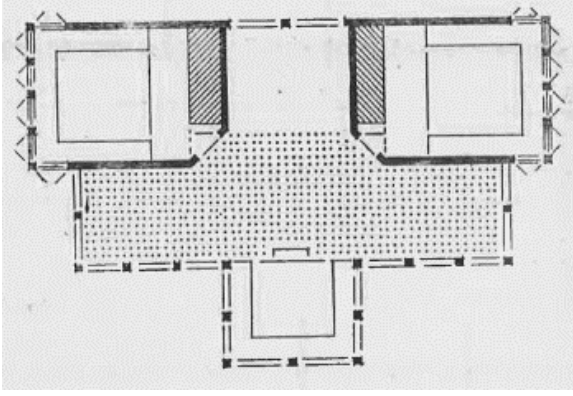
Şekil 2.1. Geleneksel Türk evinde oda, sofa ve eyvan planları (Eldem, 1954: 17-18)

Geleneksel Türk evinde farklı amaçlar için kullanılan taht ve sekilik, konsolların taşıdığı konuta ek mekânları ifade etmektedir. Türk evinde Taht, döşemeden birkaç basamak ile yükseltilmiş bir platform veya alanı ifade eden, en fazla üç tarafı açık mekânlardır. Oturma veya yatak alanı olarak kullanılan tahtlar, genellikle odanın bir köşesinde veya duvarına yakın bir yerde bulunur. Zeminden yüksek olduğu için oturan veya yatan kişilere daha fazla rahatlık ve görünürlük sağlayan tahtlar, yatak olarak kullanıldığında altları depo alanı olarak da kullanılmaktadır (Şekil 2.2.).

Şekil 2.2. Geleneksel Türk evinde taht (Eldem, 1954: 19)

Genellikle üç tarafı açık ve bir tarafı duvarla sınırlı olan ve yaz aylarında serinlemek veya dışarıda oturmak için kullanılan Sekilik, geleneksel Türk evlerinin iç ve dış mekanları arasında bir geçiş sağlayan ve aynı zamanda sosyal etkileşim için kullanılan mekanlardır. Bol pencereli olması nedeniyle konutun diğer bölümlerine kıyasla daha aydınlık olan ve köşk ismi de verilebilen bu mekânlarda köşk ortasında havuzun da bulunduğu örneklerdir (Şekil 2.3.).

Şekil 2.3. Geleneksel Türk evinde köşk (Eldem, 1954: 19)

Geleneksel Türk evlerinin inşasında kullanılan malzemeler, iklim koşullarına ve bölgenin coğrafyasına göre değişiklik gösterebilir. Örneğin, geleneksel konutlar İç Anadolu’da yerel malzeme olarak kolay bulunan genellikle taş yığma, kerpiç veya taş yığma temel üzerine ahşap karkas yapım yöntemi ile inşa edilirken Karadeniz Bölgesi’nde ahşap malzeme ile ahşap karkas veya göz dolma tekniğinde üretilmektedir. Coğrafi yapının, topografya, iklim ve yerel malzemenin farklılığı Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde farklı geleneksel konut tiplerinin gelişmesine neden olmuştur.

Bu yapılar konut işlevinin dışında, aynı zamanda ailelerin bir araya geldiği, misafirlerin ağırlandığı, geleneksel el sanatlarının üretildiği kültürel ve sosyal bir mekân/yapı olarak önemli bir rol oynayan ve Türk kültürünün derin köklerini ve dayanışma ruhunu yansıtan önemli semboller olarak önemini korumaktadır. Sonuç olarak, geleneksel Türk evi mekân kurgusu ile çeşitlenen geleneksel konutlar zengin bir tarih, kültür ve estetik mirası temsil etmekte ve Türk halkının yaşam tarzını, değerlerini ve sanatsal yeteneklerini yansıtan örnekler olarak önem taşımaktadır. Günümüzde değişen yaşam biçimi ve konfor koşullarını sağlayamaması nedeni ile konut işlevi ile kullanılamayan geleneksel konutlar, tarihi ve kültürel önemini korumak amacıyla yeniden işlevlendirilerek, restore edilerek turizm, ticaret, müze gibi farklı işlevler ile kullanılmakta ve Türk kültürünün önemli bir parçası olarak varlıklarını sürdürmektedir.

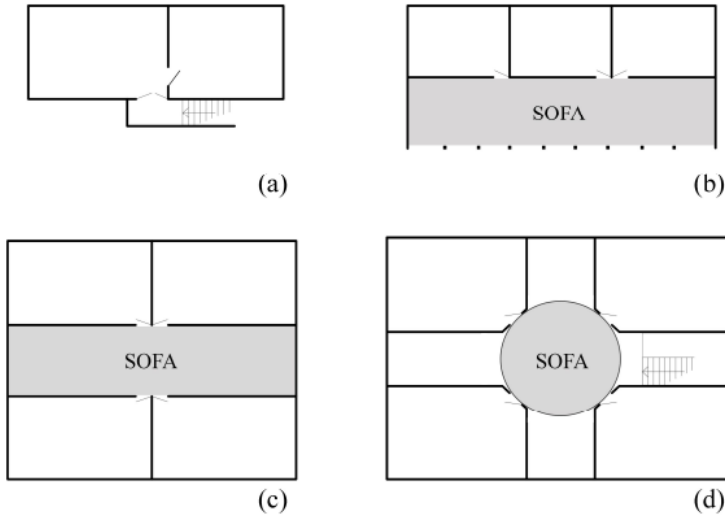
2.1.2.1. Geleneksel Türk Evinin Plan Özellikleri

Farklı coğrafi bölgelerde ve farklı koşullar altında inşa edilmiş olmalarına rağmen Türk evlerinin en önemli unsuru olan plan tipolojilerinin, genellikle benzerlik gösterdiği gözlemlenmektedir. Sedat Hakkı Eldem’e göre, bu benzerliğin ana nedeni, Türk evlerini birbirine bağlayan, temel düzenini ve organizasyonunu şekillendiren ve bir bütün olarak tanımlayan plan tipolojileridir.

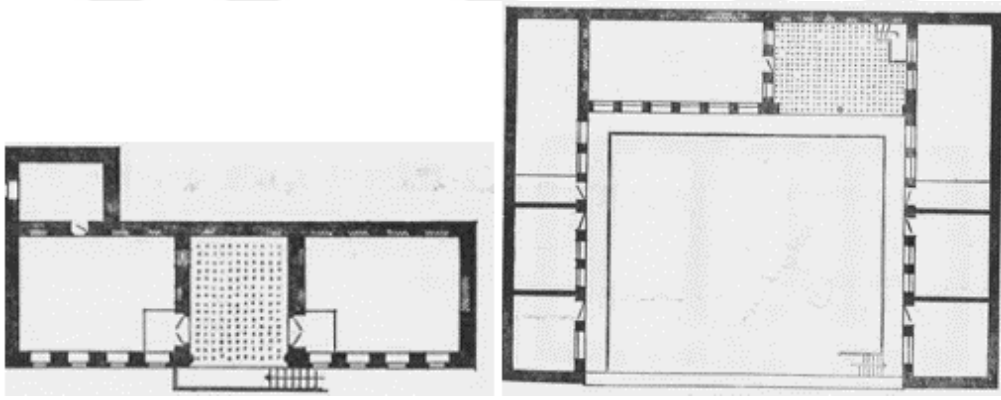
Türk evlerinin plan tipolojileri iç mekân düzenlemesi, odaların konumu, avlu veya bahçe ile ilişki, girişler ve koridorlar gibi faktörleri içerir. Plan tipolojileri coğrafi, kültürel ve iklimsel farklılıklara rağmen, Türk evlerinin benzer bir yapı ve işlevsellik taşımasını sağlamaktadır. Geleneksel konutlar ve geleneksel kültür mirasının önemli bir parçası olan Türk evlerinin plan tipolojileri, sıcak yaz aylarında serinlemek ve soğuk kış aylarında ısınmak gibi ihtiyaçlara yanıt veren işlevsel tasarımlardır. Plan tipolojileri aynı zamanda aile yaşamının düzenlenmesi, misafir ağırlama ve günlük aktiviteler için uygun alanlar içermektedir. Bu nedenle, Türk evlerinin benzer plan tiplerine sahip olmaları geleneksel Türk yaşam tarzının bir yansıması olduğu söylenebilir.

Türk evleri üzerinde çalışmalar yapan Sedat Hakkı Eldem, bu evlerin ana yaşam katlarının planlarını incelemiş ve sofaların plan içindeki konumları ve biçimleri temelinde Türk evlerini sınıflandırmıştır. Bu tipolojik analizler ve sınıflandırmalar, Türk evlerinin ortak bir tasarım dilini ve özelliklerini açığa çıkarmak açısından önemli bir katkı sağlamaktadır. Eldem, en erken örneklerden başlayarak, Marmara bölgesi ve özellikle İstanbul'da bulunan daha karmaşık ve gelişmiş tipolojilere sahip Türk evlerini ayrıntılı bir şekilde incelemiştir (Güzelci, 2012).

Eldem'e (1954) geleneksel Türk evi plan tipolojilerini; sofasız, dış sofalı, iç sofalı ve orta sofalı plan tipolojileri olarak sınıflandırmıştır. (Şekil 2.4.) En basit ve yalın Türk evi plan tipi olarak kabul edilen sofasız plan tipinde odaların yan yana sıralı halde sıralandığı söylenebilir. Odalar arasında geçiş avlu ya da yapının dış çevresinde bulunan kaldırımlar sayesinde gerçekleşmektedir (Eldem, 1954). Üst katlarda ise odalar arasında sirkülasyon geçitler ya da balkonlar ile sağlanmaktadır. Sofasız plan tipolojisinin en basit örnekleri olan tek odalı konut örneklerinde oda avluya direk açılır. Oda sayısı arttığında aralarında avlu ile bağlantıyı sağlayan eyvanlar olabilir (Eldem, 1984). Genellikle sıcak iklimin hâkim olduğu güney ve güneydoğu bölgelerinde tercih edilmiş, dışarıda geçirilen zamanı artırmak, serinlemek ve avlu veya dış mekânla daha yakın bir ilişki sağlamak amacıyla sofasız plan tipolojisi kullanılmıştır. Konut iç mekânlarının ısınması ve rüzgâr etkilerine karşı korunması gerekliliğinin doğduğu daha soğuk iklim bölgelerinde ise açık veya kapalı sofaların eklenmesiyle geliştirilen iç sofalı plan tipolojisi uygulanmıştır. Sofalar konutun iç mekânlarını dışarıya açan ve sıcaklık düzenlemesi ve koruma sağlayan önemli unsurlardır. Böylece, Türk evlerinin plan tipleri, coğrafi koşullara ve iklimlere uygun bir şekilde geliştirilmiş ve konut sahiplerinin gereksinimlerine yanıt vermiştir (Şekil 2.5.).

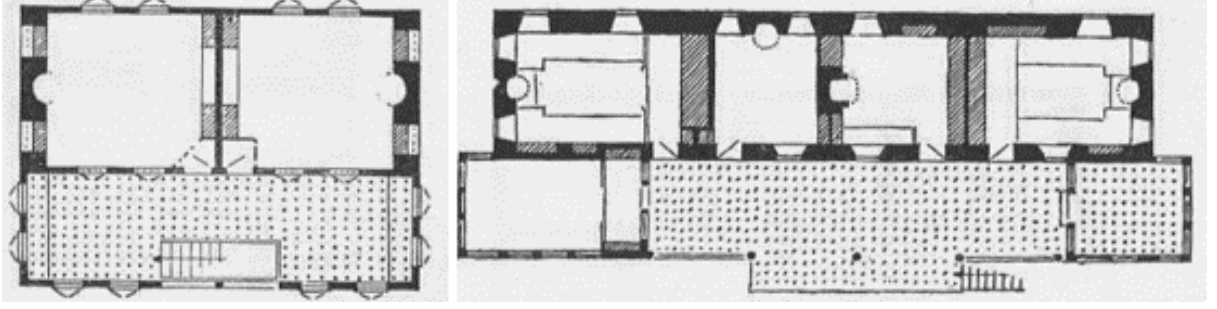

Şekil 2.4. Geleneksel Türk evi plan tipleri a) Sofasız b) Dış sofalı c) İç sofalı d) Orta sofalı (Uşma, 2021)

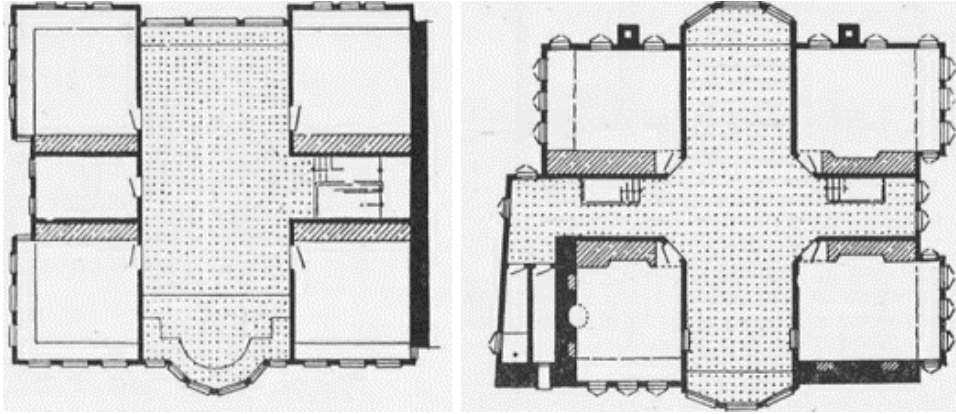
Şekil 2.5. Bahtiyar Saffet Evi (Gaziantep), Bayram Güllaç Evi (Diyarbakır) (Eldem, 1954: 28)

Dış sofalı plan tipolojisinde odalar yan yana sıralanarak, sofa ile bağlandığı görülmektedir. Erken dönem örneklerine bakıldığında sadece üzeri damlı olarak kullanılan sofa, zaman içerisinde pencere ve duvarlar kullanılarak kapalı duruma gelmiştir. İklim koşullarının uygun olduğu bölgelerde kullanılmaya devam edildiği için açık dış sofalı ve kapalı dış sofalı plan tipolojisindeki örnekler birlikte kullanılmıştır. Eyvan ve köşkler yalnız olan bu plan tipolojisini geliştiren ve zenginleştiren öğelerdir. Köşkerin sofaların köşelerinde kullanılması plan tipolojisinde değişimlere sebep olmuştur. Bu durum dış sofalı plan tipolojisi ve iç sofalı plan tipolojisi arasında benzerliğe sebep olmuştur (Eldem, 1984). Sedat Hakkı Eldem, dış sofalı plan tipolojisini dış sofalı, tek odalı dış sofalı plan tipolojisi, iki odalı dış sofalı plan tipolojisi, eyvanlı dış sofalı plan tipolojisi, iki odalı ve köşklü dış sofalı plan tipolojisi, köşklü ve eyvanlı dış sofalı plan tipolojisi, bir ucu odalı dış sofalı plan tipolojisi ve köşe sofalı plan tipolojisi, bir veya iki kollu oda sırasıyla çevrilmiş dış sofalı plan tipolojisi olarak sınıflandırmaktadır (Şekil 2.6.).

Şekil 2.6. Kenan Doğruöz Evi (Mudanya), Ömer Efendi Evi (Akşehir) (Eldem, 1954: 38-43)

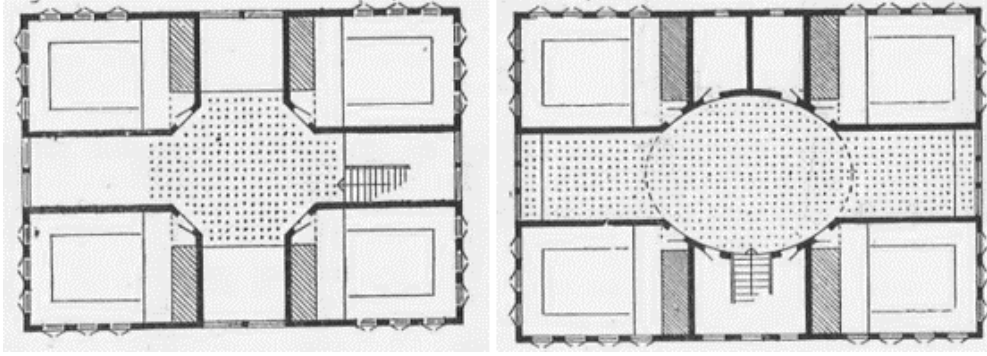
Sofanın etrafında odaların yer aldığı Karnıyarık plan olarak da ifade edilebilen iç sofalı plan tipolojisinde sofanın iki yüzeyinin açık olduğu ve genellikle bir ya da iki yüzeyinde çıkma şeklinde inşa edildiği görülmektedir. Geleneksel Türk evlerinin tasarımına ve işlevselliğine özgü oluşan bu plan tipolojisi aile yaşamının sosyal etkileşimle dengeli olduğu ve doğal çevreyle bağlantılı olduğu bir yaşam tarzını yansıtmaktadır. Geleneksel Türk evlerinin modern yorumları da iç sofalı plan tipolojisini koruyarak inşa edilebilir (Eldem, 1984). Odaların sofanın iki yüzüne sıralanmasının iç mekânda dış duvarlardan tasarruf edilmesine imkân sağladığı bu tasarım, odalar arasındaki geçişin daha kolay ve sorunsuz olmasını sağlamaktadır. Ancak, bahçe veya dış mekânla olan ilişkiyi zayıflatabilecek bu plan tipolojisi daha çok şehir yerleşimlerine uygun bir karaktere sahip olduğu söylenebilir. Kısıtlı boyutta kent arsalarında, dışarıdaki mekânlarla bağlantı kurmak daha zor olabileceğinden bu tasarımın tercih edileceği düşünülmektedir (Şekil 2.7.).

Şekil 2.7. Okkalar Evi (Uşak), Küçük Göldeliler Evi (Manisa-Kula) (Eldem, 1954: 102-112)

Orta sofalı plan tipolojisinin merkezinde sofa olup, odalar yine sofanın etrafında yer almaktadır. Odaların girişleri köşelere getirilmiş ve bu köşeler pahlanmış ve erken dönem örneklerinde sofa sekizgen forma dönüşmüştür. Ancak zaman içerisinde sofanın oval forma dönüştüğü görülmektedir (Şekil 2.8.). Sofanın ışık alması odaların aralarına inşa edilen eyvanlar sayesinde gerçekleştirilir. Eyvanların sayısının plan tipolojisinde değişime neden olabilmektedir. İç sofalı

plan tipolojisinin en gelişmiş örneklerinin eyvan sayısının dört olduğu planlar olduğu söylenebilir. (Eldem, 1984).

Şekil 2.8. Pahlanmış ve oval orta sofa (Eldem, 1954: 130)

Türk evi plan tipolojisi, Türkiye'nin geniş bir coğrafyasında kullanılmış olmasına rağmen, bazı plan tipleri sadece belirli bölgelerde öne çıkmıştır. Örneğin, dış sofalı plan tipolojisi, Anadolu'nun güneydoğusundan Balkanlara kadar uzanan bir plan türü iken, sofasız plan tipolojisinin Anadolu'nun güneydoğusunda yaygın olarak uygulandığı ve Anadolu'nun kuzey ve batı bölgelerinde yaygın bir tercih olmadığı görülmektedir. Bu nedenle coğrafi, iklimsel ve kültürel farklılıkların konut tasarımına etkisini yansıttığı Türk evi plan tiplerinin bölgesel tercihlerin izlerini taşıdığı söylenebilir.

2.1.2.2. Geleneksel Türk Evinin Cephe Özellikleri

Cephe, bir binanın veya yapının dışarıdan görünen ve kentsel çevrenin bir parçası olarak algılanan dış yüzüdür. Cephe, bir yapının görüntüsünü, tarzını ve karakterini yansıttığı gibi, çevresiyle etkileşimini ve uyumunu da ifade etmektedir. Cephe tarihsel süreçte mimarının her döneminde önemli bir yere sahip olmuştur. Geleneksel Türk evlerinin cepheleri de tarihsel süreç içerisinde yapıldığı dönemden ve süreç içerisinde gelen bilgi birikiminden etkilenmiştir ve bu birikimin de gelecek nesillere aktarılmasını sağlamıştır.

Sedad Hakkı Eldem, geleneksel Türk Evinin genellikle tek katlı olduğunu, zaman içerisinde kat sayısının arttığını, bir katın daima esas yaşam katı olduğunu ve kat sayısının arttığı örneklerde esas yaşam katının en üst katta yer aldığını aktarmaktadır (Eldem, 1954: 12; Uşma, 2021). İki veya üç katlı konut örneklerinde giriş katının servis alanları için kullanılması ve üst katların yaşam alanlarını içermesi, cephe tasarımına önemli etkilerde bulunur. Giriş katının servis alanları için kullanılması, cephede daha sade ve işlevsel bir görünüm sağlar. Genellikle depo ve diğer servis alanlarına ayrılan bu katın cephesi mahremiyet gerekçesi ile olabildiğince

sağırdır ve daha az dekoratif veya yaşamsal öge içerir. Yaşam alanlarının yer aldığı üst katların cephesinin pencereler, balkonlar, dekoratif detaylar veya farklı malzeme kullanımları gibi unsurlar ile hareketlilik kazanarak zenginleştiği görülmektedir. Hareketli cephe düzenine sahip üst katlar sakinlerin yaşam konforunu artırırken, konutun estetik çekiciliğini yükselmektedir. Türk Evinin tasarım yaklaşımı, işlevsellik ile estetik arasında denge kurmayı amaçlamaktadır. Servis alanlarının cephede daha az görünür olması, kullanıcılar için pratik ve düzenli bir giriş katı sağlarken, yaşam alanlarının hareketli cephesi, binanın karakterini ve çevresiyle olan etkileşimini olumlu bir şekilde etkileyebildiği görülmektedir.

Fotoğraf 2.5. A. Safranbolu konut cephe örneği, B. Zile konut cephe örneği (Sert Asan Arşivi)

Geleneksel Türk evinin cephe tasarımında öne çıkan önemli ögeler çıkma, kapı, pencere, saçaklar ve cephedeki bezemelerdir. Bu ögeler, iç mekânın kullanımını kolaylaştırmak, doğal ışığı verimli kullanmak, konutun havalandırılmasını sağlamak, evin sokak ve sosyal hayatla etkileşimini artırmak gibi amaçlar ile farklı türde çıkma, cumba ve köşkler gibi dış yapı elemanlarıyla çeşitlendirilmiştir. Plan tipolojisinin dışarıya yansımaları temsil eden bu elemanlar konutların cephelerine hareketlilik ve karakter kazandırmaktadır. Genellikle sokak cephesinde bulunan bu elemanların türleri ve boyutları, farklı bölgelerdeki örneklerle özgü olarak değişiklik gösterebilmektedir. Geleneksel Türk evlerinin işlevselliğini artıran bu ögeler, cepheye estetik zenginlik katmanın yanı sıra, konutların çevresiyle etkileşimini de güçlendirmektedir.

İç mekânda düzgün geometride ve daha geniş bir mekân elde edilmesi, sofanın doğal ışık alması, evin havalanması, evin sokakla ve sosyal yaşamla bağlantı kurabilmesi açısından önemli görülen, estetik bir cazibe sunan ve sokakla sosyal etkileşimi teşvik eden çıkmalar,

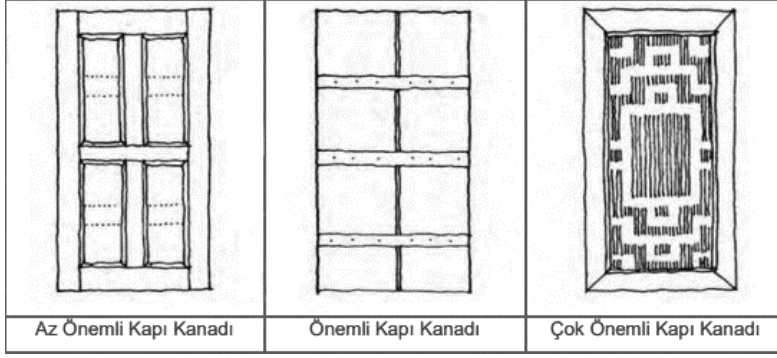
cephede yapıya hareket kazandırmakta, geleneksel Türk evinin cephelerinde işlevsel ve estetik katkı sunmakta ve konut maliklerine ek yaşam alanı sağlamaktadır. Bu alanlar yemek, oturma ve dinlenme gibi işlevler ile kullanılmaktadır.

Çıkma, geleneksel Türk evinin cephelerinde hem işlevsel hem de estetik açıdan zenginleşmelerine katkıda bulunan önemli bir ögedir. Türk evlerinin özgün mimarisi ile benzersiz bir kültür mirası olarak kabul edilmesine katkıda bulunmuştur. Zile konut dokusunda da birçok yapıda çıkmalar olduğu görülmektedir.

Fotoğraf 2.6. Zile Sepetçioğlu Sokak ve Kayacıklı Sokak (Sert Asan Arşivi)

Geleneksel Türk evlerinin giriş kapıları işlevsel ve estetik açıdan önemli bir rol oynamaktadır. Evin girişini tanımlayan kapılar doğrudan sokağa veya bahçeye de açılabilir. Geleneksel Türk evlerinin kapıları genellikle büyük ve yüksektir. Bu büyüklük, kapının önemini vurgulamakta ve iç mekâna büyük ve etkileyici bir giriş sunmaktadır. Konut giriş kapısı genellikle iki kanatlıdır ve ahşap panellerle kaplıdır. Çift kanatlı olan ve bahçeden giriş alan kapılar at gibi binek hayvanlarının veya arabanın geçebilmesi içindir. Kapılarda yer alan ve konut maliki hakkında çeşitli semboller taşıyan tokmak ya da halkalar demir, tunç ya da farklı metal alaşımlardan yapılmaktadır. Konut sahibinin ekonomik durumuna göre ve konutun mimari özellikleri gibi kapının malzemesi ve görünümü de değişmektedir (Eldem, 1987: 80).

Şekil 2.9. Geleneksel Türk evinin kapı kanatları (Küçükerman, 1985)

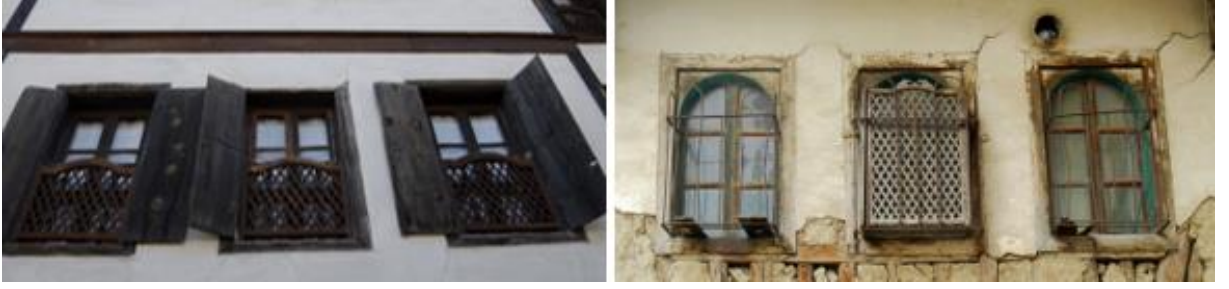
Geleneksel Türk evlerinin giriş kapıları genellikle ahşap malzemeden genellikle oyma işçiliği ve detaylı süslemelerle zenginleştirilmiş örneklerdir. Oyma işçiliği, kapının estetik değerini artırmakta ve Türk el sanatının güzelliğini yansıtmaktadır. Giriş kapıları, sadece konut içine giriş için değil, aynı zamanda misafirleri ağırlamak, selam vermek ve komşularla etkileşimde bulunmak için de kullanılır. Bu kapılar, sıcak karşılamalar ve sosyal etkileşimler için önemlidir.

Fotoğraf 2.7. Geleneksel Türk evinde kapı (Cambaz Arşivi)

Geleneksel Türk evlerinin pencereleri, mimari açıdan önemli bir özellik taşıyan, estetik ve işlevsel olarak dikkat çeken elemanlardır. İç mekânın özelliklerine göre şekil alan üstü sabit, altı hareketli olan pencerelerin genellikle $\frac{1}{2}$ oranında ve dikey olarak kullanıldığı görülmektedir. Genel olarak dikdörtgen pencereler kullanılmasına rağmen geç dönem ve özellikle İstanbul konut örneklerinde batılılaşma etkisi ile oval formların da kullanıldığı söylenebilir. Pencerelerde mahremiyet ve dış etkiler nedeniyle panjur ve kafes sistemleri kullanılmıştır. Servis mekanlarının bulunduğu ilk katlarda sokaktan geçen herhangi birinin göremeyeceği biçimde, göz seviyesinden yukarıda olmak koşuluyla, diğer katlara oranla daha küçük pencerelerin kullanıldığı, yaşama alanlarının olduğu üst katlarda ise havalandırma ve mekanların daha çok ışık alması için daha yüksek pencerelerin kullanıldığı bilinmektedir.

(Kuban, 1995). Çıkma yanlarında yer alan pencereler sokağı derinlemesine görececek, ayakta veya oturan kullanıcının görüşünü kesmeyecek biçimde konumlanmıştır (Bektaş, 2021).

Fotoğraf 2.8. Safranbolu ve Tokat geleneksel konut pencere örnekleri (Cambaz Arşivi)

Çatı sularını yapıdan uzaklaştırarak temele iletmek ve gölge oluşturmak amacıyla kullanılan saçaklar, Geleneksel Türk evlerinde cephe biçimlenmesinde etkili olan öğelerdir. (Atıcı, 2023). Bazı konut örneklerinde genişliği bir metreyi bulabilen, bazı örneklerde de cephedeki girintileri izleyerek plan şemasına uyan veya girinti ve çıkıntıları takip ederek düz devam eden saçaklar, sokağın dar olduğu yerlerde birbirine değecek kadar yakınlaşmaktadır. Geniş saçakların kullanılması cephede görsel olarak duvar çatı ayrımını sağlamakta ve cepheyi de dışarıdan gelen etkenlerden korumaktadır.

Fotoğraf 2.9. Zile saçak örnekleri (Sert Asan Arşivi)

Geleneksel Türk evlerinde cephe tasarımının oluşturulmasında kapı, pencere, çıkma ve benzeri mimari öğelerin yanı sıra, cephede kullanılan bezemeler de büyük bir rol oynar. Özellikle sıva üzerine yapılan ince işçilikler, köşe dikmeleri, alçı işleri ve diğer bezemeler, cephelerin karakterini ve estetik değerini etkileyen önemli faktörlerdir (Demirbağ ve Urfaloğlu, 2021: 267-268).

Geleneksel Türk evlerinin cephelerindeki bezemeler, konutların estetik ve benzersizliğini vurgulamaktadır. Ahşap oyma işçiliği ile geometrik veya bitkisel motifler, geleneksel Türk desenleri ve figüratif bezemeler gibi unsurlar, cepheleri zenginleştirmekte ve estetik değerini yükseltmektedir. Genellikle dönemin mimari üslubundan, toplumun sosyal yaşantısından ve geleneklerinden izler taşıyan bezemeler, geleneksel Türk el sanatının özgünlüğünü yansıtmakta, konuta kimlik kazandırmakta ve konutun estetik özellikleri kadar geçmişin izlerini ve kültürel kimliğini de yansıtmaktadır.

Köşe dikmeleri ve alçı işleri, cephelerin detaylarını vurgular ve yapıya derinlik katmaktadır. Cephelerin daha estetik olmasını sağlayan bu öğeler, renk seçimi, desenlerin uyumu ve malzeme kullanımı ile konutun karakterini ve görsel cazibesini belirlemektedir. Bu geleneksel Türk evlerinin mimari dilini oluşturan önemli öğeler olan bezemeler, Türk kültürünün zenginliğini yansıtarak bu yapıların benzersiz birer mimari miras olmasına katkıda bulunur.

2.1.2.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi

Geleneksel Türk evleri yüzyıllar boyunca Türk kültürünün bir yansıması olarak gelişmiş özgün ve birbirine benzemeyen yapılarıyla dikkat çekmektedir. İklim koşulları, kültürel gelenekler, yerel malzeme ve yerel yapım teknikleri ile üretilmiş bu evlerin taşıyıcı sistem özelliklerini incelediğimizde konutun yapıldığı coğrafyaya göre yaygın olarak kullanılan ahşap, taş ve kerpiç, tuğla vb. malzemelerin birlikteliğinden taş temel üzeri taş yığma, taş temel üzeri taş yığma sistem ve taş temel üzeri kerpiç yığma vb. yapım tekniklerinin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Evlerin temelleri ve servis mekânlarının bulunduğu giriş katları genellikle taş malzeme kullanılarak inşa edilmektedir. Taş temeller, evin yükünü taşıyarak sağlam bir temel oluşturmaktadır. Su yalıtımını sağlama ve evi yükseltme amacıyla da kullanılabilir.

Konutun bulunduğu bölgede yerel olarak kolay ulaşılabilecek ahşap, taş ve kerpiç vb. malzemelerin yapım tekniğinin dışında yapı elemanlarının ve bileşenlerinin seçiminde de etkili olmaktadır. Doğal, çevre dostu ve dayanıklı bu yapı malzemelerinden ahşap; taşıyıcı sistem kurgusunda, cephede (dikme ve hatıl, söve, pencere ve kapı) ve iç mekânda (döşemede ahşap kirişleme ve kaplamalarda ve tavan, mobilya ve bezemelerde) çeşitli amaçlarla kullanılmaktadır. Konutun bulunduğu coğrafyaya göre meşe, sedir ve çam gibi yerel olarak bulunan türler arasından seçilir.

Geleneksel Türk evlerinin bazı örneklerinde dış duvarların güneşte kurutulan çamur ve saman karışımından oluşan yığma yapım tekniği ile inşa edildiği ve kerpiç, taş, tuğla vb. malzemenin taş temel üzeri ahşap karkas arasında dolgu malzemesi olarak kullanıldığı görülmektedir. Doğal, çevre dostu ve bakım-onarım kolaylığı sunan kerpiç ve taş; kolay elde edilebilmesi, iyi bir yalıtım malzemesi olması nedeniyle kullanıcıya yazın serin ve kışın sıcak bir ortam sunmaktadır.

Türk Evinin oluşmasında ve yüzyıllar boyu kesintisiz aktarılmasında Türk toplumunun yaşam biçimine uygun plan şeması kullanılması ve yerelde kolay ulaşılabilen ve iklimsel verilere de uygun çözümler sunan malzemelerin tercih edilmiş olması belirleyici olmuştur. Coğrafi ve iklimsel özelliklere bağlı olarak Anadolu’da farklı bölgelerde yapım tekniği ve kullanılan malzemenin konutun taşıyıcı sistem ve yapı malzemesi seçiminde belirleyici olduğu görülmektedir. Bu bağlamda İç Anadolu, Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelere taş ve kerpiç, Ege ve Akdeniz bölgesinde ahşap ve taşın, Karadeniz Bölgesinde yaygın olarak ahşap ve taş ve ahşabın yapım tekniği ve yapı malzemesinde kullanıldığı görülmektedir (Şekil 2.10).

Şekil 2.10. Anadolu’nun farklı bölgelerinde kullanılan yapı malzemeleri

Geleneksel Türk evleri Türk kültürünün zengin bir yansımasıdır. Sade ve fonksiyonel tasarımıyla yerel malzemelerin kullanımıyla uyumlu bir şekilde inşa edilen evler Türk toplumuna uygun bir yaşam tarzını yansıttığı söylenebilir. Geleneksel Türk evinin bu nitelikleri onu nadide (unique) ve özel kılmaktadır. Konut sahibinin sosyo-ekonomik durumuna göre konutun büyüklüğü değişmekle birlikte, bu farklılığın konutun yapım yöntemi ve malzeme seçimine yönelik bir değişkenlik sunmadığı görülmektedir.

Fotoğraf 2.10. Geleneksel konutta ahşap, taş, kerpiç ve tuğla kullanımı (Cambaz Arşivi)

2.2. Mimari Dil ve Geleneksel Mimarinin Dili

İnsanların birbirleriyle iletişim kurmak, duygu ve düşüncelerini aktarmak amacıyla kelimeler veya işaretler aracılığı ile gerçekleştirdikleri anlaşma biçimidir (TDK, 2021). Bu nedenle dil; toplumların öz değerlerine göre yön verilmiş ve ortak kuralların yardımı ile aktarım sağlayan ve toplumsal yaşamı kolaylaştıran çok yönlü seslerden oluşan bir sistem olarak tanımlanmaktadır.

Dil; iletişim biçimi ve öğeleri açısından doğal dil ve yapay dil olarak sınıflandırılmaktadır. İnsanların toplum içerisinde birbirleri ile ilişkilerini yürütmek için kullandıkları dil, doğal dil olarak adlandırılmaktadır. Günlük yaşantı içerisinde insanlar arasındaki iletişimi sağlayan, insanların düşünce ve duygularını ifade etme aracı olan doğal dilin harf, hece, kelime ve cümle gibi elemanları vardır. Doğal dillerin gelişmesi için tarih içerisinde bir süreç geçirmesi gerekmektedir. Gelişim ve değişim içeren bu süreçte doğal dilin temel yapısını oluşturan kurallar (gramer); ufak değişiklikler dışında aynı kalır ve süreklilik gösterir. Doğal dilden farklı biçimde yapay dilin kullanıcı tercihlerine göre özel olarak ortaya çıkarılmış ve geliştirilmiş bir iletişim yöntemi olduğu söylenebilir (Raphael, 1976).

Eflatun'dan Aristoteles'e kadar uzanan iletişim sürecinde önemli bir yere sahip olan dil biliminde, mimari yapım süreçlerini tanımlamak ve belli kurallar bütünü içinde kullanılmak istenmiştir. Günümüze dek gerçekleştirilen dilbilim araştırmaları mimari yapı üretim süreçlerinde kullanılmıştır. Bu nedenle dil ve mimarlık arasında bulunan benzerlikler ve farklılıkların değerlendirilmesi önemlidir.

Toplumların etkin rol oynaması ile dil ve mimarlık arasında bulunan benzerlikler; dilsel üretim (kitap, gazete, dergi vb.) ve mimari üretim içinde (konut, havaalanı, kültür yapısı vb.) farklı türden örnekler oluşturmuştur. Hem ortaya çıkması ve zaman içinde yok olması uzun zaman alan dilde klasisizm, romantizm, modernizm ve mimarlıkta da gotik, barok, neoklasik gibi farklı üsluplar kullanılmıştır. Dil ve mimarlık alanında öğelerine ayırma, belli kurallar ile tanımlama çalışmaları yapılmıştır (Fischer, 2001: 21).

Dil ve mimarlık arasındaki en önemli fark; dilin soyut, mimarlığın ise fiziksel olarak algılanabilen somut bir kavram olduğudur. Dil; uygulamada zamansal olarak var olurken, mimarlık; mekân boyutu içinde ele alınmakta ve dilin önceliğini iletişim, mimarlığın önceliğini ise mekân oluşturmaktadır (Gökçe, 2020).

Dil konusunda gerçekleştirilen akademik çalışmalar dilin yapısı ve oluşumu ile mimari tasarım arasında bir benzerlik olduğunu ortaya koymaktadır. Dil bilimi oluşum itibarıyla kelimeler ve bu kelimelerin bir araya gelişleri sonucunda oluşan bir yapıya sahip iken, mimari tasarımda kelimelerin yerini biçimler almakta ve biçimlerin bir araya gelmesi ile belli bir düzen tanımlanmaktadır (Yavuz, 2011).

Dilde kelimeler ile oluşan gramerin mimari tasarımda biçimler ile oluştuğu söylenebilir. Bir başka deyişle kelimelerin bir araya gelişleriyle iletişimi sağlayan dil, mimarlık disiplininde mimari kurallar bütünü ile ortaya çıkmaktadır. Söz gelimi bir kente bütünsel olarak bakıldığında; ilk etapta karmaşık gibi görünen kentte, aslında belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelen biçimlerden oluşan bir gramerin ve mimari bir dilin varlığı görülmektedir. Bu nedenle mevcut kendine özgü bir gramer yapısı ve mimari dili olan kentte, yeni bir tasarım yaparken oluşturulacak mimari dilin gramer yapısının ortaya çıkması için kentin dokusunu oluşturan biçimlerin analizinin yapılması gerekmektedir. Böylece yapılacak yeni tasarımlarda oluşturulacak mimari dilin bulunduğu mevcut dokuya ait ve/veya uygun olması sağlanarak, geleneksel mimari dilin zenginleşmesine katkı sağlanacak (Tok, 2008) ve kentin dokusunu oluşturan yapılar ile yeni yapılacak yapıların dil birliği sağlaması mümkün olabilecektir. Dünyanın birçok yerinde ve Türkiye'de de çeşitli bölgelerde geleneksel mimari dile sahip

örnekler bulunmaktadır. Belli bir birikimle oluşan, olduğu dönemlerin bilgi birikimini günümüze aktaran geleneksel mimari diller, zaman içerisinde çeşitli değişimler geçirmekle birlikte, bu dili oluşturan ana kurallar gelecek nesillere aktarılmaktadır. Bu aktarım geleneksel doku içerisinde bulunan mimari dilin anlaşılması; kültür sürekliliğinin gelecek nesillere aktararak korunması ve yapılacak yeni tasarımlarda bu aktarımın mevcut dokuya uyum sağlaması açısından önemli görülmektedir.

Mimari tasarım dili, belirli bir periyotta geliştirilen birtakım ilkeler çerçevesinde oluşmaktadır. Bu ilkeler ise dilin gramerini şekillendiren kural setleri olarak tanımlanmaktadır. Bir mimari dil, kelimeler ve kelimelerin ilişkilerini tanımlayan gramer ile tanımlanabilir (Çağdaş, 1996). Mimari dil, tasarımın içerdiği mimari biçimleri ve bu biçimlerin ilişkilerini görünür hale getiren kompozisyon kuralları olarak tanımlanabilir. Tasarımdaki bileşenler arasındaki kurgu; birtakım deneyimler sonucunda oluşan ürünlerdir (Özbek, 2004). Bu durum farklı dönemlerde ve durumlarda ortaya çıkan mimari stillerin de temeli kabul edilebilir. Dilde ve mimari tasarımda kullanılan elemanlar sınırlı sayıdadır. Ancak bu sınırlı sayıdaki elemanlar belirli kurallar ile sonsuz sayıda kombinasyon oluşturabilmektedir. Oluşan kombinasyonların tamamı anlamlı veya mimari dile uygun olmayabilir. Kombinasyonlar, her özel durum için o duruma özgü kurgular oluşturmak üzere belirlenir (Öz, 2018).

Dilde çok anlamlılığı ifade etmek için sentaktik, semantik ve pragmatik gibi bilim dalları bulunmaktadır.

- Sentaktik kurallar; yazılı dil gibi, stilistik olarak mekânın benzer bileşenler arasındaki beklenen ve beklenmeyen ilişkilerde gözlenebilir.
- Mimari tasarımda anlamsal ifade; mekânın genel biçiminin ifadesi olarak belirtilebilir.
- Mimari dildeki pragmatizm ise mekânın bir veya birden fazla amaca hizmet etmesi olarak ifade edilebilir (Yavuz, 2011).

Dünyada çok sayıda geleneksel mimari dil örneği bulunmaktadır. Mevcut geleneksel dokular incelendiğinde, dokuyu oluşturan ve bölgenin mimari kimliğini belirleyen, tekrar eden kurallar ve örüntülerden söz edilebilir. Bir mimari dilin tanımlanabilmesi, okunabilmesi için onu oluşturan kuralların ve geometrik uzamsal ilişkilerin analiz edilmesi gerekir. Geleneksel bilgiyi depolayan ve yıllar içinde eklemlenerek oluşan bölgesel mimari diller, zaman içinde çeşitli değişimlere uğrasalar da geleneksel dokuyu oluşturan temel öğeler kuşaktan kuşağa aktararak gelmektedir (Özkaraduman, 2007).

Fotoğraf 2.11. A. Safranbolu, Karabük (Google Görseller, Safranbolu, Karabük), B. Bruges, Belgium, C. Sanaa, Yemen, (Re-thinking the Future, City and Architecture)

Fotoğraf 2.11.'da görüldüğü gibi Dünyada ve Türkiye’de geleneksel dokuya sahip birçok kent bulunmaktadır. Bu kentlerin ortak özellikleri incelendiğinde; geleneksel dokuyu ve mimari kimliği tanımlayan bütünün birbirini tekrar eden öğelerle bir örüntü oluşturduğu görülmektedir. Tarihsel bir süreç içinde gelişen ve geleneksel dokuyu oluşturan bu bilgilerin kuşaklar boyu aktararak devamlılık sağladığı görülmektedir (Karakoyun, 2010). Geleneksel dokuya sahip yerleşimlerde kent kimliğinin korunması için, kentte yapılacak yeni tasarım ve uygulamaların kentin mimari dilini çözümlemiş olması, bu dile uyum göstermesi ve aynı çağrışımı yapması beklenmektedir. Ancak yeni tasarım ve uygulamalarda kullanılan dilin var olan geleneksel mimari dili taklit ettiği, benzerlikler göstererek ona referans verdiği veya zıtlık ile kendini ön plana çıkardığı örnekler de görülmektedir. Bu bağlamda geleneksel konut dokusunun nitelikli ve özgün bir kimliğe sahip olduğu ve doku bütünlüğü gösterdiği yerleşimlerde; geleneksel konut dokusunun korunması ve doku bütünlüğünün sağlanması amacıyla kentin mimari dilini oluşturan biçim gramerlerinin çözümlenmesini ve yeni tasarımlarda ona göre uygulama yapılmasını gerekli kılmaktadır.

Biçim gramerine genel hatları ile değerlendirildiğinde avantajlarının ve dezavantajlarının olduğu söylenebilmektedir. Biçim gramerini tanımlayan arayüzlerin tasarım sürecine dâhil edilmesi, biçim grameri için her türlü durumun sonuç ürünlerini ortaya çıkartacak bir avantaj olarak değerlendirilmektedir. Bu avantaj; arayüzlerin kullanımı sayesinde biçim gramer kural setlerine yönelik analizlerin daha sağlıklı biçimde ve daha az sürede üretilmesi kadar, farklı kural setlerinin üretilmesine de olanak sağlayacaktır.

Biçim gramerinin analizleri ve farklı kural setlerinin üretilmesinde en sık karşılaşılan durum biçim gramerini kullanarak yeni biçimler üretmektir. Tasarımcıya yol gösterip seri kuralların uygulandığı şekillerden, aynı biçim diline ait yeni tasarım kural setleri ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan biçim grameri arayüzleri, farklı kural setleri üretmek üzere tasarlanmışsa

da belirlenen sınırlayıcı kuralların tasarımcıyı kısıtlayarak yalnızca bu tür planlar üretmesine imkân tanınması biçim gramerinin dezavantajı olarak görülmektedir (Gips, 1999).

2.3. Biçim Grameri

Biçim grameri; dilbilim alanında dilin yapısını, biçimlerini ve işlevini incelemek için kullanılan önemli bir teori ve yöntemdir. Bu teori, dilin kelimelerin nasıl bir araya gelerek cümleler oluşturduğunu ve cümlelerin nasıl anlam taşıdığını incelemektedir. Biçim Grameri, dilin yapısını ve işlevini açıklamak için kullanılan bir araç olarak ifade edilebilmektedir. Biçim gramerleri, dilin temel yapılarını tanımlamak için kullanılan kurallardan oluşmaktadır. Bu kurallar, dili oluşturan kelimelerin bir araya gelişine, cümleler oluşturmaya ve cümlelerin taşıdıkları anlama yönelik oluşturulmaktadır. İngilizcede görevlerine göre kelimelerin genellikle özne+fiil+nesne (Subject+Verb+Object-SVO) sırası kullanılarak bir kurallar bütünü ve cümleyi oluşturmaya bu duruma örnek gösterilebilir. Dil öğreniminde ve öğretiminde önemli rol oynayan biçim gramerleri; dilin sözdizimi ve sözcük türleri gibi temel yapılarını tanımlamak, dilin farklı dilsel öğelerini ve kullanımını, yazım kurallarını ve farklı kullanım durumları incelemek amacıyla da kullanılmaktadır. Sözcük türleri ise dilin sözcüklerini sınıflandırmak için kullanılır. Tüm dillerde cümlede yüklendikleri görevlere göre isimler, fiiller, sıfatlar ve zamirler gibi farklı sözcük türleri bulunmaktadır. Sözdizimi ise sözcüklerin ve cümlelerin nasıl kurallar ile bir araya gelerek dilin anlamlı bir yapısını oluşturduğunu açıklamakta ve dilin anlamlı ve anlaşılır bir şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

Biçim (form); tüm soyut anlamları dışında somut bir nesnenin genel formunun sınırları ile belirli bir düzen oluşması olarak tanımlanmaktadır. Mimarlık disiplini için biçim kavramı ise nesnenin, mekânların ya da mekânlara cephe veren yüzeylerin biçimlerinin tamamında etkisini gösteren genel düzen anlamında tanımlanmaktadır. Mimari biçim; mimarlık ürünü olan mekânların ve yapıların biçimlerinin genel düzeninin kütesel olarak ifade edilmesidir (Onat, 1995). Belirli kurallara dayalı bir sistem olan biçim grameri tasarım dillerinin ifade edilmesinde kullanılmaktadır. Tasarımcılar fiziksel olarak bir çevreyi tasarlarlarken yeni üretilecek olan tasarımların birbirleriyle olan ilişkilerini, etkileşim ve dönüşümlerini göz önünde bulundurmaktadır. Yapılan tüm bu çalışmaların amacı tasarımı daha anlaşılır ve geliştirilebilir bir duruma getirmektir (Aksoy, 2001: 1). Mimari tasarım yapılırken kural tabanlı bir tasarım yapmak fikri mimari tasarımı bilgisayar dili yardımıyla ifade etmeyi gerekli kılmıştır. Bu boyutu ile biçim grameri, tasarım dillerini tanımlamak ve üretmek için bir araç (Özbek, 2004:7)

olarak görülmüş ve böylece karmaşıklık oluşturmaz ve ifade edilen kural setleri oluşturulmuştur.

İlk kez 1970'li yıllarda George Stiny ve James Gips tarafından geliştirilmiş bir algoritmik bir yapı ile açıklanabilecek biçim grameri, tasarım ve mimarinin temel kavramlarından biri olan mimari dili tanımlamak ve bu dilin analiz edilmesinden oluşan türevlerle yeni mimari diller oluşturma yolu olarak tanıtılmıştır (Aksoy, 2001). Stiny, 1980 yılında yazdığı *Kindergarten Grammars: de Signing with Froebel's Building Gifts* başlıklı makalesinde biçim grameri yöntemini kullanarak Froebel'in tasarımı üzerinden Kindergarten biçim dilini aktarmış, *Introduction to Shape and Shape Grammars* başlıklı makalesinde ise biçim grameri oluşturmada dilin önemini vurgulamıştır (Stiny, 1980a, 1980b). Bir tasarım dilinin biçimsel oluşum kurallarını analiz etmek ve eleştirmek amaçlı ortaya çıkan bu çalışmalarda dilin anlamlı olması için gereken sözcükler, mekânsal ilişkiler, tanımlanmış biçim kuralları, başlangıç için form ve biçim grameri gibi 5 ana parametreye ihtiyaç olduğunu ifade edilerek mimari tasarım alanına katkı sağlanmıştır. Biçim gramerine yönelik çalışmalarda öncelikle bir başlangıç biçiminin tanımlandığı, başlangıç biçiminin kural setleri ve bunların türevlerinden oluşturulan biçim gramerinin tek bir biçime uygulanan kurallar ile birçok biçim üretebilmesi tartışılmıştır (Stiny, 1981; Wojtowicz ve Fawcett, 1986). Biçim gramerinin biçime genel karakterini kazandıran ilkeler; biçimi oluşturan parçalar ile parçaların bir araya geliş biçimleri, aralarındaki ilişki, boyutları ve büyüklükleri, oranları, konum ve yönelmeleri, hareketlilikleri ve bu parçalarla oluşan bütünün kendisinden oluşmaktadır.

Çolakoğlu (2004), biçim gramerlerini kullanım amaçlarına göre üç farklı şekilde sınıflandırmaktadır:

Analitik (Analiz) Gramerler: Mevcut bir dilin yapısını ayrıntılı bir şekilde analiz etmek ve dilin nasıl işlediğini incelemek için kullanılan analitik gramerler; dilin mevcut biçimlerini ve kurallarını açıkça belirleyerek ve bu kuralları dilbilimciler veya tasarımcılar için inceleme amacıyla sunmaktadır. Analitik gramerler, dilin yapısını daha iyi anlamak ve mevcut dilin özelliklerini açıklamak için kullanılır.

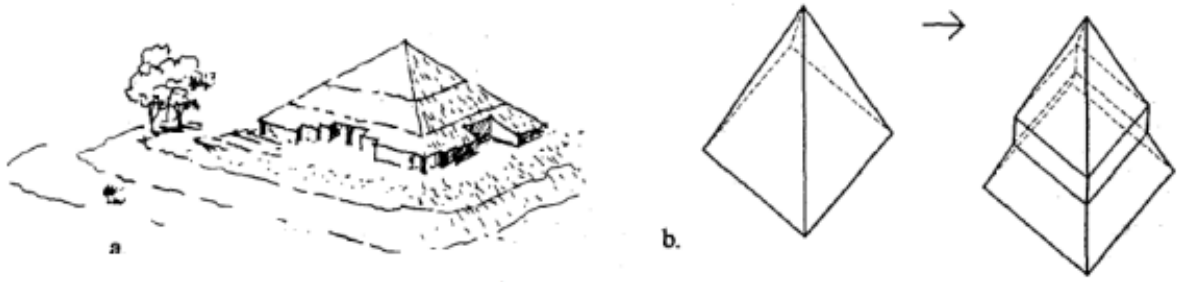
Hibrid Gramerler: Mevcut dilin kurallarını analiz ederek bu kurallardan türeyen yeni tasarımlar veya dil biçimleri üretmek için kullanılan Hibrid gramerler dilin yapısal özelliklerini daha da geliştirmek veya farklı dil biçimleri yaratmak amacıyla da kullanılabilir. Hibrid gramerler, mevcut kuralları temel alırken bu kuralları değiştirerek veya dönüştürerek yeni yaratıcı dil biçimleri oluşturmaya hedeflemektedir.

Orijinal (Özgün) Gramerler: Tasarımcının kendi yarattığı tamamen yeni kural setleriyle yeni dil biçimleri üretmek için kullanılan Orijinal gramerler mevcut dilin kurallarından tamamen bağımsız olarak, tasarımcının özgün ve yaratıcı dil biçimleri oluşturmalarını sağlamaktadır. Orijinal gramerler, dilin sınırlarını zorlamak ve yeni ifade biçimleri geliştirmek amacıyla kullanılabilir (Torus, 2008; Çolakoglu, 2004).

Bu sınıflandırma, biçim gramerlerinin farklı kullanım amaçlarını ve tasarım süreçlerini yansıtır. Tasarım sürecinde dilin ve iletişimin önemli bir bileşeni olarak biçim gramerleri, tasarımcılara dilin yapısını anlama ve yeni tasarımlar oluşturma konusunda rehberlik etmektedir.

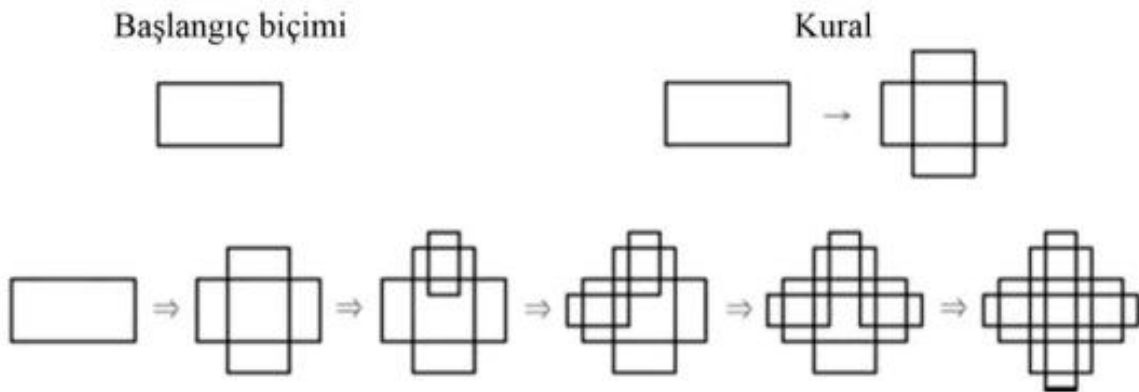
2.3.1. Biçim Grameri Çeşitleri

Tasarım, kendisini oluşturan bileşenlerin çeşitli aşamalarda dönüştürülüp, detaylandırılması ile meydana gelir. Tasarım sürecinin tamamında her bir dönüşümün altında yatan ilkeler söz konusu tasarımla sınırlandırılmaksızın, farklı durumlarda da uygulanabilmektedir. Bu ilkelerin genel çerçevede uygulanabilir olduklarını vurgulayacak şekilde belirtmenin en uygun yöntemlerinden biri bunları kurallar biçiminde analiz etmektir. Bu analiz, sözel veya grafiksel olmak üzere iki şekilde gerçekleştirilebilir (Flemming, 1987). Flemming bir piramit tasarımı için kuralları sözel olarak aşağıdaki gibi analiz etmiş, “If... then...” kalıbı ile oluşturulan kural kalıbını geliştirmiştir. Buna göre kuralda If terimiyle başlayan kısım, hareketin başlaması için gerekli şartı belirtirken, then ile başlayan kısım, şartın gerçekleşmesi durumunda uygulanacak hareketi belirtmektedir. Ancak biçimler ve biçimlerin geometrik özellikleri kapsamında çalışmalar yapılacağı zaman, kuralların sözel olarak ifade edilmesinin yeterli olamayacaktır. Bu nedenle If ... then ... kalıbı ile geliştirilen ve “çizilen şekil bir piramit ise, piramidin üstünü basamaklandırabilirsiniz” şeklinde ifade edilen sözel dil; biçim gramerinde biçimler ve onların geometrik özellikleri formüle edilerek uygun grafik bir dil ile ifade edilebilmektedir. Şekil 2.1.de if ... then ... kalıbı ile aktarılan piramit örneğinde genel bir tasarım yaklaşımı olarak değerlendirilen biçim gramerinde piramidin geometrik özelliklerinin standart (Şekil 2.1.A.) ve parametrik olarak (Şekil 2.1.B.) ele alındığı görülmektedir (Flemming, 1987; 1987a; Hızır, 2019: 40).

Şekil 2.11. Sözlü kuralın, grafiksel olarak ifadesi (Flemming, 1987a)

Standart Biçim Grameri: Standart biçim gramerinde var olan bir denklem yapısına göre denklemin sol tarafında kalan kısım kuralın uygulanacağı biçimi temsil ederken, sağ taraf ise bu kuralın uygulandıktan sonra elde edilen yeni biçimi ifade etmektedir. Sol tarafta bulunan biçim kuralların uygulanmasıyla sağ tarafta bulunan biçimi oluşturur (Güzelci, 2012). Bu nedenle biçim gramerleri, tasarım ve iletişimde kullanılan önemli bir araç olarak görülmekte ve farklı biçimlerin mantıklı ve tutarlı bir şekilde oluşturulmasını sağlamaktadır. Bu şekilde, biçim gramerleri kullanılarak bir, iki veya üç boyutlu biçimler üretilebilir. Bir boyutta olan biçimler genel olarak basit bir kural seti ile oluşturulabilirken, iki veya üç boyutlu biçimlerin oluşturulması için daha fazla kural seti kullanılabilen ve biçim üretme süreci karmaşık bir hal alabilmektedir.

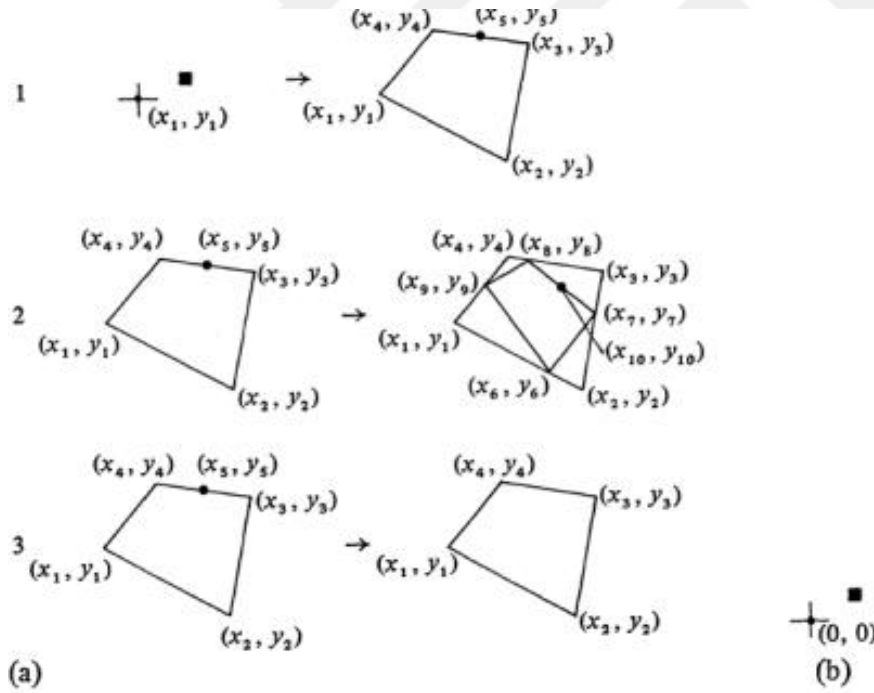

Şekil 2.12. Başlangıç şekline kuralın uygulanması (Knight ve Stiny, 2001).

Şekil 2.12.'de görülen iki boyutlu biçim gramerinde, bir dikdörtgen, kendisinin merkezi etrafında 90 derece döndürülerek birkaç defa tekrar edilmekte ve her dönüşte bu yeni dikdörtgen, öncekinden 90 derece döndürülerek eklenmektedir. Bu işlem birkaç defa tekrarlandığında, başlangıç dikdörtgeninin tekrarlanmasıyla oluşturulan yeni ve daha karmaşık bir biçim elde edilmektedir.

Parametrik Biçim Grameri: Biçim gramerinin başka bir türü olarak tanımlanan parametrik biçim grameri, biçim türeten kurallar yerine, kural şemaları bulundurması nedeniyle standart biçim gramerinden farklı bir yaklaşım sunmaktadır (Stiny, 1980). Biçimlerin belirli kurallara göre oluşturulduğu ve daha basit ilişkilere sahip olan standart biçim gramerinde bir dörtgen önceden belirlenen dört noktayı birleştiren çizgilerle sembolize edilmektedir.

Parametrik biçim gramerinde biçimleri tanımlayan kural şemalarını kullanılmakta ve biçimlerin her özelliğini ayrı ayrı tanımlanmaktadır. Örneğin, parametrik biçim gramerinde sembolik bir dörtgenin köşe noktaları (x_1, y_1) , (x_2, y_2) , (x_3, y_3) , (x_4, y_4) gibi koordinatlarla belirtilir ve boyutlar, açılar gibi diğer özellikleri ayrıntılı olarak tanımlanabilmektedir (Şekil 2.13.). Bu biçimler arasındaki ilişkilerin daha esnek ve değiştirilebilir olmasını sağlamaktadır. Parametrik biçim gramerinde, bir biçimin özellikleri ve ilişkileri, belirli parametreler aracılığıyla tanımlanabilmektedir. Bu parametreler, biçimlerin farklı türlerini oluşturmak için kullanılmaktadır. Bu yaklaşım, daha karmaşık ve çeşitli biçimlerin tasarımında kolay sağlamaktadır.

Şekil 2.13. Parametrik biçim grameri örneği (Stiny, 1980) (A. Biçim kuralı şeması, B. Başlangıç şekli)

2.3.2. Biçimler Üzerinde Yapılan İşlemler

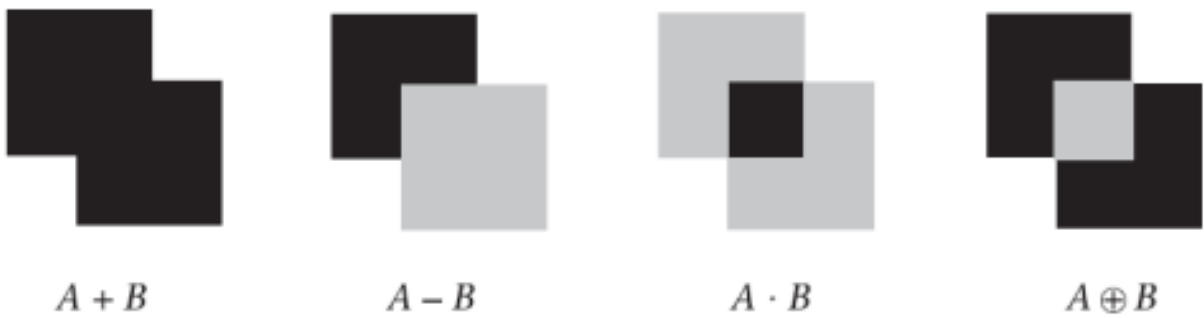
Mimari tasarımda, önemli bir ifade aracı ve tasarımın doğası olarak dönüşüm ve değişime açık olan biçimler bir sözlük gibi işlev görmektedir ve farklı işlemlerle yeni şekiller oluşturulabilmektedir (Tan, 1990). Boolean işlemleri denilen yeni biçimler oluşturma sürecinde toplama çıkarma ve kesiştirme işlemleri, Öklit dönüşümleri, Parametrik değişiklikler ve bir şeklin başka bir şekli alması gibi işlemler kullanılmaktadır. Biçim üzerinden geliştirilen işlemlerin mimari tasarım sürecinde çeşitli biçimlerin oluşturulmasına yardımcı olmakta ve yaratıcılığı arttırdığı görülmektedir (Mitchell, 1986; Tan, 1990).

Boolean İşlemleri: Farklı biçimleri birleştirme, çıkartma veya kesiştirme gibi temel işlemler aracılığı ile oluşturulan Boolean işlemleri; farklı şekillerin bir araya getirilerek daha karmaşık tasarımların oluşturulmasına yardımcı olmaktadır.

Biçimlerin toplamı: A biçimi B biçimine eklenerek $A+B$ biçimi ortaya çıkartılmaktadır. Oluşan $A+B$ biçimi A ve B biçimlerindeki tüm çizgilerden oluşmaktadır (Knight, 1994).

Biçimlerin farkı: Bu tür biçim gramerinde A biçiminden B biçimi çıkarılarak yeni bir biçim olan $A-B$ biçimi ortaya çıkartılmaktadır (Knight, 1994) Elde edilen şekil A'da olup B'de olmayan çizgilerden oluşmaktadır.

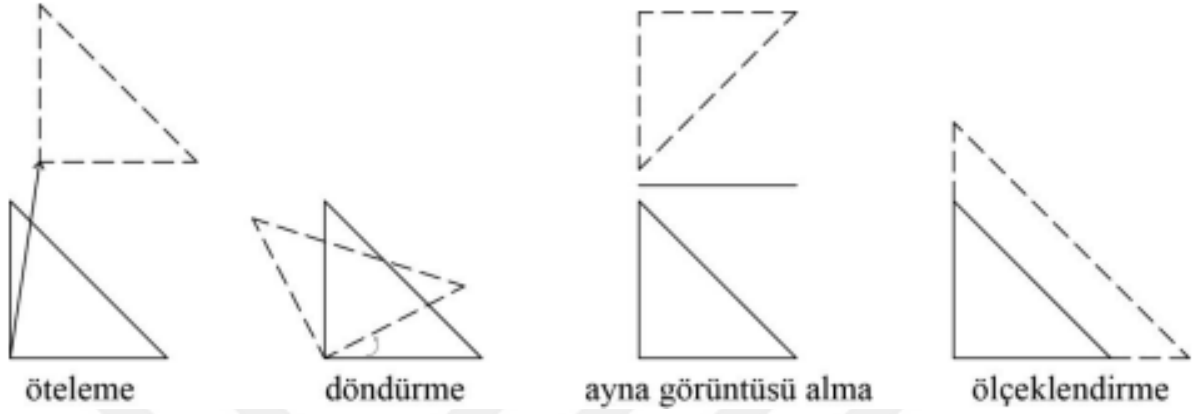
Biçimlerin Kesişimi: A ve B biçiminin kesişmesi ile elde edilen K biçimi hem A hem de B'deki çizgilerden oluşmakta ve A ile B biçiminin kesişimi hem A'nın hem de B'nin alt biçimini tanımlamaktadır (Aksoy, 2001) (Şekil 2.14.).

Şekil 2.14. Boolean işlemleri (Stiny, 2006)

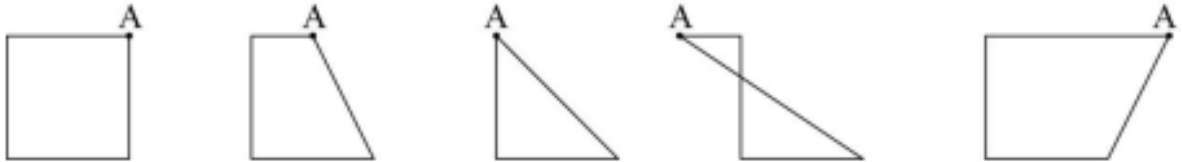
Öklit Dönüşümleri: Dört temel türde gerçekleştirilebilen (öteleme, döndürme, ölçeklendirme ve ayna görüntüsü alma) Öklit dönüşümleri, geometrik şekiller üzerinde yapılan işlemleri ifade etmektedir. Öteleme, bir şeklin kendisini ve boyutlarını değiştirmeden sadece konumunu değiştirirken, döndürme, şeklin kendisini ve boyutlarını korurken, konumunu değiştirmekte, ölçeklendirme ise bir şeklin boyutunu değiştirir, ancak şeklin konumunu ve oranlarını

korumaktadır. Ayna görüntüsü alma işlemi ise bir şeklin boyutunu korurken, şeklin kendisini ve konumunu tersine çevirir. Diğer bir Öklid dönüşümü olan ölçeklendirme, şeklin konumunu ve açılarını sabit tutarken boyutları değiştirir, bu da şeklin farklılaşmasına yol açmaktadır (Aksoy, 2001) (Şekil 2.15.).

Şekil 2.15. Öklid dönüşümleri

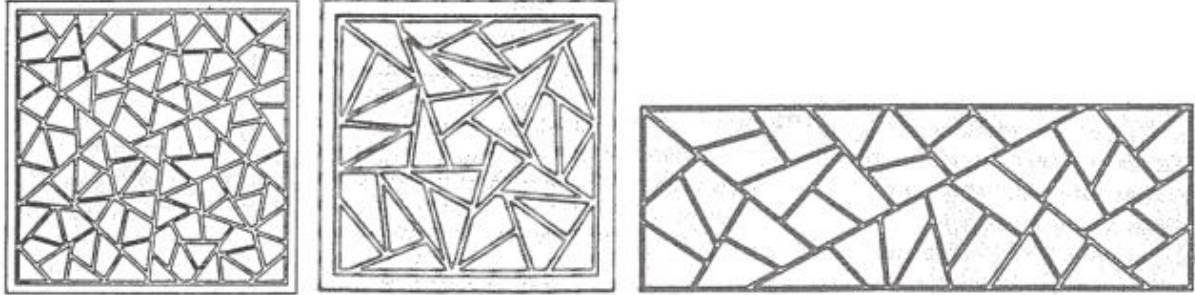
Parametrik Değişiklikler: Bu işlem bir şeklin içindeki parametrelerin (örneğin, boyutlar, açılar, eğriler) değiştirilmesini içerir. Bu şekilde, temel tasarım korunurken, ayrıntılarda veya ölçülerde değişiklikler yapılabilir. Parametrik değişiklikler biçimi büyük oranda değiştirmektedir. Bu durum kimi zaman biçimin tamamen değiştirebilmektedir. Şekil 2.16.'da başlangıç biçimindeki “A” noktasının taşınması sonucu ortaya çıkan durumlar görülmektedir (Güzelci, 2012).

Şekil 2.16. Parametrik değişiklikler (Güzelci, 2012)

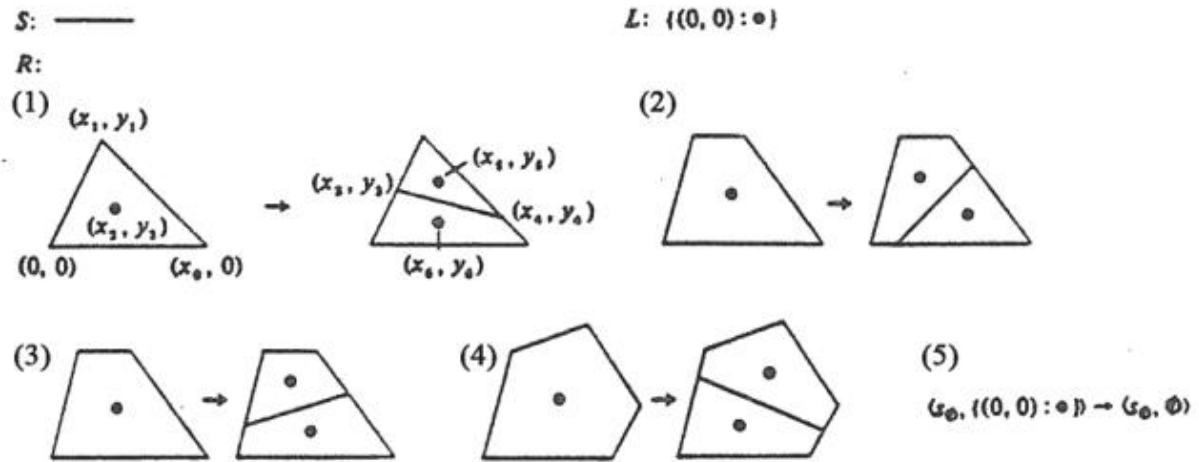
Bir Şeklin Başka Bir Şekli Alması: Bir bütünü oluşturan biçimlerin sayısı ve bu biçimlerin birbiriyle olan ilişkisi etkilenmeden, yeni bir biçim ortaya çıkmaktadır. Örneğin, bir binanın farklı tasarım öğeleri veya yapı elemanları ile değiştirilmesi bu kategoriye girmektedir. Bir şeklin başka bir şeklin yerini alması işlemiyle tasarımın detaylarının artırılıp azaltılmaktadır (Aksoy, 2001) (Şekil 2.17.).

Çin Buz Işınları: Biçim grameri ile ilgili ilk analiz çalışması M.Ö 1000 ile M.S 1900 yılları arasında Stiny (1977) tarafından “Ice-ray: a note on the generation of Chinese lattice designs” isimli çalışma ile yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda ortaya çıkan kurallar yeni Çin buz ışınlarının üretilmesini sağlamıştır (Şekil 2.18.). Çin Buz Işınları olarak anılan bu çalışmada Çin buz desenlerine ait biçim grameri için 5 kural belirlenmiştir.

Şekil 2.18. Çin buz ışınları çalışması (Stiny, 1977)

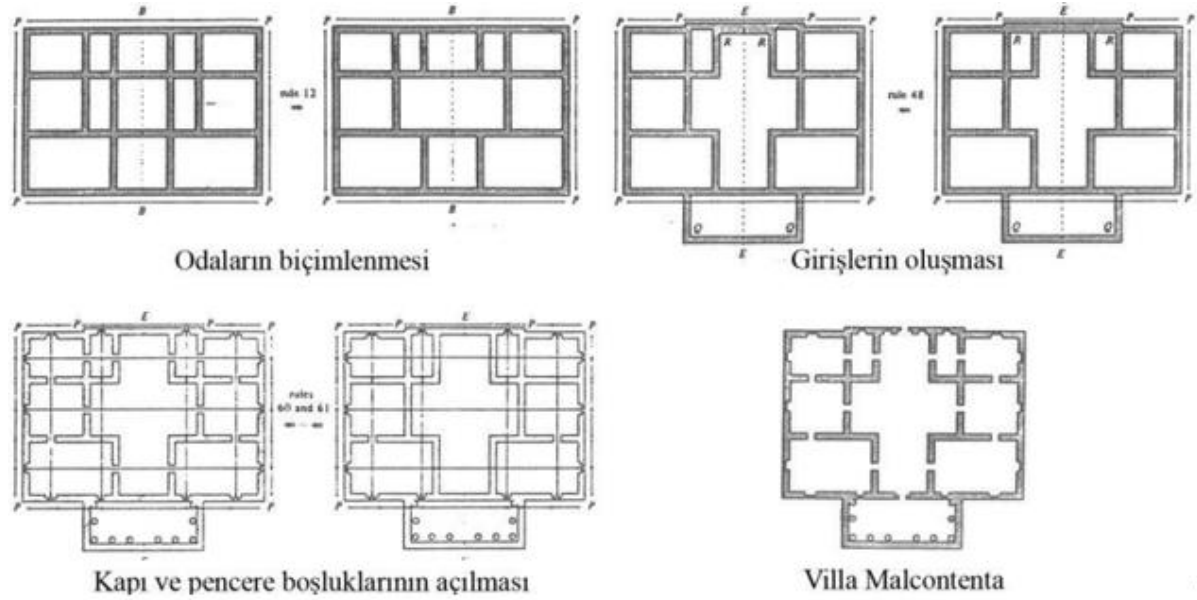
İlk kural başlangıç olarak bir üçgenin kenarından bir çizgi geçirilerek, bir üçgen ve düzensiz bir dörtgen oluşturulmasıdır. Bu iki şeklin alanlarının benzer olmasını hedeflemektedir. İkinci ve üçüncü kurallar, bir dörtgenin iki kenarı arasına çizilen bir çizgi ile şekli bir üçgen ve bir beşgen olarak bölmeyi amaçlamaktadır. Dördüncü kural ise beşgenlere uygulanır ve şekli bir dörtgen ve bir beşgen oluştururken, beşinci kural ise başlangıçtaki nokta sembolünün silinmesini ifade etmektedir (Şekil 2.19.) (Stiny, 1977).

Şekil 2.19. Çin buz ışınları biçim grameri için belirlenen 5 kural (Stiny, 1977)

2.3.3.1. Palladio Villaları

Palladio'nun villa tasarımları için oluşturulan palladyen grameri mimari dili tanımlamak için yapılan en önemli çalışmalardan biridir (Stiny ve Mitchell, 1978). Palladio villalarının mimari üslubunu tanımlamak için zemin kat planları üzerine yapılan analiz ve çalışmalar konut mimarisi üzerine yapılan ilk biçim grameri analiz çalışmalarını oluşturmaktadır. Sadece plan düzleminde olup cephe ve elemanları hakkında bilgi vermeyen bu çalışma sekiz aşamadan oluşmakta ve her aşama için kurallar oluşturulmuştur. Aksların ve dış duvarların tanımlanması, odaların yerleşimleri, iç duvarların yerlerinin belirlenmesi, giriş ve bahçe duvarlarının yükseltileri, kolonlar ve dekoratif diğer öğeler, pencere ve kapılar bu aşamaları oluşturmaktadır (Şekil 2.20.) (Boztepe Erkiş, 2016).

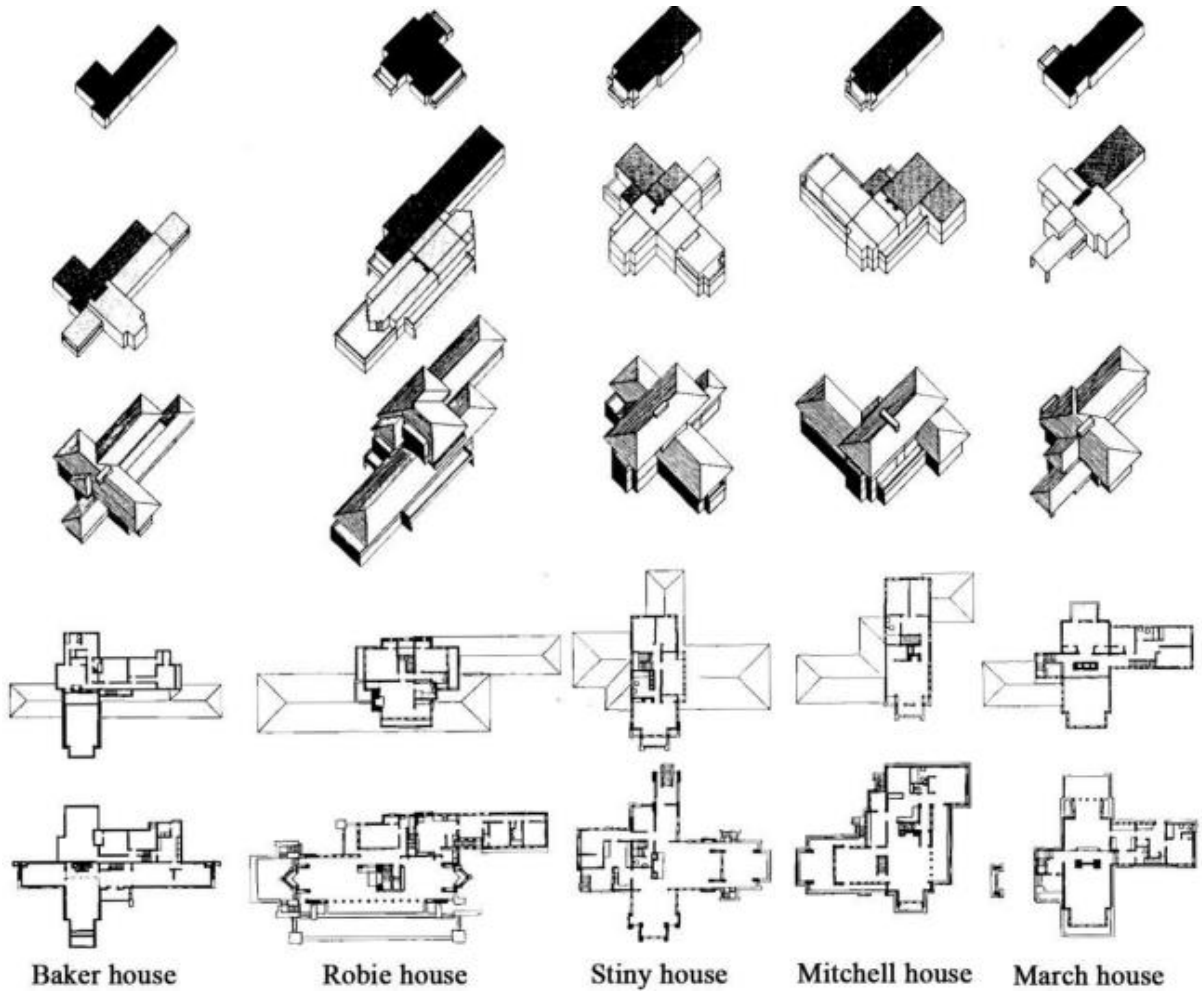

Şekil 2.20. Villa Malcontenta'nın plan üretimi (Stiny ve Mitchell, 1978)

Palladio Villalarından Villa Malcontenta'nın planının analiz sonuçlarına dayalı olarak oluşturulan bir versiyon, bu villaların karakteristik özelliklerini ve biçimlerini anlamaya ve benzer özelliklere sahip villaları sınıflandırmaya yöneliktir. Bu çalışma belirlenen ızgara sistemi içinde, var olmayan ancak potansiyel olarak oluşturulabilecek alternatifleri de görme olanağı sunmaktadır (Stiny ve Mitchell, 1978).

2.3.3.2. Frank Lloyd Wright Kır Evleri

1981 yılında Koning ve Eizenberg tarafından Frank Lloyd Wright'ın tasarladığı kır evleri üzerinden 3 boyutlu parametrik bir biçim grameri geliştirilmiştir. Koning ve Eizenberg (1981), var olan bir dili analiz ederek, aynı gramer kurallarıyla yeni tasarımlar yapılabileceğini ortaya koymuşlardır. Bu çalışmada Frank Lloyd Wright'ın Kır Evleri'nin mimari dili incelenip elde edilen kurallar ile yeni alternatifler üretilmiştir (Şekil 2.21.).

Şekil 2.21. Üretilen kır evleri (Koning ve Eizenberg, 1981)

Bu çalışma ile 11 farklı kır evi tasarımını ele almıştır. Bu tasarımların temel birimi dikdörtgen prizmalar olarak kullanılmıştır. Yükseklik sabit tutulmuş ve boy ile en değişkenlik gösteren bloklarda, şömine konumu önemli bir parametre olarak belirlenmiştir. Üretim süreci şömine yerleşiminden sonra başlamış ve toplamda 18 kural bu aşamada kullanılmıştır. Bu kuralların uygulanması sonucunda, 89 farklı kır evi tasarımı üretilmiştir (Koning ve Eizenberg, 1981). Baker, Robie, Stiny, Mitchell ve March isimleriyle tanımlanan bu çalışmada, beş farklı kır evi tasarımı oluşturulmuş ve bu tasarımlar kendilerine özgü ve özgün yapılar oluşturmaktadır.

2.3.3.3. Malaguaria Evleri

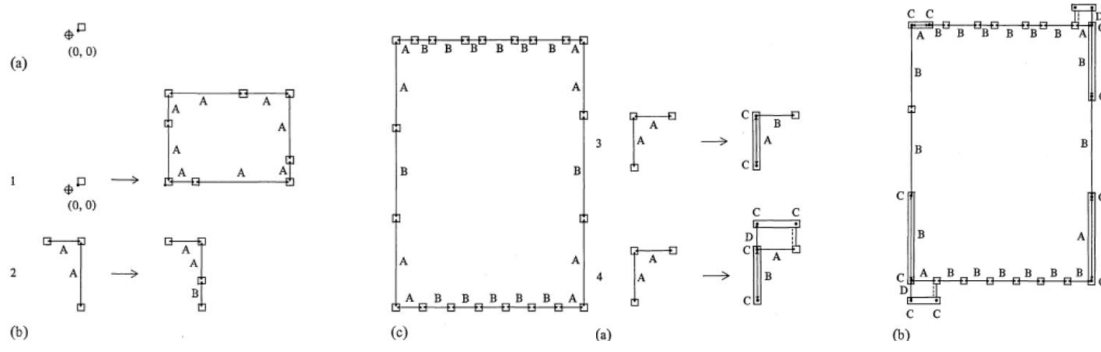
Duarte (2001), Alvaro Siza'nın Malaguaria Evleri tasarımının temel kurallarından yola çıkarak, iki veya üç boyutlu tasarımlar üretebilen bir biçim grameri oluşturmuştur. Daha sonra bu geliştirilen gramer bilgisayar tabanlı bir ortama aktarılmıştır (Şekil 2.22.). Bu çalışma ile Duarte Malaguaria Evleri'nin tasarım dilinden esinlenerek yeni evlerin üretim sürecini hızlandırmıştır (Duarte 2001).

Şekil 2.22. Malaguaria Evleri biçim grameri bilgisayar ara yüzü (Duarte, 2001)

2.3.3.4. Giuliani Evleri

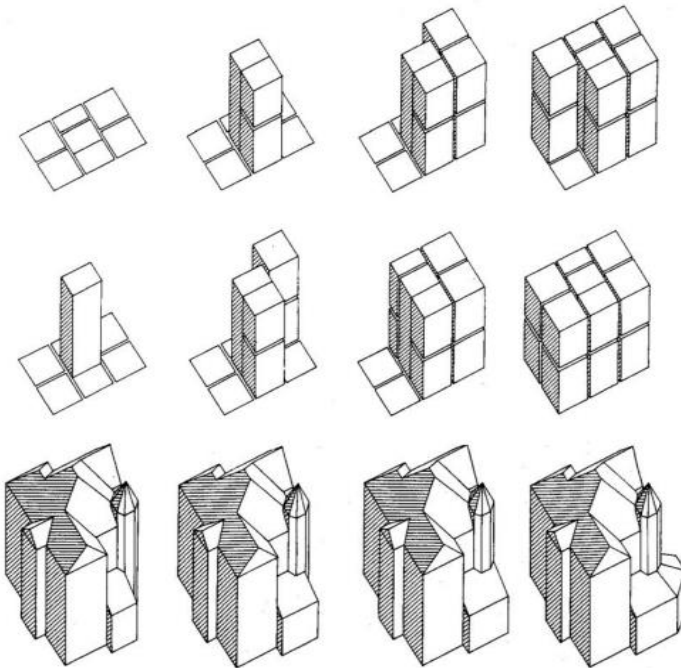
1930 yılların sonunda Giuseppe Terragni'nin tasarladığı cepheden esinlenerek 1981 yılında Flemming, biçimsel olarak tanımlanması zor olan Giuliani Frigerio yapısı için bir gramer geliştirmiştir. Bu çalışma bir yapının sahip olduğu mimari dilden üretilen gramer ile alternatif tasarım fikirleri sunması açısından önemli görülmektedir (Şekil 2.23.).

Şekil 2.23. Giuliani Frigerio Evi biçim grameri aşamaları (Flemming, 1981)

2.3.3.5. Queen Anne Evleri

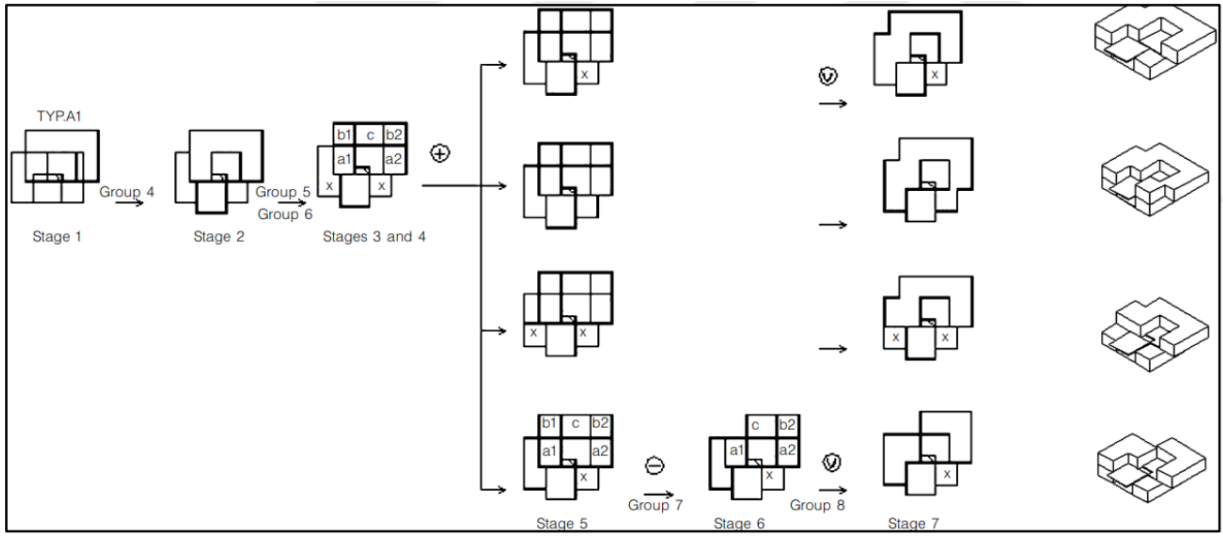
19. yüzyılın sonlarına doğru Amerika’da bir yerel mimari akım sonucu ortaya çıkan Queen Anne evlerinin, 1987 yılında Flemming yöresel mimariyi analiz etmek amacıyla biçim gramerleri analiz edilmiştir. 1880 yılında başlayan çalışma yaklaşık 30 yıl sürmüştür. Biçim grameri çalışması 2 aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada iki boyutlu plan analizleri yapılan yapıların ikinci aşamada üçüncü boyut katılarak kütsel olarak biçim grameri analizleri yapılmıştır. İki boyutlu yapılan plan analizlerinden sonra üçüncü boyutta da analiz yapılan ilk çalışmadır. Birbirine benzer özellikteki incelenen Queen Anne evlerinde farklı mimari elemanların ve evin mekânlarının birbiriyle ilişkili olduğu ve üçüncü boyutta kütsel olarak bakıldığında da genel geometriyle uyumlu olduğu görülmüştür (Şekil 2.24.).

Şekil 2.24. Queen Anne Evleri biçim grameri çalışması (Flemming, 1987a).

2.3.3.6. Hayat Evleri

18. ve 19 yüzyıllar arasında Saraybosna’da Klasik Osmanlı mimarisinin özellikleri ile inşa edilen Hayat evleri, 2000 yılında Çolakoğlu tarafından doktora tezi kapsamında biçim grameri analizleri çıkarılarak incelenmiştir. Çalışmada sekiz Bosna evi analiz edilmiş ve Hayat evlerinin tasarımında etkili olan hayat dediğimiz mekân ve bahçeye bakan büyük galerilerin olduğu görülmüştür. Odalar ise hayatın çevresinde yerleşim göstermektedir. Sekiz Bosna evi biçim grameri yöntemiyle analiz edilmiş ve yeni tasarım diline uygun evler üretilmiştir

Şekil 2.25. Yeni üretilen Hayat Evleri (Çolakoğlu, 2004)

Analiz ve sentez yöntemlerinin birlikte kullanıldığı çalışmanın üç aşamadan oluştuğu görülmektedir. İlk aşamada, hayat evlerinin biçim grameri analizi yapılarak mekânsal ilişkiler belirlenmiş ve temel bir hayat evi modeli oluşturulmuştur. İkinci aşamada, yapılan analizler sonucunda oluşturulan kurallar kullanılarak hayat evleri tasarlanmıştır. Son aşamada ise mekânsal ilişkilerin yeni bir yorumuyla elde edilen kurallar kullanılarak çeşitli ev tipleri oluşturulmuştur (Çolakoğlu, 2004).

2.3.4. Geleneksel Konut Dokusunda Biçim Gramerinin Kullanımı

Konut tasarımında biçim grameri, tasarımda kullanılan temel formlar, geometrik öğeler ve malzemelerin bütüncül bir yaklaşımla kullanılması ilkesi ile oluşturulmuştur. Konutlarda biçim gramerinin kullanımı, tasarım sürecinin bir bütün olarak düşünülmesini sağlamakta ve yapı elemanları arasındaki uyumu, orantıyı ve dengeyi yakalamayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım,

konutların içinde yaşam alanlarının ve dış cephesinin estetik görünmesini sağlamanın yanı sıra, kullanım alanlarına uygun işlevsel çözümler sunmaktadır.

Biçim grameri, konut tasarımında malzeme seçiminde ve malzeme kullanımında da önemlidir. Bu nedenle tasarımda kullanılacak malzemelerin özellikleri ve estetik özellikleri, biçim grameri ile birlikte ele alınmakta ve konutlarda işlevsel, dayanıklı ve estetik görünüm sağlanmaktadır. Sonuç olarak, konutlarda biçim gramerinin kullanılması konutların kullanıcılarının yaşamlarını kolaylaştıracak şekilde işlevsel, dayanıklı, estetik ve çevresel faktörlere uygun tasarlanmasını ve daha konforlu hale getirilmesini sağlamaktadır.

Geleneksel konut dokularında biçim grameri kullanımı, yapıların belirli özelliklerine ve bölgenin kültürüne uygun tasarlanması ile özgün yapının korunmasını hedeflemektedir. Geleneksel yapılarda biçim grameri kullanılarak yerel malzemelerin kullanılması, yapıların çevresel faktörlere uygun şekilde tasarlanması, biçim grameri ile birlikte ele alınır. Bu sayede yapıların doğal yapıya uyum sağlaması ve bölgenin kültürel değerlerine uygun hale getirilmesi hedeflenmektedir. Bundan başka geleneksel konut dokularında biçim grameri, yapıların işlevselliği ve kullanım kolaylığına dikkat edilmesini sağlamaktadır. Yapıların kullanım amacına uygun tasarlanması ve her alanın ergonomik olarak planlanması, biçim grameri ile birlikte ele alınmakta, böylece, yapıların kullanımı kolaylaştırılmakta ve kullanıcılar için daha konforlu hale getirilerek kullanıcı memnuniyeti de sağlanmaktadır.

Geleneksel konut dokularında biçim grameri kullanımı, yapıların estetik görünümünü de etkiler. Yapılarda kullanılan geometrik formlar, malzeme kullanımı ve renkler gibi unsurlar, biçim grameri ile birlikte ele alınarak tasarlanmakta ve yapıların dış cephelerinin uyumlu ve estetik görünüme sahip olması olanaklı hale gelmektedir. Sonuç olarak, geleneksel konut dokusunda biçim gramerinin kullanımı, yapıların özgünlüğünü koruyarak, işlevselliği, malzeme seçimi, estetik görünüşü ve çevresel uyumunu gözeterek tasarlanmasını sağlar. Bu yaklaşım, geleneksel konut dokularının korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemlidir.

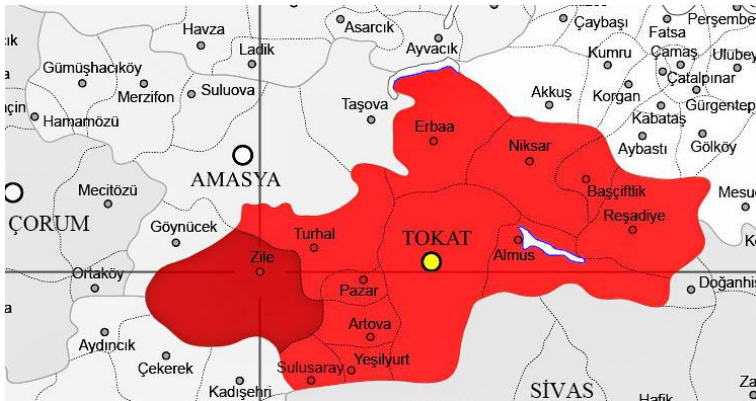
3. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın bu bölümünde Zile'nin tarihsel süreç içerisinde mekânsal yapısı ve sahip olduğu geleneksel konut dokusunun özellikleri irdelenmiş, geleneksel konutların mekân kurgusu Türk evi plan tipolojisi kavramı ile Zile'de Kentsel Sit Alanında doku bütünlüğü içerisinde, özgün yapısını kaybetmeden günümüze ulaşan, organik sokak dokusuna göre şekillenen, geleneksel yapım tekniği ile üretilmiş konutlar fotoğraflanmış ve konutlara ilişkin bilgi ve belgeler toplanmıştır. Alan çalışması için belirlenen alanda seçilen yirmi konut; konum, yapı düzeni ve sokak dokusu, kat adedi, yapım tekniği, kullanılan yapı malzemesi, plan tipolojisi ve mekân örgütlenmesi, cephe özellikleri ve iç mekân bezeme öğeleri bağlamında tartışılmıştır.

Geleneksel konutların planları; kentsel ölçekte ve plan tipolojisinde belirleyici olan sofa ve odaların ilişkisine yönelik belirlenen kural setleri üretilerek Biçim Grameri yöntemi (i) yöntemi ile plan düzleminde ve konutların kamusal alan sokak ile iletişim kurdukları ön cepheleri cephe düzeninde (kentsel, kütle, cephe ve çatı açısından) değerlendirilerek (ii) analiz edilmiş, bu yapıların korunması ve yaşatılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir. Çalışmanın bu bölümünde Zile'nin konumu ve coğrafi yapısı, tarihsel süreç içerisinde Zile'nin mekânsal yapısı ile Zile geleneksel konutların mimari özellikleri tartışılmıştır.

3.1. Zile'nin Konumu ve Coğrafi Yapısı

Tokat ilinin 70 km batısında yer alan Zile, doğuda Tokat'ın Turhal ve güneyde Artova ilçeleri ile Yozgat'ın Kadışehri ilçesi, batıda Yozgat'ın Çekerek ve Amasya'nın Göynücek ilçeleri ve kuzeyde ise Amasya iline komşudur (Karadeniz Yaşam Dergisi, 2006). Tokat'ın en büyük ilçelerinden biri olan Zile coğrafi konumu itibarıyla 40° 19' kuzey enlemi, 35° 45' doğu boylamı arasında yer almaktadır (Harita 3.1.).

Harita 3.1. Zile'nin konumu (Google Görşeller, Zile Konum)

1512 km² yüzölçümüne sahip Zile'nin coğrafi yapısı; 710 m rakımlı genel olarak dağ sıraları ile bu sıraların arasında kümelenen çöküntü ovalardan oluşmaktadır. Yerleşim; kuzeyde güneybatı-kuzeydoğu yönlerinde uzanan Zile-Buzluk-Yaylacık Dağları ile güneyde yine aynı yönlerde uzanan ve en yüksek tepesi 1892 m olan Dumanlı-Deveci-Akdağ Dağları arasında yer almaktadır (Özçağlar, 2008). Zile bu dağların eteğinde ve yerleşim ile aynı adla anılan ova üzerine kurulmuş ve ovanın merkezinde yükselen höyüğün etrafında gelişmiştir (Karadeniz Yaşam Dergisi, 2006). Zile Ovası batıdan doğuya doğru yükseltileri 800-1.400 m arasında değişen İremserkaya, Değirmen, Aslandede, Kelkaya, Fakırtarlası, Büyükçall, Leğençik, Asartaş, Yenimehmet ve Küpeli Tepeleri ile çevrilidir (Pekcan, 1997). Orta Karadeniz Bölgesi'nin güneyinde konumlanması ve İç Anadolu Bölgesi'ne kuzeyine komşu olması nedeniyle Zile her iki bölgenin de iklim özelliklerini taşımaktadır. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar özellikle kar yağışlı ve soğuk geçen Zile'de genel olarak Karadeniz ve İç Anadolu Bölgeleri'nin arası iklim yapısı egemendir (Zile Belediye Arşivi).

Fotoğraf 3.1. Zile'nin 1940 yılı ve 2017 yılı hava fotoğrafları (Soylu Ercan, 2018)

Kent merkezinde bulunan antik çağlarda kurulmuş, tek ve en belirgin höyük üzerine inşa edilmiş aynı zamanda akropol özelliğine de sahip Zile Kalesi, kuzeyde Boğazkesen Caddesi, güneyde Adnan Menderes Caddesi ve bu iki caddenin Kalenin doğu ve batı uçlarında birleşmesi ile oluşmuştur. Zile Kentsel Sit Alanında bulunan yapı adaları organik ve ızgara (gridal) düzen olmak üzere iki farklı yapı göstermektedir. Kalenin batısında daha çok ızgara düzenin, diğer yönlerde ise organik düzenin hâkim olduğu görülmektedir. Organik biçimde birbirlerine bağlanan dar sokaklar ile çıkmaz sokaklar çevresinde yerleşim adaları oluşmuştur. Topografik yapı, organik gelişen dar sokak düzeni dar cepheli derinliği fazla parsel düzeninin, mülkiyetin ve komşuluk ilişkilerinde belirleyici olmuştur. Yol sınırlarını bitişik nizamdaki geleneksel yapıların cepheleri ile varsa bahçe duvarları belirlemektedir. Parsel büyüklükleri konutların oturma alanına etki ettiği için küçük parsellerde inşa edilen konutların bahçesiz olduğu görülmektedir. Sayısal olarak az olan bahçeli evlerde genellikle hayat olarak anılan mekândan avluya veya arka bahçeye ulaşıldığı görülmektedir.

3.2. Tarihsel Süreç İçerisinde Zile'nin Mekânsal Yapısı

Yerleşim adının Antik Dönemde Zile Ovası çevresi için kullanılan Zelitis'den, yerleşim çevresindeki günümüzde Çekerek Irmağı olarak bilinen Zuliya Irmağı'ndan, yerleşim yakınındaki Maşat Höyük (Tapigga) kazılarında çıkarılan tabletlerde Maşat Höyük'ün kuzeyinde varlığı söz edilen ve Hitit Döneminde Anzilia (Anzilya) ve Zilâ, Pontus döneminde Zilâ'dan geldiğine yönelik çeşitli görüşler bulunmaktadır (Alp, 1977; 2002; Özçağlar, 1995, Tırpan vd. 2002; Şahin, 2013; Aslan, 2019: 23; Zile Belediye Arşivi). Aslan yerleşim adının Amasya Tarihi'ne göre muhterem anlamında Silay ve daha sonraki dönemlerde sırasıyla; Harkariye, Kırkırıyye, Karkariyye olarak kullanıldığını (Aslan, 2019: 23) aktarmaktadır. Roma Dönemi'nde Zelâ, Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Evliya Çelebi aktarımı ile yerleşimde çok güzel halı ve kilimler dokunduğundan aynı anlama gelen Zeyli olarak anıldığını aktaran (Şahin, 2013; Aslan, 2019: 23) araştırmacılar olduğu gibi, yerleşimin bu dönemde günümüzde olduğu gibi Zile olarak kullanıldığını ifade eden araştırmalar da bulunmaktadır (Altındal, 2011). Bu bilgilere göre farklı dönemlerde Anzilia (Anziliya), Anzili, Zela, Zelâ, Zelitis, Zelidite, Gazala, Silay ve Karkariya gibi isimler ile anılan yerleşimin fonetik olarak benzeşmesi, yerleşim adının küçük dönüşümler ile kullanıldığını göstermektedir.

Tarihsel süreç içerisinde coğrafi konumu, iklimi, su kaynakları, ulaşım ve güvenlik gibi nedenlerle yerleşim alanı olarak tercih edilen Zile'nin yaklaşık 4000 yıllık bir geçmişe sahip olduğu görülmektedir (Alp, 1977). Yerleşimde Kale ve çevresinin kesintisiz olarak iskân edildiği ve kronolojik sıra ile Hitit, Frig, Kimmer, İskit, Asur, Med, Pers, Pontus, Roma, Bizans, Danişmend Beyliği, Selçuklu ve Osmanlı uygarlıklarına ev sahipliği yaptığı anlaşılmaktadır (Özçağlar, 1995, Açikel, 2012: 219-223). Kale kenti olarak kurulan Zile farklı dönemlerde Kral Yolu gibi önemli yollar üzerinde konumlanması nedeniyle dini ve panayırklar kurulan kutsal bir merkez, bir ticaret kenti olarak önemini ve stratejik konumunu korumuştur (Şahin, 2013; Aslan, 2019: 23).

Zile'nin MÖ 1900 yılında Asur Krallığı'nın başkenti Ninova'nın Melike'si Semiramis tarafından Zile Kalesi üzerinde kurulduğu ve Zelitis veya Zelâ ismi ile anıldığı ifade edilmektedir (Özçağlar, 1995:147; Strabon, 2000; 2015; Şahin, 2013; Aslan, 2019: 23). Kentin yer seçiminde günümüzde yerleşim merkezinde konumlanan 780 m yükseklikteki Kale Tepe'nin etkili olduğu görüşü kabul görmektedir. Ancak yerleşim yakınında Maşat Höyük (Tapigga) kazı çalışmalarından çıkartılan ve MÖ 1500'lü yıllara tarihlenen tabletler Zile'nin günümüzde Kale'nin bulunduğu alanı kapsayacak şekilde savunma amaçlı kale kenti olarak

kurulan bir Hitit yerleşimi olduğunu göstermektedir (Alp, 1977, 2002, Özçağlar, 1995). Günümüzde süreç içerisinde Zile Ovası'na doğru yayılan yerleşimin günümüzde bu ovanın kuzeybatısında yer alan Zile Kale'sini kapsayacak şekilde geliştiği görülmektedir. Maşat Höyük kazı bulguları ve kaynaklar; yerleşimin Hitit (MÖ 1500), Frig (MÖ 1200), Kimmer ve İskit dönemlerinde kullanıldığını göstermektedir (Şahin, 2013). Bir dönem Anadolu'ya ve Zile'ye hâkim olan ve ulaşım ağlarına önem veren Akhamenid yönetiminde oluşturulan Kral Yolu'nun Zile'den geçmesi yerleşim için önemli bir karardır (Aslan, 2019: 23).

Zile MÖ 520 yılında Yeşilirmak havzasına önem veren ve Anadolu'da ateş kültürünü güçlendirmek isteyen Perslerin egemenliğine girmiştir (Yavi, 1986; Tırpan vd. 2002: 394. Şahin, 2013). 4. yüzyılda Pers tanrıçası Anaitis'e ait önemli bir tapınağın Zile'de bulunduğu, bölgenin bir kutsal merkez olarak önem kazandığı, tapınak çevresinde yapılan törenler nedeniyle yerleşimin ekonomik hayatının canlı olduğu, daha sonra bölgeye hâkim olan Pontuslar Dönemi'nde de Zile'nin kutsal bir merkez olarak önemini koruması nedeniyle ticaretinin canlı ve ekonomisinin güçlü olduğu aktarılmaktadır (Texier, 2002; Şahin, 2013). Günümüzde Zile'de yerel halkın Deri (Deyri) olarak tanımladığı panayır geleneğinin Pers ve Pontus dönemlerine tarihleyen ve günümüze dek sürdürüldüğünü aktaran kaynaklar da bulunmaktadır (Sepetcioğlu, 1987; Özçağlar, 1995).

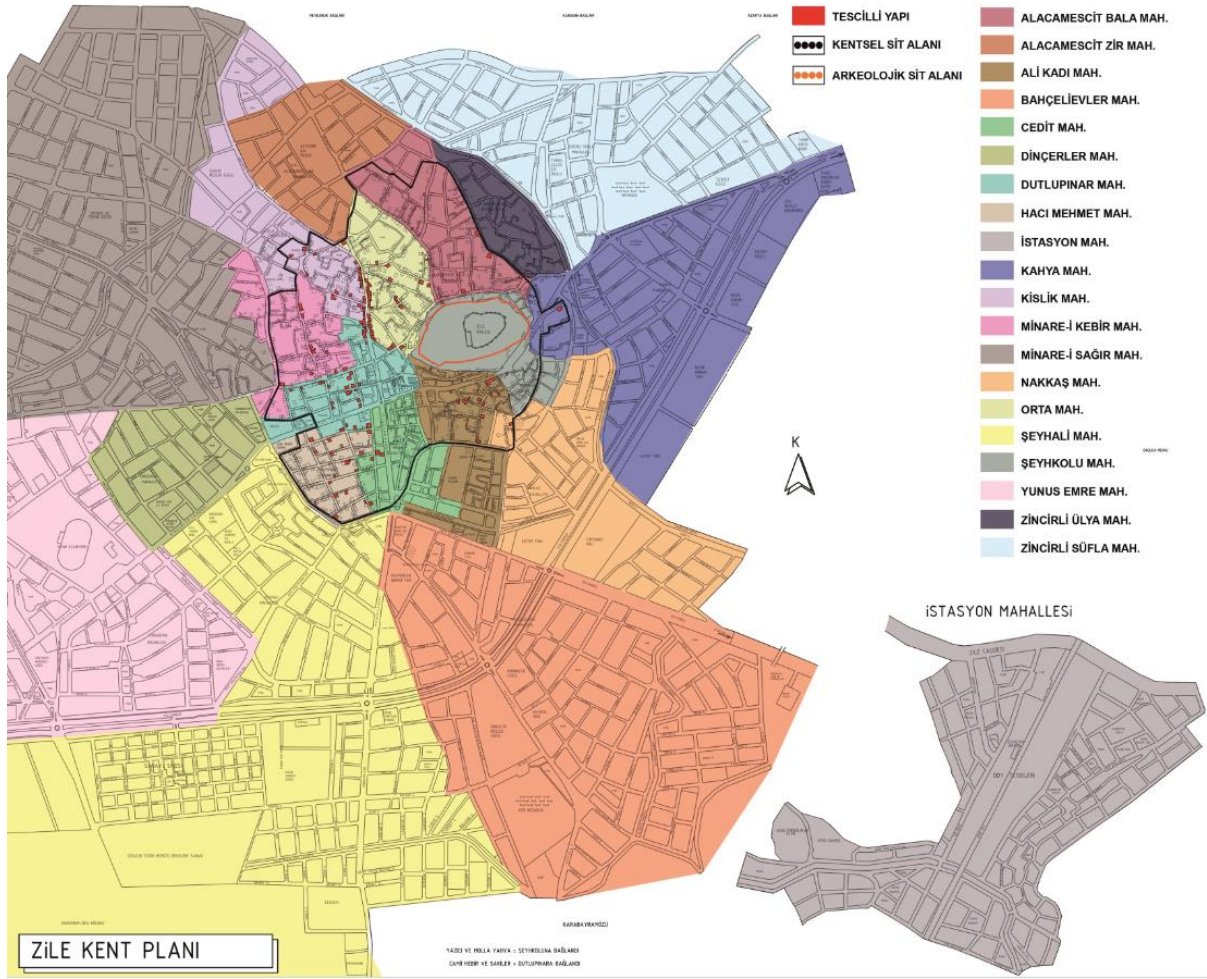
Zile'nin Sezar tarafından Roma egemenliğine geçmesi üzerine yerleşimin bir kale ile savunmasının sağlandığı, kalenin doğusunda kayaların oyularak amfi tiyatro yapıldığı ve Sezar'ın *Geldim, gördüm, yendim* anlamındaki *Veni, Vidi, Vici* sözlerinin dairesel formda, taş sütuna yazıldığı aktarılmaktadır. Yerleşimde Roma Dönemine ait bu izlerden Kale günümüzde varlığını korurken, Sezar'ın sözlerinin bulunduğu taş sütun ile amfi tiyatronun tahrip edildiği ve amfi tiyatronun bulunduğu alana bir çocuk parkı yapıldığı bilinmektedir (Özçağlar 1995).

Roma Dönemi sonrasında Bizans, Selçuklu ve İlhanlı egemenliği altına giren Zile, 1397 yılında Yıldırım Beyazıt tarafından Osmanlı egemenliğine alınmıştır. Bu dönemde bölgede güvenlik tehdidinin kalkması ile Kale içerisindeki evlerin dışında kale eteklerinde de evlerin bulunduğu bilinmektedir. Zile'yi iki kez ziyaret eden Evliya Çelebi 17. yüzyılda yerleşimin mekânsal yapısı hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Evliya Çelebi Zile'yi kuzeyde bir kaya üzerinde 26 kuleli, kibleye bakan kapısı olan, içinde 300 ev, bir cami, bir cephanelik ve su sarnıçları ile bakımlı ve korunaklı kalesi, kalenin batısında ve güneyinde çok sayıda toprak damlı konutları, bakımlı sarayları, camileri, medreseleri, mektepleri, hanları, hamamları ve güzel çarşısı ile tanımlamaktadır. Zile Kale'si içerisinde Evliya Çelebi'nin söz ettiği evler ve cami günümüze

ulaşamamıştır, ancak Kale giriş kapısında üzerinde, minare şeklinde yükselen saat kulesinin, Çelebi'nin aktardığı caminin minaresi olabileceği düşünülmektedir (Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 1970; Özçağlar, 1995). Kale'nin batısında ve güneyinde bitişik nizamlı evlerden oluşan eski mahalleler ufak tefek değişikliklerle günümüze ulaşabilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinde Zile'nin giderek askeri önemini kaybettiği ve yerleşimin harap görüntü verdiği aktarılmaktadır. Önce Amasya'ya bağlı bir kaza merkezi olan Zile, 1878 yılında mutasarrıflık olan Tokat'a bağlanmıştır. Bu dönemde Tokat'ı ziyaret eden Fransız gezgin Vital Cuinett, Zile'yi Tokat sancağına bağlı 30 cami, 7 medrese ve 1750 öğrencinin eğitim aldığı 20 okulu olan 2000 nüfuslu bir kaza merkezi olarak tanımlamaktadır (Özçağlar, 1995). Osmanlı İmparatorluğu'nun son günlerinde İstiklâl Savaşı sırasında, Zile'nin isyancı çeteler tarafından yakılıp yıkıldığı, bu yangından en çok kalenin batısındaki mahallelerin etkilendiği ve bu bölgenin süreç içerisinde ızgara düzende yeniden inşa edildiği bilinmektedir.

Günümüzde Zile'de bu çalışmaya da konu olan geleneksel konutların bulunduğu alanlarda topoğrafyaya bağlı olarak organik bir kentsel doku izlenirken, bu mahallelerde ızgara düzende bir kentsel doku görülmektedir (Harita 3.2.). Cumhuriyet Döneminde Zile'nin büyük oranda güney, batı ve kuzeydoğu yönlerinde gelişme gösterdiği söylenebilir. Yerleşimde büyümeyi tetikleyen ve tarımsal üretimden gelir sağlayan yerleşim halkı için ekonomik sorunlara neden olan ilk uygulama, güneyde bir zamanlar en verimli tarlaların yer aldığı İstasyon Caddesi'nin yapılaşmaya açılmasıdır. Günümüzde büyüme eğilimi güneyde Küçük Sanayi Sitesi doğusunda da hızlı bir şekilde sürmektedir. Zile'de ikinci gelişme alanı, batıda Çekerek Caddesi'nin her iki yanında uzanan alandır. 1970 yılından sonra yerleşime açılan Zile'den Turhal'a uzanan yol kenarındaki mezarlık karşısında, başlangıçta gelişme görülmemişse de Alparslan Ortaokulu'nun faaliyete geçmesiyle bu bölge canlanmıştır. 1980 sonrasında bu alandaki bahçe ve tarlalarda betonarme konutları takiben, mezarlık doğusunda da konut yapımı sürdürülmüş, 1989 yılında tamamlanan Ticaret Lisesi de bu alanda faaliyete geçmiştir. Son yıllarda Devlet Su İşleri ve Türkiye Zirai Donatım Kurumu'na ait binaların da bu alanda inşa edilmesi Zile'nin bu yönde gelişimini hızlandırmıştır. Zile'de büyüme ve gelişimin en az görüldüğü yön kuzeydir. 1960-1961 öğretim yılında Atatürk İlkokulu'nun faaliyete geçmesiyle çevrede yeni konutlar yapılmış, ancak yerleşim alanlarında önemli bir değişiklik olmamıştır.

Harita 3.2. Zile kent haritası (Zile Belediye Arşivi'nden alınan belgelerle yazar tarafından geliştirilmiştir).

3.3. Zile Geleneksel Konut Dokusu Özellikleri

Tarih boyunca birçok kültüre ev sahipliği yapmış, geleneksel dokusuyla bütünlüğünü ve özgünlüğünü koruyarak günümüze kadar gelen zengin somut kültür mirasına sahip Anadolu şehirlerinden birisi de Tokat ilinin Zile ilçesidir. Zile’de yapıldığı dönemlerin kültürünü ve yaşam biçimini yansıtan pek çok sivil yapı örneğinin yanı sıra, hamam, cami gibi anıtsal yapı örnekleri de görülmektedir. Çalışma kapsamında bu bölümde Zile kenti tanıtılmış, konumu, yapı düzenleri, sahip olduğu sokak dokusu incelenmiş, özellikle konutların sahip oldukları kat adetleri, plan düzenleri, yapım tekniği ve malzemesi, cephe özellikleri, iç mekân bezeme özellikleri ayrı başlıklar altında incelenmiş ve Zile’de yapılan büyük ölçekli 10 tane yapı plan, cephe ve bezeme özellikleri bakımından örnek olarak analiz edilmiştir.

3.3.1. Konum, Yapı Düzeni ve Sokak Dokusu

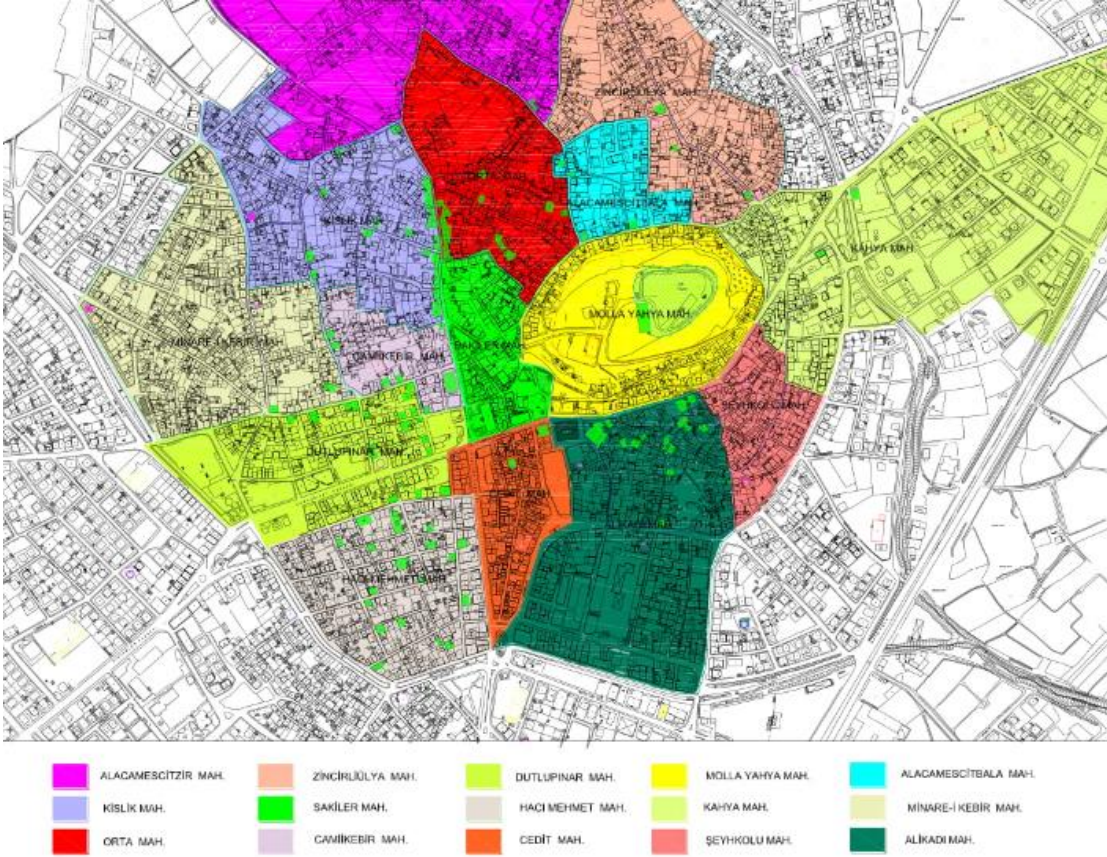
Kentin geleneksel dokusunun oluşmasında Zile Kalesi ve kentin kuzeybatı ve kuzeydoğu yönlerinden iki kol halinde gelen ve kaleyi içerisine alarak kentin güneyinde birleşip Yeşilirmak'a akan dereler önemli rol oynamıştır. Kale merkezli ve onun etrafında gelişen kentte pek çok anıtsal yapı ve geleneksel konut mevcuttur. Eski ve yeni yerleşim olarak ikiye ayrılan Zile kentinde eski yerleşim yeri, Zile Kalesi ve etrafında gelişmiştir (Saka Akın ve Seçkin, 2011).

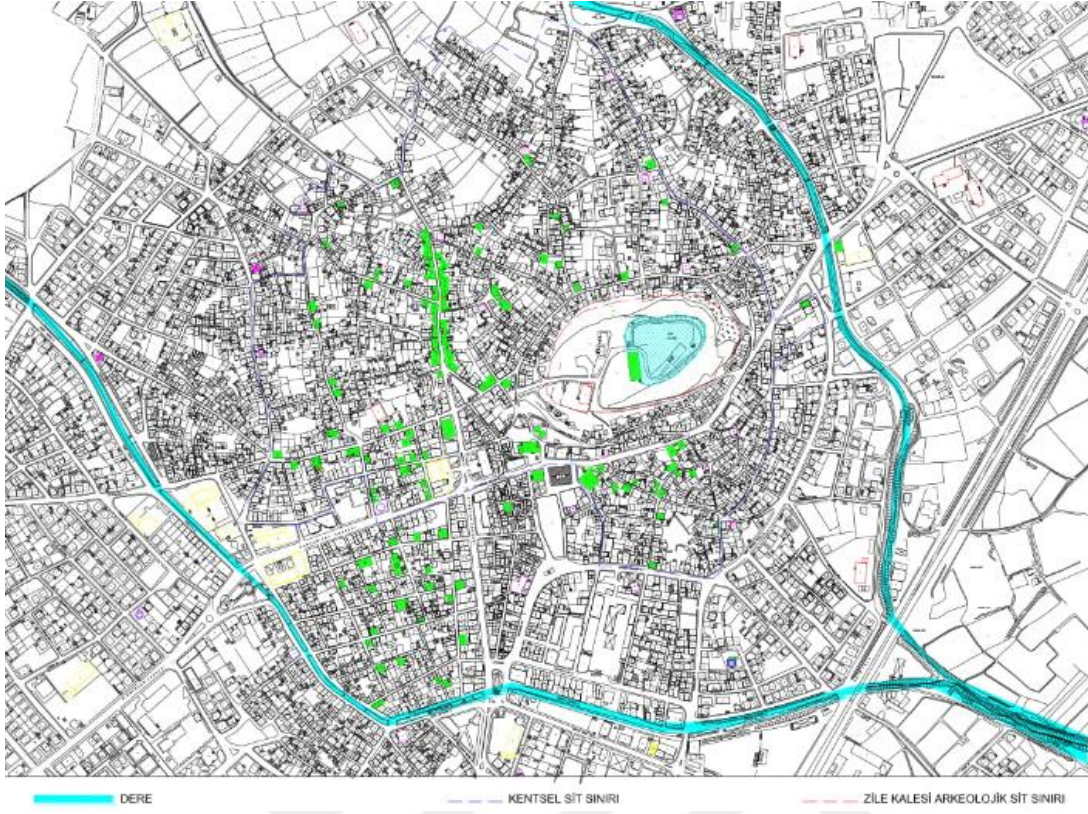
Harita 3.3. Zile kent haritası 2 (Seçkin, 2010)

Harita 3.4. Zile kentsel sit alanı ve tescilli yapılar (Seçkin, 2010)

Harita 3.5. Zile eski kent dokusu mahalleler (Seçkin, 2010)

Harita 3.6. Zile kentsel dokuyu çevreleyen dereler (Seçkin, 2010)

3.3.2. Kat Adedi

Zile geleneksel konutları genellikle iki katlı örneklerden oluşmakla birlikte, az sayıda üç katlı ve cihannümalı örneklerde bulunmaktadır. Konutların zemin katında evin günlük işlerinin yapıldığı ve yörede *Hayat* adı verilen mekân ile kiler, çeşme, ahır, samanlık ve iş evi gibi bahçe ile ilişkili yardımcı mekânlar yer almaktadır. Zile’de üzüm yetiştiriciliği ve bağcılık geleneksel konutların mekânsal yapısında olduğu kadar, Zile halkının ekonomik yaşamında da aktif rol oynamıştır. Konutlarda üzüm ve üzümden üretilen ürünlerin hazırlanması ve saklanması için gereksinim duyulan mekânlar, Zile geleneksel konutunun özellikle zemin kat kullanımında belirleyici olmuştur. Konutlarda iş evi Zile çevresindeki bağlarda yetişen üzümlerden imal edilen pekmezin yapımı için kullanılan büyük ocaklar, şıranın sıkımı için şinevatlar ve tandır ocaklarının yer aldığı mekânlardır. Geçimini kuru üzüm, pekmez ve şıra yapımından sağlayan ailelerin evlerinde iş evi mekânı daha büyük olarak bahçeye taşınmış, üzeri tamamen örtülü yanları açık mekânlar halinde düzenlenerek, küçük birer imalathaneye dönüştürülmüştür. Konutun üst katında sofa etrafında evin büyüklüğüne ve ailenin sosyo-ekonomik yapısına göre büyüklük ve sayıları değişen odalar yer almaktadır.

3.3.3. Yapım Tekniği ve Yapı Malzemesi

Yapılar zeminde, basit moloz taş temel duvarı üzerine veya köşelerde bulunan ana ahşap taşıyıcı dikmelerin altına yerleştirilen, orta büyüklükte kayaların üzerine inşa edilmiştir. Zile geleneksel konutlarında ardıc, meşe ve çam kereste kullanımı oldukça yaygındır. Zemin katlar genellikle ahşap taşıyıcılar arası kerpiç dolgu, bazı örneklerde ise tamamen büyük boyutta ahşap kerestelerin bindirme tekniği ile duvar şeklinde, aralıksız yan yana getirilmesinden oluşmaktadır. Bodrum katlar tamamen yığma taş duvar tekniği ile ve yapının bazı örneklerde yapının tamamını kaplayacak şekilde, bazı örneklerde ise yapının bir kısmını kapsayarak kısmi bodrum şeklinde inşa edilmiştir. Konutların bodrum katında kullanım alanının büyüklüğü ve çeşitliliği ile fark edilen bu durum, dışarıdan algılanmamaktadır.

Yapının cephesinde de algılanan, cepheye görsel zenginlik katan ve düşey taşıyıcı olarak kullanılan ahşap dikmeler ile bu dikmelerin üzerine oturarak yükün dağılımını sağlayan ve yöresel dilde *çarşı* olarak adlandırılan ahşap elemanlar genellikle dikdörtgen kesitlidir. Ahşap dikmelere kıyasla çarşıların daha büyük ebatlara sahip olduğu görülmektedir. Benzer şekilde çıkmalarda yaygın kullanılan, döşemenin oturduğu ve yöresel dilde *dökme kiriş* olarak adlandırılan yapı elemanları da ahşabın doğal hali ile dairesel kesitli olarak kullanılmıştır. Üst katlarda genellikle ahşap çatkı arası kerpiç dolgu tekniği kullanılmış, az sayıda örnekte çıtalı bağdadi duvar tekniği uygulanmıştır. Duvar yüzeyleri sırasıyla kerpiç sıva, tatlı kireç sıva ve kireç badana ile kaplıdır.

3.3.4. Plan Tipolojisi

Zile’de topografik yapı, organik ve dar sokak düzeni, mülkiyetteki komşuluk ilişkileri, dar cepheli derinliği fazla uzun parseller plan düzenlerini kendi içerisinde belirlemede etkili olmuştur. Geleneksel konutlarının büyük çoğunluğu belirgin bir plan tipolojisine sahip değildir, ancak konutlarda en çok iç sofalı plan tipolojisi ve bu tipolojinin türevleri görülmektedir. Zile’de sahibinin maddi gücünü yansıtan konak diyebileceğimiz büyük avlulu ve bahçeli örnekler de bulunmaktadır. Bu tip konutlar genellikle harem-selamlık özellikli, iç sofalı plan tipolojisinde yapılmıştır. Bu konutların diğer konutlara kıyasla daha düzenli plan tipolojisine sahip olduğu görülmektedir (Seçkin, 2010). Günlük hayatın büyük bir bölümünün geçtiği, toplantı, ziyaret ve ortak yaşam alanı olan sofalar dikdörtgen planlıdır. Tüm odaların kapıları sofaya açılmaktadır.

3.3.5. Cephe Özellikleri

Zemin katlar dışı kapalı genelde küçük pencerelidir. Üst katlar çıkmalarla sokağa taşar. 1/2 oranında dikdörtgen pencereler, balkon alınları, konsol başları, işlemeli kat silmeleri değişik süsleme öğeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm pencereler ahşap söve ve pervazlar ile çevrelenmiştir.

Zile geleneksel konutlarında topografyaya ve arazinin geometrisine göre şekillenen zemin katın aksine üst katlarda kullanılan alanı arttırmak, daha büyük ve düzgün geometrilik mekân elde etmek ve yaşam katındaki mekânları sokak veya bahçe ile ilişkilendirmek için geleneksel mimarinin en belirgin özelliklerinden olan çıkmalar kullanılmıştır. Cephelere ayrı bir zenginlik katan çıkmalar, iki ayrı şekilde kullanılmıştır. Bunlardan birincisi, yörede *çarşı* tabir edilen, iç mekânda taşıyıcı ahşap dikmelerin üzerine yerleştirilen ve döşeme yüklerini karşılayan kalın kesitli ahşapların sokağa ya da dış mekâna doğru uzayan uç kısımları üzerine oturan çıkmalardır. Bu tip çıkmalarda çıkmayı taşıyan başka bir eleman bulunmamakta, sadece sağ ve sol alt kenarlardan dışarı uzayan konsollar çıkmayı taşımaktadır (Fotoğraf 3.2.A.). İkinci tip döşemeyi taşıyan ve yörede *dökme* tabir edilen çıkmalar, belirli aralıklarla yerleştirilen ahşap taşıyıcı kirişlerin çıkma yönüne dik olarak yerleştirilip dışarı taşırılan uç kısımları üzerine oturan örneklerdir (Fotoğraf 3.2.B.).

Fotoğraf 3.2. Çıkma örneği (Seçkin fotoğraf arşivi)

Zile konutlarında çıkma altlarında bulunan konsol başları C ve S kıvrımlarının kullanılması sonucu değişik formlarda işlenerek imal edilmiştir. Oyma desenlerin kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Farklı ebat ve formda imal edilen konsol başları cephe düzenlerinde önemli yer tutmakta ve yapı cephelerine ayrı bir görsel zenginlik katmaktadır (Fotoğraf 3.3.).

Fotoğraf 3.3. Konsol başı örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi)

Yöre halkının geçmişte tarım ve hayvancılık ile uğraşıyor olması nedeniyle, yörede *hayat* adı verilen mekâna açılan konut giriş kapıları erzak ve büyükbaş hayvan geçecek büyüklükte çift kanatlıdır. Kapı kanatları Dayanıklı keresteden imal edilen, içeriden yatay ve kalın ahşap kuşaklarla takviye edilen kapılara, dövme demir kabara çiviler ve metal malzeme ile işlenen değişik desen ve figürler ile kapı şakşakları görsel zenginlik sağlamaktadır. Giriş kapılarının üzerinde havalandırma amaçlı, camsız bir pencere bulunmaktadır. Bu pencerelerin önünde, ahşap profilli parmaklıklar veya dövme demir parmaklıklarda kullanılmıştır (Fotoğraf 3.4.). Bazı örneklerde giriş kapısı içe doğru çekilerek derinlik sağlanmış, üst katın çıkması veya balkonu altında kalacak şekilde, yağmurdan korunaklı hale getirilmiştir.

Fotoğraf 3.4. Giriş kapısı ve şak şak örnekleri (Doğan, 2019)

Pencere açıklıkları, genelde dikdörtgen formda $1/2$ ve $1/2.5$ oranındadır. Düzgün kemerli pencereler de mevcuttur. Kemerli pencereler, özellikle balkonsuz ve çıkma şeklinde dışarı uzanan sofalarda yaygın olarak kullanılmıştır. Yarım daire formdaki kemer penceresi yine dairesel formda üç parçaya bölünerek kullanılmıştır (Fotoğraf 3.5.). Pencere yüksekliğine göre yatayda tam ortadan ya da $2/3$ oranında iki bölümlü pencereler, çift kanatlıdır. Açılan kanatlar

yine pencerenin ebadına göre iki ya da tek parça olarak kendi içerisinde kare formda bölünmüştür. Zile konutlarında az sayıda örnekte giyotin pencere kullanılmıştır. Giyotin pencerelere iç sofalı plan tipolojisine sahip balkonlu örneklerde rastlanmaktadır. Bu tip pencereler yine 1/2 oranında yatayda bölünmüş, kendi içerisinde de kanatlar küçük karelere bölünmüştür. İnce kesitli ahşap kanatlardan oluşan pencereler, düz camlıdır. Açılan kanat birleşimleri birbirine geçmeli ve ahşap kavala birleşimlidir. İç ve dış kısımları komple pervazlıdır. Düz ve kenarları işlenmiş veya eğrisel kesitlerde pervazlar yaygın olarak kullanılmıştır.

Fotoğraf 3.5. Pencere örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi)

İç sofalı plan tipolojisinin kullanılması nedeniyle sofalar gibi balkonların da genellikle cephenin ortasında yer almaktadır. Balkonlar cephenin sağ ve sol yanında yer alan çıkmalardan biraz daha uzun planlanmıştır. Sofa önlerinde yer alan balkonlar, cephe düzeninde, yöresel desenleri taşıyan ahşap korkulukları ve barok çizgiler taşıyan alınlık işlemleri, konsol altlarında bulunan furuşları (süsleme) ile dikkat çekmektedirler. İç mekânda sofa dış duvarı geri çekilerek, balkon alanı genişletilmiştir (Fotoğraf 3.6.).

Fotoğraf 3.6. Balkon örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi)

Çatı konstrüksiyonları ahşap oturtma çatıdır. Bahçeli veya iç avlulu konutların çatıları genellikle kırma çatı, bitişik nizamda inşa edilmiş evlerin çatıları beşik çatı tipinde çözümlenmiştir. Çatı konstrüksiyonlarında biçilmiş düzgün kesitler yerine, ahşaplar doğal haliyle ve kiremit altı tahtası yerine ince dairesel ahşap çiteler rastgele açıklıklarla yerleştirilerek kullanılmıştır. Çatılar genellikle alaturka kiremit kaplıdır (Fotoğraf 3.7.).

Fotoğraf 3.7. Çatı örnekleri (Seçkin fotoğraf arşivi)

Zile konutlarında çatı saçakları iki şekilde uygulanmıştır. Birinci tür örneklerde saçakların alttan ters tavan şeklinde, komple ahşap ile kaplandığı ve birleşim yerlerinde çitelerin kullanıldığı görülmektedir. Ahşap kaplamalar bazı evlerde yatayda terazili, bazı evlerde de saçak ucuna doğru eğimli şekilde döşenmiştir (Fotoğraf 3.8.A). İkinci türde saçak altlarının doğal haliyle bırakıldığı, ahşap mertekler ve aralıklı döşenmiş kaplama tahtalarının izlenebildiği görülmektedir (Fotoğraf 3.8.B.).

Fotoğraf 3.8. Saçak örneği (Seçkin fotoğraf arşivi)

3.3.6. İç Mekân Süsleme Ögeleri

İç mekânlar ahşap tavanlar, çeşitli çıta kariler, bezemeler veya tavan göbekleri ile zenginleştirilmiştir. Çıta karilerinde düz ve C ve S kıvrımlarının kullanıldığı bitkisel motifli örnekler birlikte kullanılmıştır. Konut sahibinin maddi varlığına göre şekillenen iç konut kapıları genellikle iki veya üç yatay kuşaklı ve çakma kapılardır. Büyük konutların yatak odalarında ise çok parçalı veya oyma işlemeli, göbekli kapılar kullanılmıştır. Odalarda, sağır

duvarlarda veya sofa kenarında yan yana olan odaların ortak duvarlarında, düşeyde üç parçaya ayrılan yüzeyde ortada ocak, iki kenarda gömme dolaplar yerleştirilmiştir. Bu dolaplardan birinin rafları portatif olup gerektiğinde, Zile’de yöresel dilde *cağlık* denilen banyoya dönüşebilmektedir. İki dolap arasında ocak olmayan odalarda, orta kısım dairesel formda hafifçe içeriye doğru çekilerek, etrafı bitkisel formlarda ahşap veya alçı kabartmalarla çevrelenen açık raflı bölümler oluşturulmuştur. Oda kapılarının üst pervazı odayı baştanbaşa dolaşan raf veya yatay pervazla birleşerek bütünlük sağlamaktadır. Yatak odalarında yüklük, çağlık, ocak, kapı, raf gibi elemanların üst sınırını bu pervaz belirlemektedir. İç mekânlarda değişik formlarda alçı kabartmalı lambalıklar odaları zenginleştiren süsleme elemanlarıdır (Doğan, 2019).

Konutların zemin katlarında döşeme genellikle taş malzeme kullanılmıştır. İç mekânlarda döşeme ve tavan kaplama malzemesi ahşaptır. Geleneksel konutların sofaları ve misafir odası olarak da kullanılan baş odalar ile konut sahibinin ekonomik durumuna göre diğer odaların ahşap tavanları gösterişlidir. Ahşap tavanlarda çıtalar dövme demir çiviler ile tespit edilmiştir.

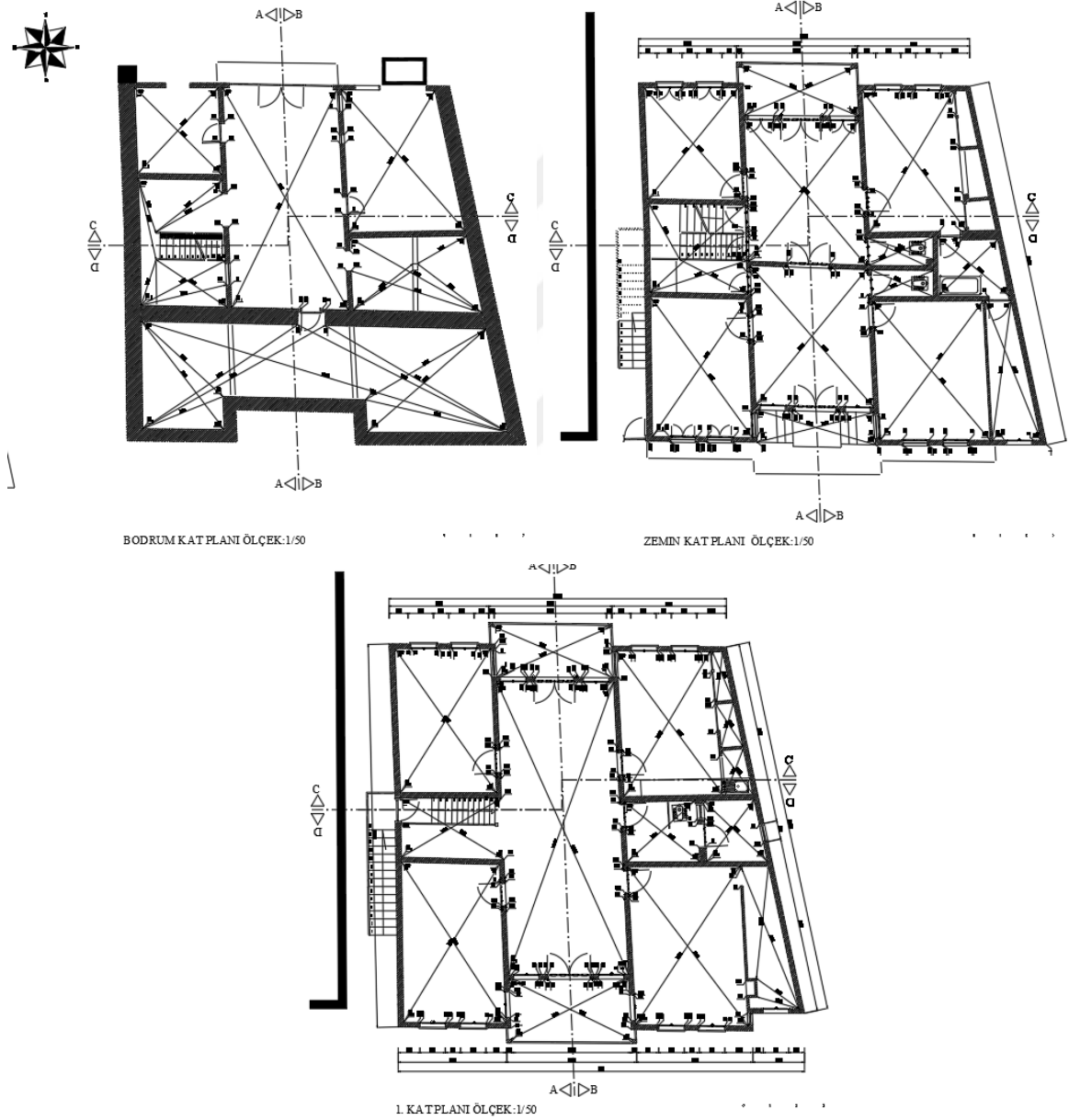
Fotoğraf 3.9. Mescioğlu Konağı tavan bezemeleri (Aktemur, 2013)

Fotoğraf 3.10. Alçı niş ve korkuluk örneği (Seçkin fotoğraf arşivi)

3.3.7. Zile Geleneksel Konut Örnekleri

Göynücekli Konağı: Göynücekli Konağı Tokat Zile, Cedit Mahallesi 262 ada, 5 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Batı cephesi Sulu sokağa cephe vermektedir. Tam yapım tarihi bilinmemekle birlikte 1900'li yıllarda yapıldığı tahmin edilen yapı, koruma kapsamında restorasyon çalışmaları devam eden Zile konutları arasındadır. Kuzey ve güneyinde bitişik nizam, batı yönünde sokağa doğu yönünde yaklaşık 50 m² bahçeye açılan yapı bodrum, zemin ve bir kat olarak tasarlanmıştır. Bodrum kat sokak kotu ile bahçe kotu arasındaki farkta faydalanarak ikisi arasında geçişi sağlamaktadır.

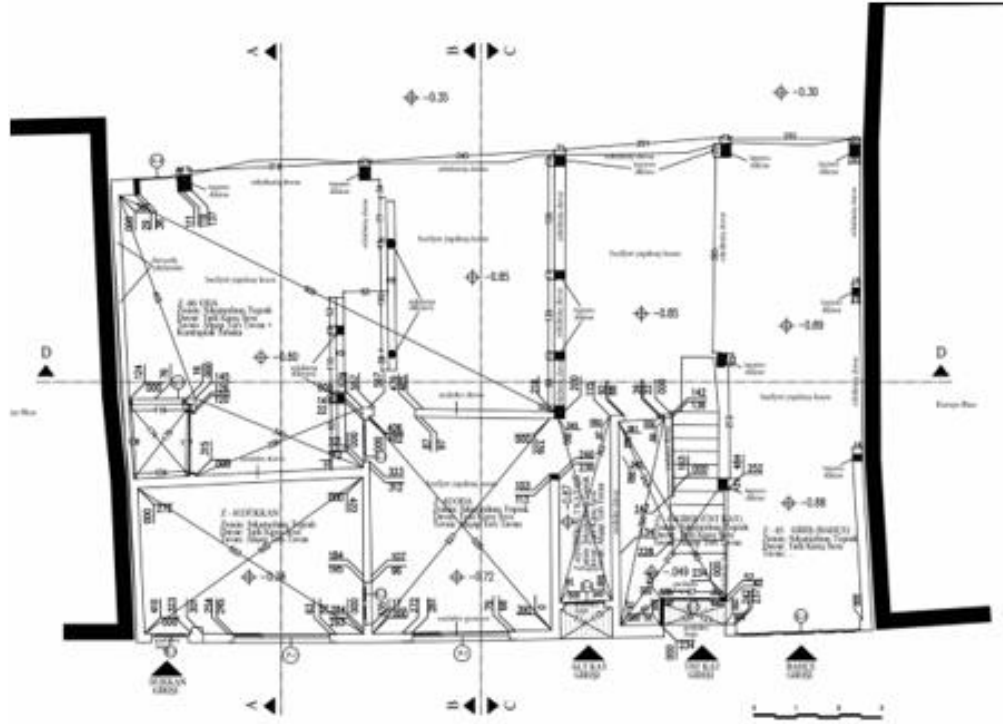
Şekil 3.1. Göynücekli Konağı kat planları (Demirbağ Arşivi)

Batı yönündeki sokaktan çift kanatlı ahşap bir kapıdan giriş alan yapı, orta sofalı plan tipolojisindedir. Giriş katta bulunan sofa, harem ve selamlık olacak şekilde çift kanatlı ahşap bir kapı ile ayrılmıştır. Sofanın köşelerinde konumlanan dört oda ve katlar arası geçişi sağlayan ahşap merdiven ve tuvalet sofayla ilişkilidir. Her odada yer alan ocaklar ve ahşap dolaplar yörede bulunan konakların genel karakteristiğini göstermektedir.

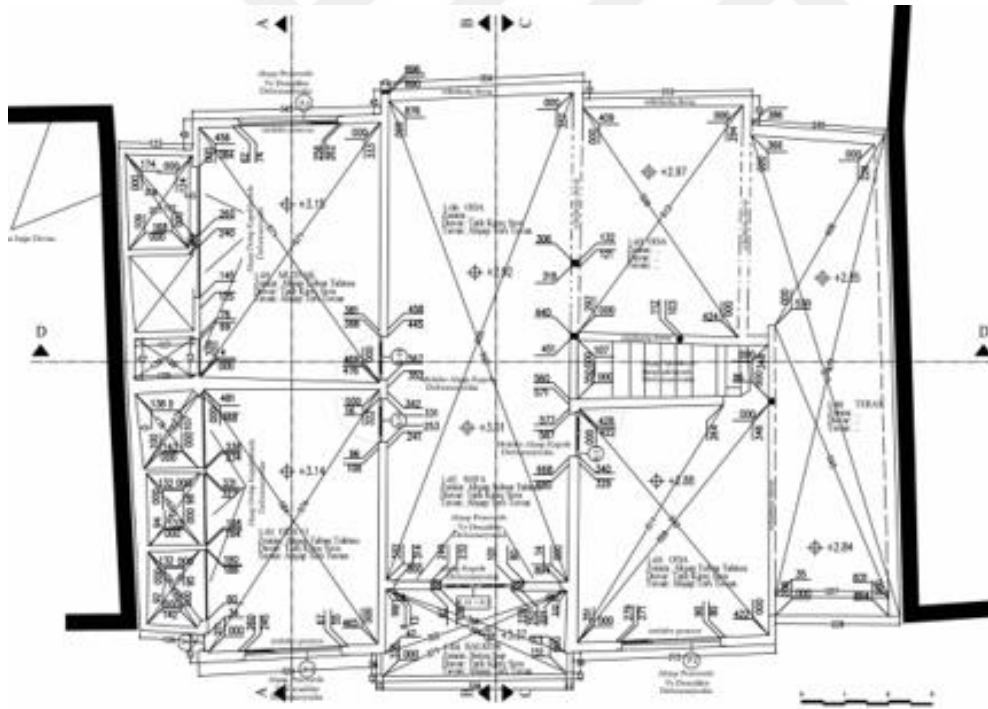

Fotoğraf 3.11. Göynücekli Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Seçkin Arşivi)

Gürsoy Konağı: Gürsoy Konağı Tokat Zile, Dutlupınar Mahallesi 517 ada, 19 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Giriş cephesi Halit Nazmi Keşmir Caddesine cephe vermektedir. Tam yapım tarihi bilinmeyen yapı koruma kapsamında restorasyon çalışmaları tamamlanan Zile konutları arasındadır. Gürsoy Konağı restorasyon çalışmaları ile yeniden işlevlendirilen ve günümüzde butik otel olarak hizmet vermektedir. Bitişik nizam olarak tasarlanan yapı zemin kat ve bir kattan oluşmaktadır. Sokaktan giriş alan zemin kat aynı zamanda bahçeye de açılmaktadır (Şekil 3.2.). Orta sofalı olan yapının zemin katı zaman içinde çok fazla değişikliğe uğramıştır. Bunun sonucu olarak da zemin kat ve üst katın girişleri süreç içerisinde ayrılmıştır. Kapı ve pencereleri ahşap olan yapı kerpiç dolgu ve ahşap karkas tekniği ile inşa edilmiştir. İç ve dış tüm duvar kaplamalarında kerpiç sıva üzerine tatlı kireç sıva uygulanmıştır. Yapının çatı alaturka kiremit kaplı kırma çatıdır (Fotoğraf 3.12.).

ZEMİN KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50

1. KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50

Şekil 3.2. Gürsoy Konağı kat planları (Demirbağ Arşivi)

Fotoğraf 3.12. Gürsoy Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi)

Gaydaroğlu Konağı: Gaydaroğlu Konağı Tokat Zile, Dutlupınar Mahallesi 520 ada, 1 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Giriş cephesi Alacalı Caddesine cephe vermektedir. Tam yapım tarihi bilinmeyen yapı koruma kapsamında restorasyon çalışmaları tamamlanan Zile konutları arasındadır. Güney ve doğu cephelerinden bitişik nizam olarak tasarlanan yapı yarım bodrum zemin kat ve bir kattan oluşmaktadır. Yapı Kuzey ve doğu cephesinden giriş almaktadır. Yapı iç sofalı plan tipolojisindedir (Şekil 3.3.).

Bina taşıyıcı sistemi kerpiç dolgulu ahşap karkastır. Bodrum katı kalın moloz taşlarla örülmüştür. Taşıyıcı ahşap direkler üstüne yatay olarak atılan ahşap kirişler üzerinde kurulan çatma sistemiyle inşa edilmiştir. Oda zeminlerinde yatay kaplama malzemesi genişlikleri 18-24 cm arasında değişen ahşaplar kullanılmıştır. Oda tavanları, düz ahşap kaplamalıdır. Ahşap malzemelerin yan yana geldiği birleşim yerleri çıtalarla örtülerek süslenmiştir. İç ve dış duvar kaplamaları kerpiç sıva üzeri tatlı kireç sıvadır. Çatı alaturka kiremit kaplıdır (Fotoğraf 3.13.).

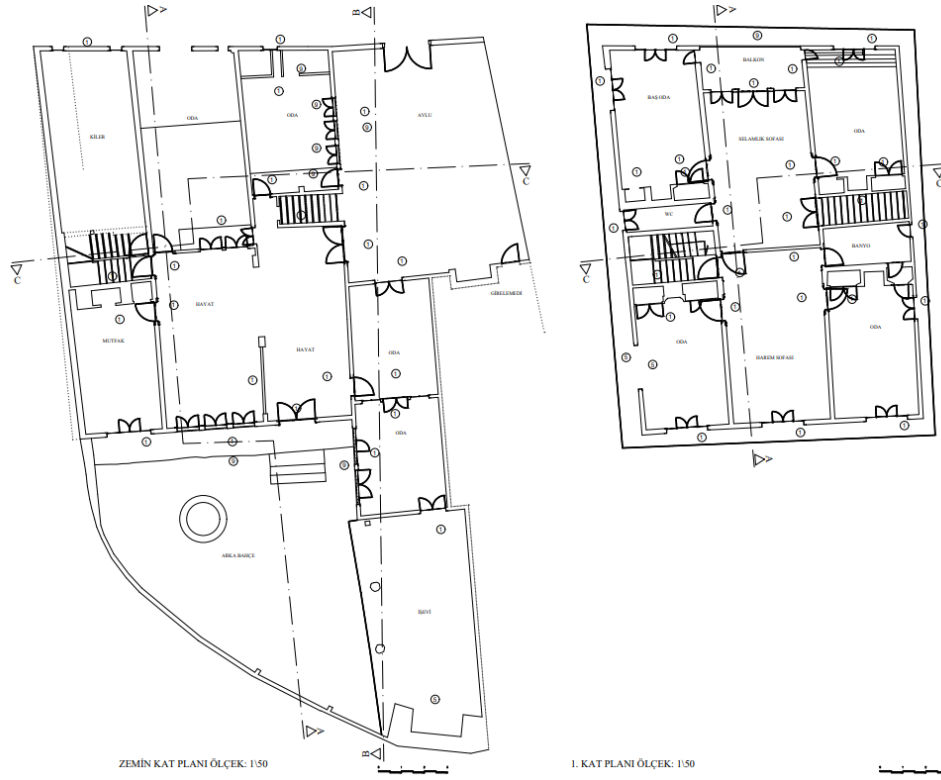
Şekil 3.3. Gaydaroğlu Konağı kat planları (Demirbağ Arşivi)

Fotoğraf 3.13. Gaydaroglu Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi)

Naci Giray Konağı: Naci Giray Konağı Tokat Zile, Ali Kadı Mahallesi 175 ada, 1 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Alparslan Türkeş Bulvarı'na cephe veren konağın kesin inşa tarihi bilinmemektedir. Bahçesinde yer alan çeşmede yer alan “Maşallah 1323-1325 H.” yazısı Miladi takvime göre 1905-1907 tarihlerine karşılık gelen bu tarihin konağın yapım tarihiyle aynı yılda inşa edilmemiş olmakla birlikte, konağın yaşam katında sofa ve odaların ahşap tavanlarında kullanılan bezemeleri ile çeşme üzerinde bulunan bezemelerin benzerlik göstermesi iki yapımın yakın tarihlerde yapıldığını düşündürmektedir (Şekil 3.4.) (Aktemur, 2013).

Düz bir arazide konumlanan yapı iç avlulu, iki katlı ve iç sofalı plan tipinde inşa edilmiştir. Konutta tek olan sofanın günümüzde ikiye bölünmüş olması, konutun zamanla iki farklı aile tarafından kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Sofanın kuzeyi selamlık sofası, güneyi ise harem sofası olarak kullanılmıştır. Konağın zemini ve tavanları ahşap döşemeli olup ahşap oyma kapıları Türk ahşap oymacılık sanatının güzel örneklerindendir.

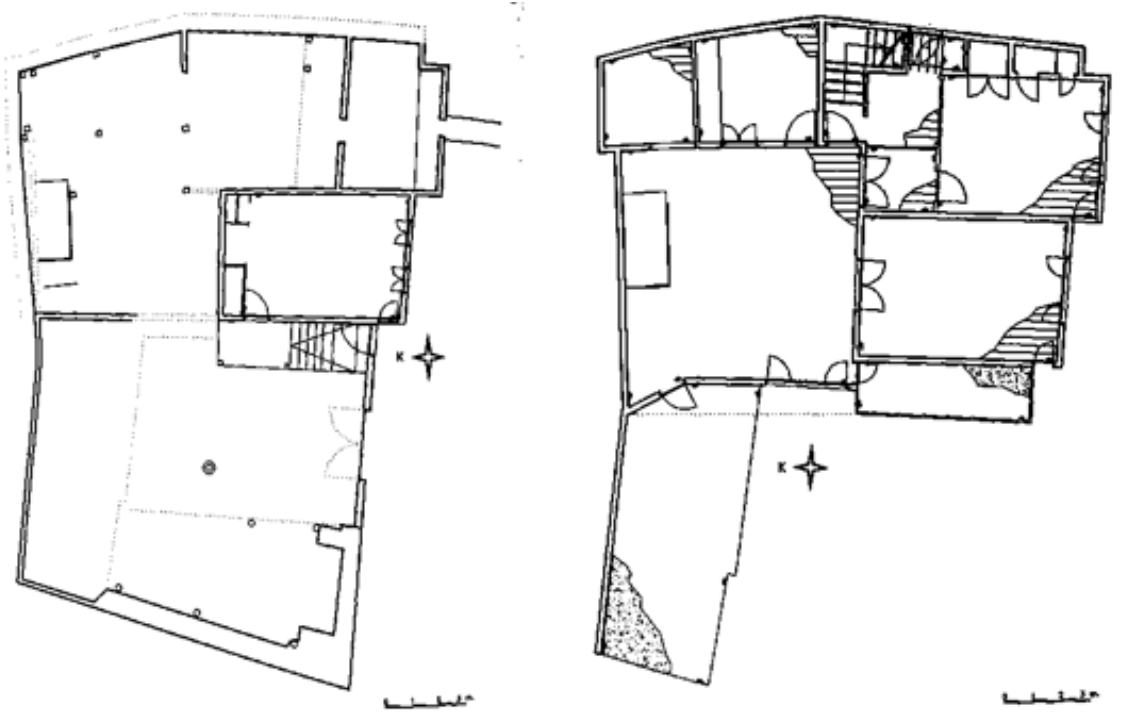
Şekil 3.4. Naci Giray Konağı planları (Demirbağ Arşivi)

Yapı, ahşap karkaslar arasına dolgu malzemesi olarak kerpiç kullanılmasıyla inşa edilmiştir. İç duvarlarda kerpiç sıva üzerine tatlı kireç sıva kullanılmıştır. Çatısı dört yöne eğimi olan kiremit kaplı kırma çatıdır. Günümüzde restorasyonu tamamlanmış olup Zile Ticaret ve Sanayi Odası binası olarak hizmet vermektedir (Fotoğraf 3.12.).

Fotoğraf 3.14. Naci Giray Konağı iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi)

Mescioğlu Konağı: Mescioğlu Konağı Tokat Zile, Ali Kadı Mahallesi'nde bulunan, mimari ve bezeme özellikleriyle Zile konakları içinde yapıldığı dönemin izlerini en fazla taşıyan yapı olduğu görülmektedir. 19. yüzyıl sonlarına tarihlenen, eğimli bir arazide konumlanan ve iki yaşam katı olan yapı; doğu yönünde bitişik nizam olarak inşa edilmiştir. Yapı ön ve yan yola cephelenen ve kendi iç bahçesine bakan batı, güney ve kısmen kuzey yönünden ı ışık almaktadır. Bodrum, zemin ve iki yaşam katı olmak üzere dört kattan oluşan konak, dış sofalı plan tipine sahiptir. Tavanları ahşap işlemleriyle dikkat çekmektedir. Yapı da bulunan tüm bezemeler 19 yüzyıl sonlarının Neo-Barok özelliklerini göstermektedir (Aktemur, 2013).

Şekil 3.5. Mescioğlu Konağı planları (Aktemur Arşivi)

Konak cephesinde ahşap direkler ve ahşap hatılların kesişmesi görsel olarak simetri oluşturmakta ve geleneksel Zile konutlarının denge ve düzen özelliğini taşımaktadır. Ahşap karkaslar arasında dolgu malzemesi olarak kerpiç, üzerine kerpiç sıva ve tatlı kireç sıva kullanılarak inşa edilmiş olan konağın çatı kaplaması alaturka kiremittir. Mescioğlu Konağı'nın günümüzde özgün yapısını koruduğu ve bir dernek tarafından kullanıldığı görülmektedir.

Fotoğraf 3.15. Mescioğlu Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (A. Sert Asan Arşivi ve B. Aktemur Arşivi)

Ahat Alacalı Konağı: Ahat Alacalı Konağı Tokat Zile, Sakiler Mahallesi 518 ada, 44 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen konak zemin, ara kat ve bir yaşam katı olmak üzere üç kat inşa edilmiştir. Güney ve batı cephelerinden yol ve bahçeye yönelen, iç sofalı plan tipindeki konak, güney cephesinin ortasındaki çift kanatlı ahşap bir kapı ile avluya açılmaktadır. Avlu ara kata ve üst katlar ile bahçe ve sofaya ulaşım sağlamaktadır (Şekil 3.6.).

Şekil 3.6. Ahat Alacalı Konağı planları (Aktemur Arşivi)

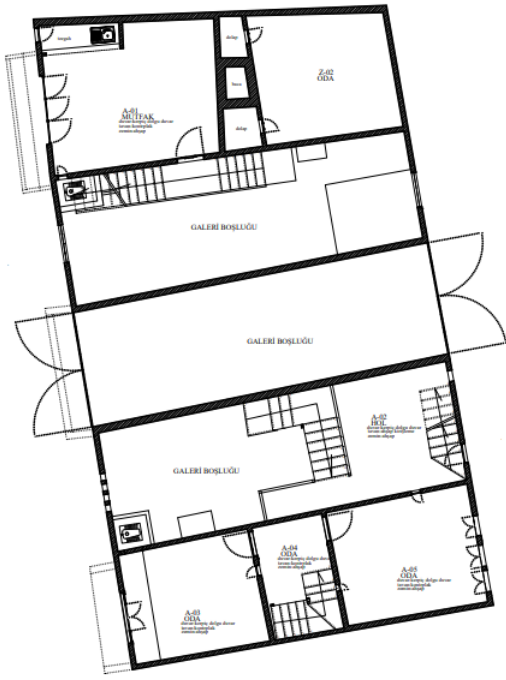
Ahat Alacalı Konağının cephelerinde her iki yönde cephede ortalanmış düz ve köşede üçgen (gönye) çıkma, cephe üzerinde ve yanında dikdörtgen formda, ikili gruplanmış giyotin pencereler yer almaktadır. Alt kat servis ve depo amaçlı kullanılan alt katta az sayıda küçük pencere yer almaktadır. Alt kattaki mekânın üst katta büyütülerek kullanımına olanak sağlayan çıkmalar yapı cephesine hareket kazandırmaktadır. Taşıyıcı sistemi ahşap olan yapı ahşap karkas arasına kerpiç dolgu ve onun üzerine de tatlı kireç sıva uygulanarak yapılmıştır. Dış cephede herhangi bir bezeme ögesi kullanılmamış sade bırakılmıştır. Ahşap kaplanmış, geniş saçaklı çatı kırma ve alaturka kiremit kaplamadır. İç mekânda geometrik motiflerin yer aldığı ahşap tavanlar mekânı zenginleştirmektedir (Fotoğraf 3.16.).

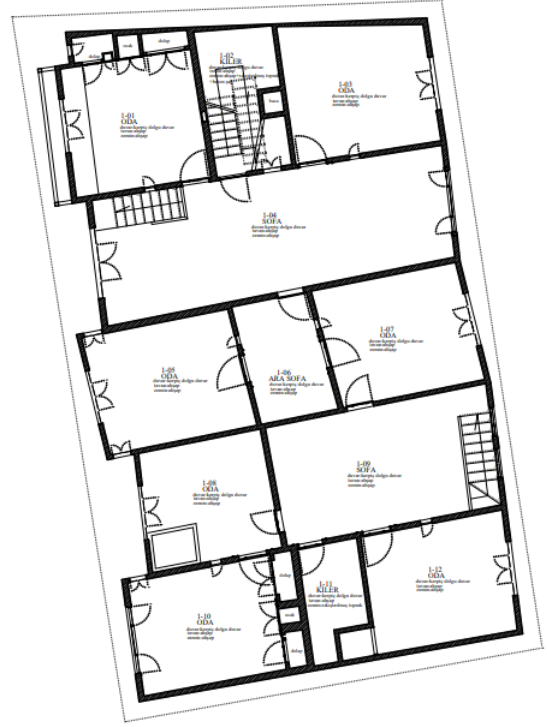
Fotoğraf 3.16. Ahat Alacalı Konağı dış iç mekân görselleri (Aktemur Arşivi)

Ali Yetişkin Konağı: Ali Yetişkin Konağı Tokat Zile, Kislik Mahallesi 15 ada, 45 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Zile’deki bahçeli ve büyük ölçekli konaklardan biri olan ve yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen yapının planı, ahşap strüktür kullanılması ve iç mekân süslemeleri yapının 19. yy. sonlarına doğru yapıldığını göstermektedir. İlk yapıldığında orta sofalı olarak tasarlanan yapı, sofanın iki tarafının duvarlarla bölünmesiyle iç sofalı plan tipine dönüşmüştür ve iç sofalı olarak değerlendirmeye alınmıştır. Zemin kat, ara kat ve üst kattan oluşan yapının ön cephesi caddeye bakarken arka cephesi bir iç bahçeye bakmaktadır (Şekil 3.7.) (Aktemur, 2013).

Konağın yaşam katında odadan sofaya bakan iç duvarlarda yöresel dilde “parsu” olarak bilinen sofayı aydınlatan küçük pencereler kullanılmıştır (Aktemur, 2013). Ahşap çatkı arasında kerpiç dolgu ve üzerinde tatlı kireç sıva kullanılarak inşa edilen konağın döşemelerinde, tavanlarında, kapı ve pencerelerinde ahşap kullanılmıştır (Fotoğraf 3.17.).

ARA KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50

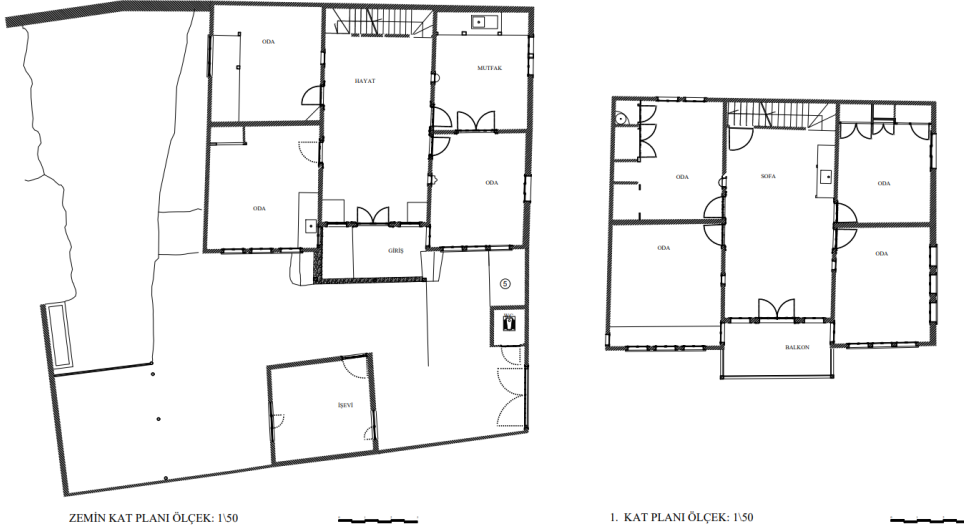
1. KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50

Şekil 3.7. Ali Yetişkin Konağı planları (Demirbağ Arşivi)

Fotoğraf 3.17. Ali Yetişkin Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi)

İsmail Gençler Konağı: İsmail Gençler Konağı Tokat Zile, Hacı Mehmet Mahallesi 493 ada, 4 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Konak plan şeması, mimari özellikleri ve bezemeleri açısından değerlendirildiğinde 19. yüzyıl sonlarında yapıldığı tahmin edilmektedir. Güney ve doğu yönlerinden iç bahçeye açılan yapı, yarı bodrum kat, zemin kat ve bir kattan oluşmaktadır.

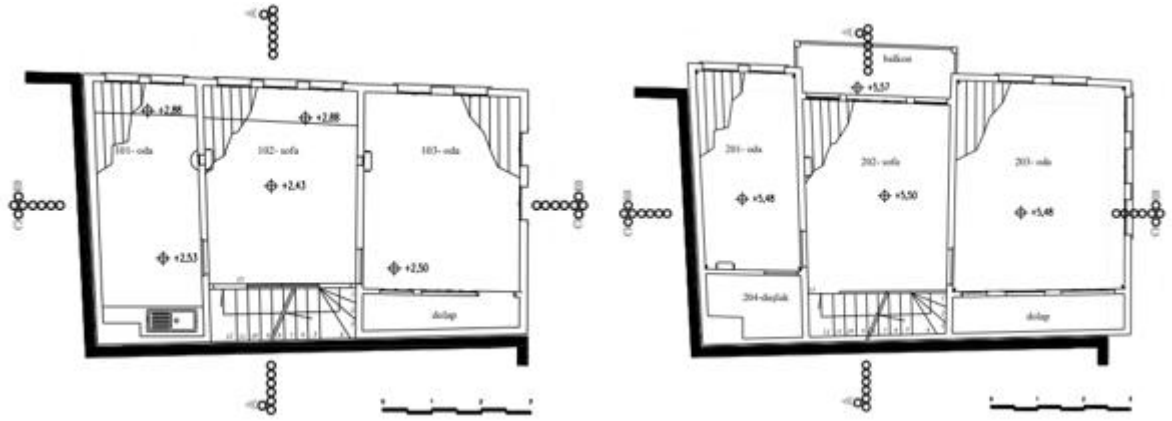
Şekil 3.8. İsmail Gençler Konağı planları (Demirbağ Arşivi)

İç sofalı plan tipine sahip olan İsmail Gençler Konağı'nda avluya çift kanatlı ahşap bahçe kapılarından ulaşılmaktadır. Bu konakta da sofada üst kata erişim sağlayan bulunan ahşap merdivenler ve Türk evi ve Zile konaklarının genel özelliklerinden olan sofaya açılan odalar görülmektedir. Üç adet ahşap dikme üzerine inşa edilen balkon cephede yapının ana girişini tanımlamaktadır. Konak cephesinde dikdörtgen formda, üçlü gruplanmış pencereler, ahşap direkler ve hatıllar denge ve simetri sağlayarak cepheye görsel zenginlik katmaktadır. Konağın yaşam katında yer alan sofa ve odaların ahşap tavan kaplaması bezemeleri ile dikkat çekmektedir (Şekil 3.8.) (Fotoğraf 3.18.).

Fotoğraf 3.18. İsmail Gençler Konağı dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi)

Necati Döker Evi: Tokat Zile, Dutlupınar Mahallesi 506 ada, 7 parsel sınırları içerisinde yer alan Necati Döker Evi mimari özellikleri ve bezemeleri dikkate alındığında 19. yüzyıl sonlarına tarihlenmektedir. Zemin kat üzerindeki iki yaşam katı ile üç katlı inşa edilen yapı iç sofalı plan tipindedir. Zemin katta işyeri, odunluk ve depo bulunmaktadır. Konutun zemin katında işyeri, banyo, odunluk gibi servis mekânları yer alırken, üst katların yazlık ve kışlık amaçlı konut olarak kullanıldığı düşünülmektedir. İki cepheli konutun pencereleri ikili ve üçlü gruplanmıştır. Sofanın odalara komşu duvarlarında yöresel dilde “parsu” ismi ile bilinen pencereler kullanılmıştır. Yapının üst katında cephe ortasında yer alan balkon olarak kullanılan çıkma, ahşap bezemeleri ile cepheye hareket kazandırmaktadır. İkinci kat ise birinci katın tekrarı gibidir. Sofanın önünde bir balkon mevcuttur (Şekil 3.9.).

Şekil 3.9. Necati Döker Evi planları (Seçkin, 2010)

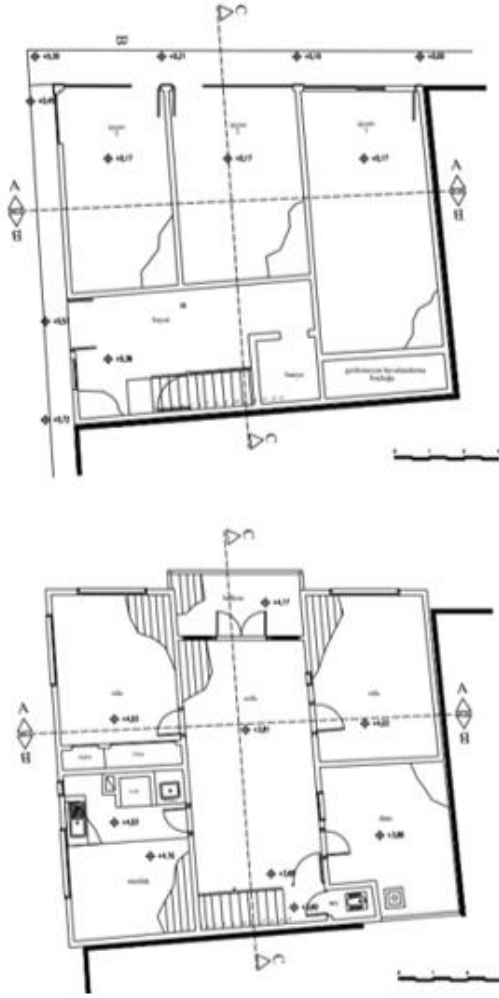
Konutun üst katında çatı formu ile oluşturulan üçgen alınlıklı dekoratif balkon olarak kullanılan çıkma, ikili ve üçlü gruplanmış pencereler dikkat çekmekte ve cepheye zenginlik katmaktadır. Ahşap söveli kapılar ve pencereler, kat ayrımlarında ahşap silmeler, köşelerde dikmeler ve geniş saçaklı kırma çatısı ile yapı ince detaylara sahiptir. Ahşap karkas sistemle inşa edilen, kerpiç dolgu üzerinde tatlı kireç sıva kullanılan ve komşu yapılardan yüksek olması nedeniyle dört yönde kırma çatılı yapının çatı kaplaması alaturka kiremittir. İç mekânda tavan düz ahşap kaplamalıdır (Fotoğraf 3.19.)

Fotoğraf 3.19. Necati Döker Evi dış cephe ve iç mekân görselleri (Seçkin, 2010)

Elif Demirçal Evi: Elif Demirçal Evi Tokat Zile, Dutlupınar Mahallesi 507 ada, 8 parsel sınırları içerisinde yer almaktadır. Yapım tarihi kesin olarak bilinmeyen ve köşe parselde konumlanan yapı zemin ve bir yaşam katından oluşmaktadır. Yapının zemin kat işyeri, üst katı ise konut işlevi ile kullanılmaktadır. Güney ve batı yönlerinde bitişik nizam olarak inşa edilen yapı kuzey ve doğu cephelerinden yola cephe vermektedir (Şekil 3.10.).

Geleneksel Zile evlerinde sıkça görülen giriş kapısının üstünü örten balkon bu konutta farklı bir biçimle kullanılmıştır. Yoğun ticaret bölgesinde konumlanan yapının giriş kapısı yan cephedendir. Cephede pencere, kapı korkuluk, söve, kat silmeleri, köşe dikmelerinde ahşap malzeme kullanılmıştır. Yapı girişinin olduğu sokak ve ticaret bölgesine yönelen dükkân girişinin yer aldığı zemin kat üzerinde çıkma yer almaktadır. Dükkân üzerinde cephe ortasında konumlanan üçgen alınlıklı balkon olarak kullanılan çıkma cepheye hareketlilik kazandırmaktadır. Ahşap karkas taşıyıcı sistem ile inşa edilen yapı kerpiç dolgu ve tatlı kireç sıva ile kaplanmıştır. Konut döşeme ve tavanlarında düz ahşap kaplamalar kullanılmıştır. Konutun kırma çatısı alaturka kiremit kaplıdır.

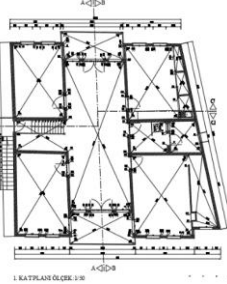
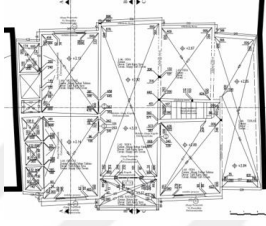
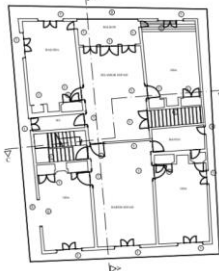
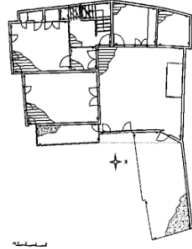

Şekil 3.10. Elif Demirçal Evi planları (Seçkin, 2010)

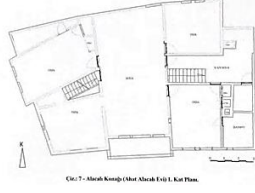
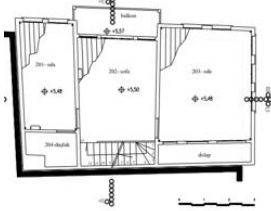
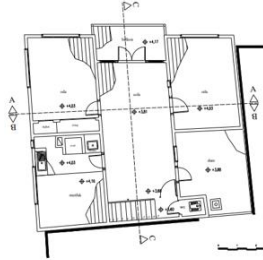

Fotoğraf 3.20. Elif Demirçal dış cephe ve iç mekân görselleri (Demirbağ Arşivi)

Tablo 3.1. Zile evleri

	Fotoğraf	Kat Sayısı	Plan	Plan Tipi	Yapım Sistemi	Cephe
Göynücekli Konağı		1 Zemin Bodrum		Orta Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere, balkon ve çıkma var
Gürsoy Konağı		1 Zemin		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere, balkon ve çıkma var
Gaydaroğlu Konağı		1 Zemin Bodrum		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere ve iki taraflı çıkma var
Naci Giray Konağı		1 Zemin		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere ve balkon var
Mescioğlu Konağı		2 1 Zemin Bodrum		Dış Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere ve çıkma var

Tablo 3.1. Zile evleri (devam)

Alacalı Konağı		2 1 Zemin		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere, balkon ve çıkma var
Ali Yetişkin Konağı		2 1 Zemin		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere, balkon ve çıkma var
İsmail Gençler Konağı		1 Zemin Bodrum		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere, balkon ve çıkma var
Necati Döker Evi		2 1 Zemin		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere, balkon ve çıkma var
Elif Demirçal Evi		1 Zemin		İç Sofalı	Ahşap Karkas Arası Kerpiç Dolgu	Ahşap Pencere, balkon ve çıkma var

(Sert Asan, 2023)

3.4. Yöntem

Zile Evleri, kökeni ve gelişim süreci incelendiğinde, Osmanlı Dönemi'nde Anadolu'da inşa edilen geleneksel Türk evi tipolojisinin etkisi altında şekillenmiş yapılardır. Türk kültürünün birçok özelliğini yansıtan Zile evleri, Geleneksel Türk Evleri'nin temel özelliklerinin birçoğunu bünyesinde barındırmaktadır. Çalışma kapsamında ilk olarak literatür taraması yapılarak yerel mimari kavramı ve Türk evi üzerine bir inceleme yapılacaktır. İkinci aşamada ise Zile'nin geleneksel mimari dokusu ve bu dokunun oluşumunu sağlayan etkileri tespit etmek amacıyla, konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalar incelenecek ve bunlar üzerinden okumalar yapılacaktır. Biçim Grameri analizinde çalışmanın kullanılacak yöntem Çağdaş (Çağdaş, 1996a; 1996b) tarafından geliştirilen Geleneksel Türk Evleri'nin biçim grameri üzerine yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Evlerin analizi sırasında, Çağdaş'ın biçim grameri çalışmasında yer alan kural setlerinden faydalanılmıştır. Ancak, Zile Evleri'nde bu kural setleri ile açıklanamayan özel durumlar olduğu için yeni kurallar geliştirilmiştir. Biçim grameri temel alınarak Zile kentsel sit alanı içerisinde alan çalışması ile belirlenecek geleneksel konutların fotoğraflanması, bilgi ve belgelerinin toplanmasının ardından, konutların plan ve cepheleri belirlenecek parametreler ile analiz edilerek, doku bütünlüğü içerisinde korunması ve yaşatılmasına yönelik öneriler geliştirilecektir.

Zile evlerinin dilini sofalar, odalar, ek odalar, çıkmalar, pencereler ve merdivenler gibi mimari ögeler oluşturmaktadır. Bu mimari ögelerin planlar üzerinden okunabilmesi için iki boyutlu bir biçim grameri kullanılmıştır. Plan şemaları incelenen Zile evlerinde her bir mekânın farklı boyutlarda olduğu görülmüştür. Bu nedenle her mekân için belirli parametreler geliştirilmiş ve bu parametrelere göre belirli bir büyüklük baz alınarak kullanılmıştır. Mekânlar arasındaki ilişkiler belirlenmiş ve kural setleri ile açıklanmıştır. Mekânları temsil eden dikdörtgenler ve bu mekânlar arasındaki ilişkiler, grid bir sistem üzerinde düzenlenmiştir. Düzenlenen grid sistemdeki mekânların arasında ilişkiler ise kural setleri ile tanımlanmıştır (Şekil 3.11. ve Şekil 3.12.)

R01	$\cdot (0,0):P \longrightarrow \cdot (0,0):P$ $\cdot (x_1,y_1):K$ H M					
R02	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ H M R H M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R H O R R H M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R H O R R R H M			
R03	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R H F R R H F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R H F R R HE F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R R H F R R R H F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R R H F R R R HE F		
R04	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R H F R R SH F R F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R H F R R HS F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R R H M R R SH R M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R R H M R R HS R M		
R05	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R H M R H M F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R H M R H M FX				
R07	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ X Y M X Y M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ X Y M X Y M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R Y O R Y O	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R Y O R Y O	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R Y O R Y O	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R Y O R Y O
R08	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R HC F R R HC F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R HC M R R HC M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R HC F R R HC F	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R HC M R R HC M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R HC M R R HC M	$\cdot P \longrightarrow \cdot P$ R R HC M R R HC M

M=O or F
 X=R or E
 X1=R1 or E1
 RX=R1 or R2 or R3
 RZ=RC1 or RC2 or RC3
 Y=H or K

Şekil 3.11. Dış sofalı plan tipi için biçim kuralı şeması (Çağdaş, 1996)

RI1	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ $\cdot (x_1, y_1) K$ 					
RI2	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI21	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI22	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI23			
RI3	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI31	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI32	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI33	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI34		
RI4	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI41	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI42	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI43	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI44		
RI6	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI61					
RI7	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI71	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI72	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI73	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI74	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI75	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI76
RI8	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI81	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI82	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI83	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI84	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI85	$\cdot P \rightarrow \cdot P$ RI86

M=0 or F
X=R or E
X1=R1 or R2 or R3
RZ=RC1 or RC2 or RC3
Y=H or K

Şekil 3.12. İç sofalı plan tipi için biçim kuralı şeması (Çağdaş, 1996)

4. BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Çalışmanın bu bölümünde çalışma alanında yer alan geleneksel konutlar Biçim Grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninin ise silüet oluşturularak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

4.1. Çalışma Alanında Yer Alan Geleneksel Konutların Biçim Grameri Yöntemi ile Plan Düzleminde İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

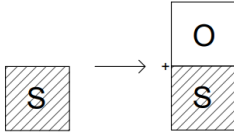
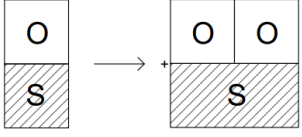
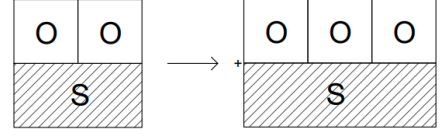
Zile Evleri'nin biçim grameri için iki farklı kural seti tanımlanmıştır. İncelenen yapıların çoğunda dış sofalı plan tipi ve iç sofalı plan tipine rastlanmıştır. Bu nedenle bu iki plan tipine göre kural setleri oluşturulmuştur. Kural setleri tanımlanırken, kural setini ifade etmek için “K” harfi kullanılmıştır. Dış sofalı plan tipine ait kural setleri “DK” olarak isimlendirilirken, iç sofalı plan tipine ait kural setleri “İK” ile isimlendirilmiştir.

Kural setinin başlangıç kuralı olan birinci kural, dış sofalı ve iç sofalı plan tipleri için tanımlanmıştır. Buna göre birinci kuralın sol tarafında “A” harfi ile isimlendirilmiş ve koordinatları (x_1, y_1) olan bir nokta bulunur ve bu nokta başlangıç şeklini göstermektedir. Kuralın sağ tarafında ise koordinatları (x_1, y_1) , (x_2, y_2) , (x_3, y_3) , (x_4, y_4) noktalarıyla tanımlanmıştır ve “0” rakamıyla gösterilmektedir. Birinci kural setinin uygulanmasıyla ilk başta “A” harfiyle isimlendirilen noktanın yerini “0” rakamı almaktadır. “0” rakamı sofanın sol köşesinde yer almaktadır ve birinci kural setinin tekrar edilemeyeceğini göstermektedir.

KURAL SETİ 1	
Dış Sofalı Plan Tipi	İç Sofalı Plan Tipi
$A(x_1, y_1) \longrightarrow +0$ 	$A(x_1, y_1) \longrightarrow +0$
DK.1.1	İK.1.1

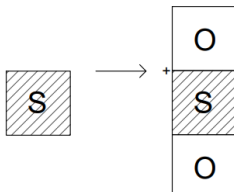
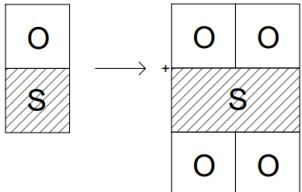
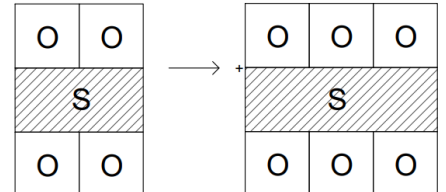
Şekil 4.1. Sofanın plan tipini belirleyen kural setleri

Birinci kural seti uygulandıktan sonra odaların sofanın etrafındaki sayısını ve konumu belirleyen ikinci kural seti uygulanmaktadır. Kural seti, dış sofalı plan tipinde DK.2, iç sofalı plan tipinde ise İK.2 olarak tanımlanmaktadır. DK.2.1 ve İK.2.1 en basit sofa oda etkileşimini ifade etmektedir. (Şekil 4.2. ve Şekil 4.3.)

KURAL SETİ 2		
Dış Sofalı Plan Tipi		
 DK.2.1	 DK.2.2	 DK.2.3

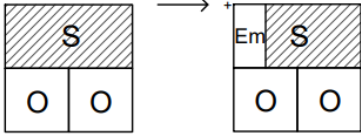
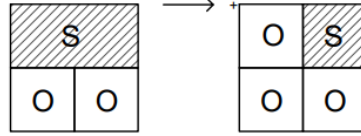
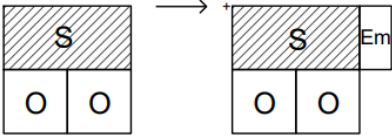
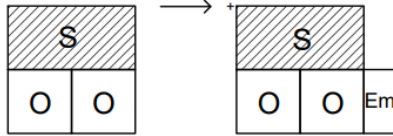
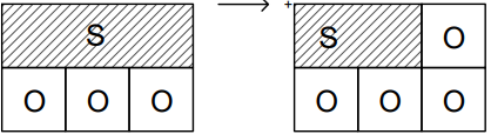
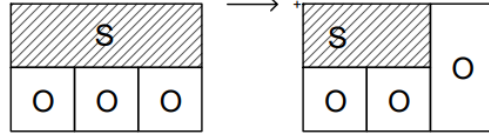
Şekil 4.2. Dış sofalı plan tipinde oda yerleşimini belirleyen kural setleri

DK.2 kural setinde odalar sofanın bir tarafına yerleşirken, iç sofalı plan tipinde odaları konumlandıran IK.2 kural setinin uygulanmasıyla odalar sofanın iki tarafına yerleşmektedir. İkinci kural setinde odaların birleşmesiyle oluşan uzunluk sofanın da uzunluğunu belirlemektedir.

KURAL SETİ 2		
İç Sofalı Plan Tipi		
 IK.2.1	 IK.2.2	 IK.2.3

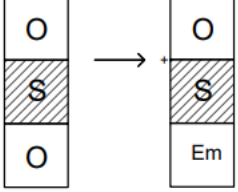
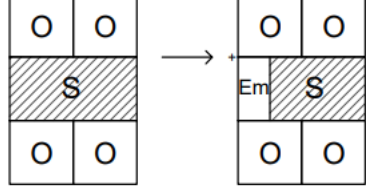
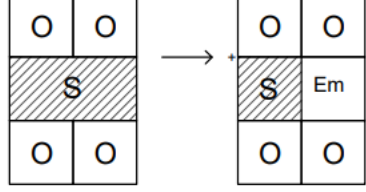
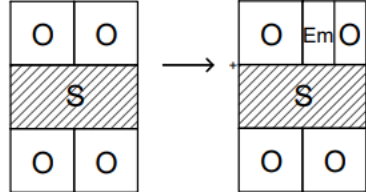
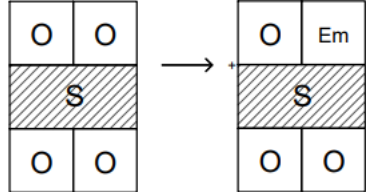
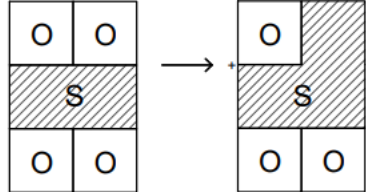
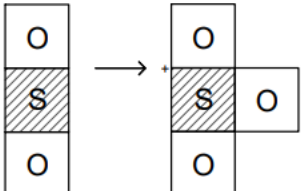
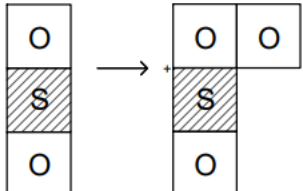
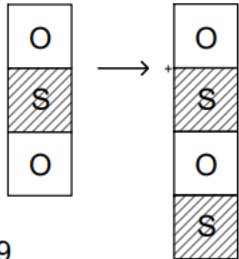
Şekil 4.3. İç sofalı plan tipinde oda yerleşimini belirleyen kural setleri

Üçüncü kural setinde dış sofalı plan ve iç sofalı plan tipi için ek oda ve mutfak, banyo, tuvalet ve depo gibi servis mekânlarının konumu belirlenmektedir. Kural seti, dış sofalı plan tipinde DK.3, iç sofalı plan tipinde ise IK.3 olarak tanımlanmaktadır. Ek odalar diğer odalar ile aynı tanımlanırken servis mekânları Em olarak tanımlanmıştır. (Şekil 4.4. ve Şekil 4.5.)

KURAL SETİ 3	
Dış Sofalı Plan Tipi	
 DK.3.1	 DK.3.2
 DK.3.3	 DK.3.4
 DK.3.5	 DK.3.6

Şekil 4.4. Dış sofalı plan tipinde ek oda ve ek servis mekânlarının yerleşimini belirleyen kural setleri

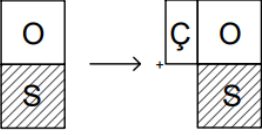
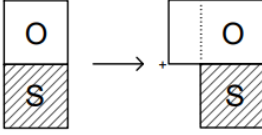
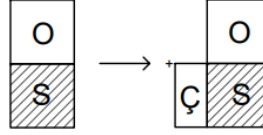
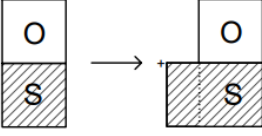
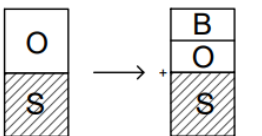
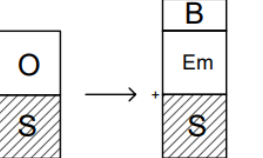
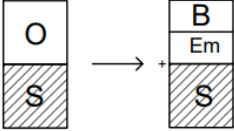
DK.3.1 dış sofalı plan tipinde sofanın içinde yarım birim kare ek mekân eklendiğini, DK.3.2 ise sofanın içinde bir birim karelik bir ek oda olduğunu ifade etmektedir. DK.3.3 ve DK.3.4 sırasıyla sofaya ve odalara ek mekânların eklenmesini, DK.3.5 sofanın bitimine bir odanın eklendiğini DK.3.6 ise eklenen odanın başka bir odayla birleşmiş olduğunu göstermektedir.

KURAL SETİ 3		
İç Sofalı Plan Tipi		
 IK.3.1	 IK.3.2	 IK.3.3
 IK.3.4	 IK.3.5	 IK.3.6
 IK.3.7	 IK.3.8	 IK.3.9

Şekil 4.5. İç sofalı plan tipinde ek oda ve ek servis mekânlarının yerleşimini belirleyen kural setleri

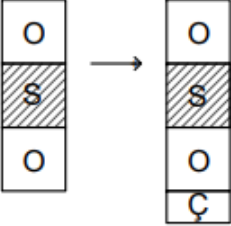
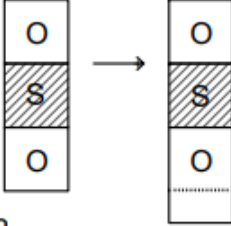
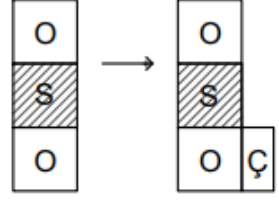
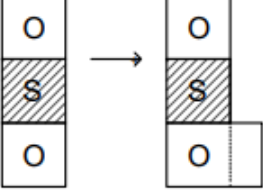
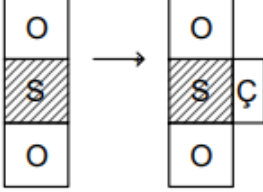
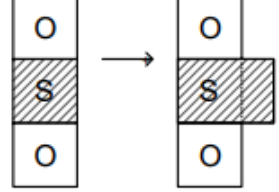
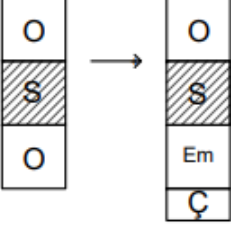
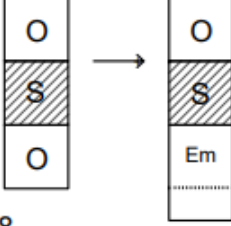
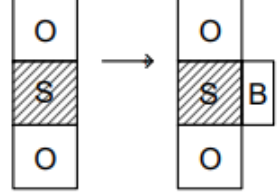
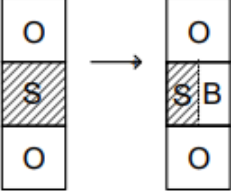
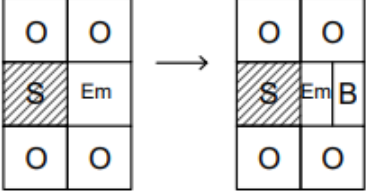
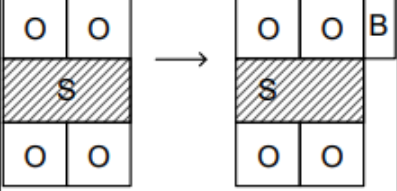
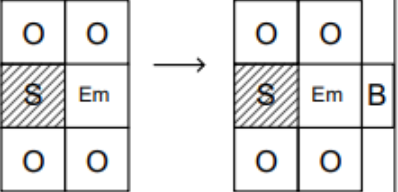
IK.3.1 kural setinde iç sofalı plan tipinde sofaya bir oda ve bir ek mekân eklendiğini, IK.3.2 kural setinde sofanın içinde yarım birim kare ek mekân eklendiğini ve IK.3.3 de ise sofaya bir birim karelik oda büyüklüğünde bir ek mekân eklendiği ifade edilmiştir. IK.3.4 kural setinde bir birim karelik bir odanın yarısının ek mekâna ayrıldığı, IK.3.5 de ise eklenen odalardan birinin ek mekân olduğu ifade edilirken, IK.3.6 da bir odanın sofaya eklendiğini ve sofanın L şeklini aldığı ifade edilmektedir. IK.3.7, IK.3.8, IK.3.9 kural setlerinde sırasıyla sofaya bir odanın eklenmesi, odaya bir odanın eklenmesi, odaya tekrar bir sofanın eklendiği ifade edilmektedir.

Dördüncü kural seti dış sofalı plan tipi için ve iç sofalı plan tipi çıkma ve balkonların konumunu ifade etmektedir. Kural seti, dış sofalı plan tipinde DK.4, iç sofalı plan tipinde ise IK.4 olarak tanımlanmaktadır. Çıkmlar Ç ve balkonlar B olarak tanımlanmıştır. (Şekil 4.6. ve Şekil 4.7.)

KURAL SETİ 4		
Dış Sofalı Plan Tipi		
 DK.4.1	 DK.4.2	 DK.4.3
 DK.4.4	 DK.4.5	 DK.4.6
 DK.4.7		

Şekil 4.6. Dış sofalı plan tipinde çıkma ve balkonların yerleşimini belirleyen kural setleri

Dış sofalı plan tipi için oluşturulan DK.4.1 ve DK.4.2 kural setlerinde odaya çıkma eklenmesi ve çıkmanın eklenmesiyle odanın genişlemesi, DK.4.3 ve DK.4.4 kural setlerinde sofaya çıkma eklenmesi ve çıkmanın eklenmesiyle sofanın genişlemesi ifade edilirken, DK.4.5 kural setinde odaya yarım birim kare balkon eklenmesi, DK.4.6 kural setinde ek mekâna balkon eklenmesi ve DK.4.7 kural setinde ise ek mekânın bölünerek yarım birim kare balkon eklendiği ifade edilmektedir.

KURAL SETİ 4		
İç Sofalı Plan Tipi		
 IK.4.1	 IK.4.2	 IK.4.3
 IK.4.4	 IK.4.5	 IK.4.6
 IK.4.7	 IK.4.8	 IK.4.9
 IK.4.10	 IK.4.11	 IK.4.12
 IK.4.13		

Şekil 4.7. İç Sofalı Plan Tipinde Çıkma ve Balkonların Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri

İç sofalı plan tipi için oluşturulan IK.4.1 ve IK.4.2 kural setlerinde odaya ön cephesinden çıkma eklenmesi ve çıkmanın eklenmesiyle odanın genişlemesi, IK.4.3 ve IK.4.4 kural setlerinde odaya yan cephesinden çıkma eklenmesi ve çıkmanın eklenmesiyle odanın genişlemesi ifade

edilirken, IK.4.5 ve IK.4.6 kural setlerinde sofaya çıkma eklenmesi ve çıkmanın eklenmesiyle sofanın genişlemesi ve IK.4.7 ve IK.4.8 kural setlerinde ek mekana çıkma eklenmesi ve çıkmanın eklenmesiyle ek mekanın genişlemesi ifade edilmiştir. IK.4.9, IK.4.10, IK.4.11, IK.4.12 ve IK.4.13 kural setlerinde sırasıyla sofaya dışarıdan balkon eklenmesi, sofanın yarım birim karelik kısmının balkon olması, ek mekânın yarım birim karelik kısmının balkon olması, odaya balkon eklenmesi ve ek mekâna dışarıdan balkon eklenmesi olarak ifade edilmektedir.

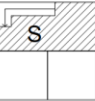
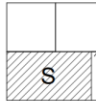
Beşinci kural seti dış sofalı plan tipi için ve iç sofalı plan tipi için pencerelerin sayısını ve konumunu belirlemek için kullanılmaktadır. Kural seti, dış sofalı plan ve iç sofalı plan tipi için PK olarak tanımlanmaktadır. Amasya Caddesine cephe veren pencereler analize dahil edilmiştir. (Şekil 4.8.)

Dış sofalı ve iç sofalı plan tipi için oluşturulan PK.5.1 kural setinde bir pencere eklenmesi, PK.5.2 kural setinde iki pencere eklenmesi, PK.5.3 kural setinde üç pencere eklenmesi ve PK.5.4 kural setinde dört pencere eklenmesi ifade edilmektedir.

KURAL SETİ 5			
Dış Sofalı Plan Tipi/İç Sofalı Plan Tipi			
			
PK.5.1	PK.5.2	PK.5.3	PK.5.4

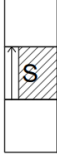
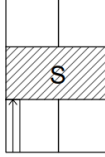
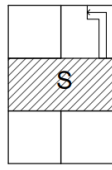
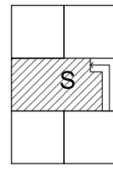
Şekil 4.8. Pencere Sayısını ve Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri

Altıncı kural seti dış sofalı plan tipi için ve iç sofalı plan tipi merdivenlerin şeklini ve plan içindekini yerleşimini ifade etmek için kullanılmaktadır. Kural seti, dış sofalı plan tipinde DK.6, iç sofalı plan tipinde ise IK.6 olarak tanımlanmaktadır. Genel olarak L merdiven ve tek kollu merdiven kullanıldığı görülmektedir ve bu merdivenlerin sofaya göre konumları kural setinin oluşumunu sağlamaktadır. (Şekil 4.9. ve Şekil 4.10.)

KURAL SETİ 6		
Dış Sofalı Plan Tipi		
		
DK.6.1	DK.6.2	DK.6.3

Şekil 4.9. Dış Sofalı Plan Tipi için Merdivenlerin Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri

Dış sofalı plan tipi için oluşturulan DK.6.1 kural setinde L merdivenin sofanın içinde konumlanması, DK.6.2 kural setinde tek kollu merdivenin sofanın içinde konumlanması ve DK.6.3 kural setinde tek kollu merdivenin sofanın dışında konumlandığı görülmektedir.

KURAL SETİ 6	
İç Sofalı Plan Tipi	
 IK.6.1	 IK.6.2
 IK.6.3	 IK.6.4

Şekil 4.10. İç Sofalı Plan Tipi için Merdivenlerin Yerleşimini Belirleyen Kural Setleri

İç sofalı plan tipi için oluşturulan IK.6.1 kural setinde tek kollu merdivenin sofanın içinde konumlandığı, IK.6.2 kural setinde tek kollu merdivenin sofanın dışında konumlandığı, IK.6.3 kural setinde L merdivenin sofanın dışında konumlandığı, IK.6.4 kural setinde ise L merdivenin sofanın dışında konumlandığı görülmektedir.

Alan çalışmasında Amasya Caddesi üzerinde yer alan ve değerlendirilen geleneksel konutların konumları ve verilerin elde edildiği kaynaklar Şekil 4.11.'de ifade edilmiştir.

Çalışma kapsamında incelenen Ali İşçi Evi (Tablo 4.1.), Sarıoğlu Konağı (Tablo 4.2.), Orhan Demirtola Evi (Tablo 4.3.), Aliye Kara Evi (Tablo 4.4.) , Feramus Güneş Evi (Tablo 4.5.), Ahmet Yaman Evi (Tablo 4.6.), Kadir Canbolat Evi (Tablo 4.7.), Zeki Gündoğmuş Evi (Tablo 4.8.), Güzide Çakal Evi (Tablo 4.9.), Murat Şadol Evi (Tablo 4.10.), Huriye Atay Evi (Tablo 4.11.), Cemilzade Cımbıloğlu Evi (Tablo 4.12.), Saliha Öztürk Evi (Tablo 4.13.), Ümmügülsüm İmer Evi (Tablo 4.14.), Ahmet Samur Evi (Tablo 4.15.), Hatice Çetinkaya Evi (Tablo 4.16.), Safiye Serin Evi (Tablo 4.17.) ve Satılmış Özbudak Evi (Tablo 4.18.) Biçim Grameri ile plan düzleminde ve yaşam katı üzerinden değerlendirilmiştir.

Şekil 4.11. Amasya Caddesi üzerinde değerlendirilen evlerin konumları ve verilerin elde edildiği kaynaklar

Tablo 4.1. Ali İşçi Evi biçim grameri çalışması

Ali İşçi Evi 512 Ada 29 Parsel

Yapıldığı Dönem: 19 yy

Güncel İşlevi: Konut

Konum: Dutlupınar Mahallesi, Amasya Caddesi

Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım

Yapı Fotoğrafı

Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım

Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi
		☐ L Tipi
	İç Sofalı	☐ Köşe Sofalı
		☐ Üç Tarafı Kapalı
		☐ Karniyarik
		☒ Bir Tarafı Kapalı Karniyarik
		☐ T Tipi
		☐ Haç Tipi
☐ Orta Sofalı		
☐ Sofasız		
Yapıya Giriş	☒ Sokaktan	
	☐ Avludan	
Çıkma	☐ Çıkmasız	
	☐ Ortadan Çıkma	
	☐ Yandan Çıkma	
	☐ Köşeden Çıkma	
	☒ Tam Kat Çıkma	
	☐ Diğer	
Merdiven Tipi	☒ Tek Kollu Merdiven	
	☐ İki Kollu Merdiven	
	☐ L Tipi Merdiven	
	☐ U Tipi Merdiven	
Kat Adedi	☐ Zemin ☐ ☐ Zemin ☐ Bodrum ☐	
	☐ 1 ☐ Zemin ☐ Bodrum ☐ ☐ 1 ☒ Zemin ☐ ☐ 2 ☐ 1 ☐ Zemin ☐	

ZEMİN KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50

1. KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50

Biçim Grameri

S:Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere

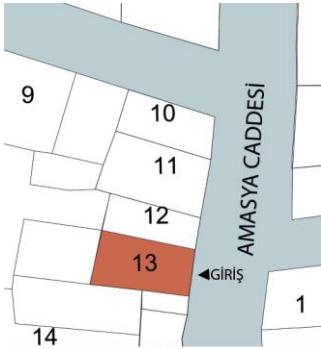
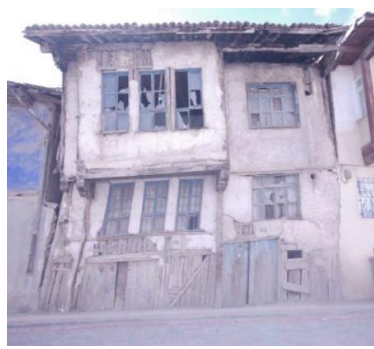
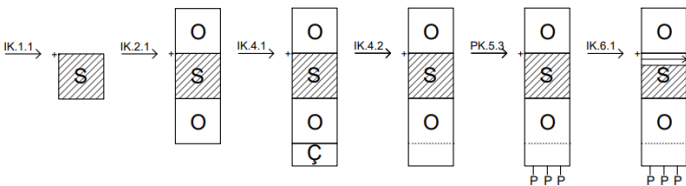
(Demirbağ arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.2. Sarıoğlu Konağı biçim grameri çalışması

Sarıoğlu Konağı 512 Ada 44 Parsel										
Konum: Dutlupınar Mahallesi, Amasya Caddesi					Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Kültür Evi			
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı					
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi	ZEMİN KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50 BİRİNCİ KAT PLANI ÖLÇEK: 1/50						
			☐ L Tipi							
			☐ Köşe Sofalı							
			☐ Üç Tarafı Kapalı							
			☐ Karniyarık							
		İç Sofalı	☒ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık							
			☐ T Tipi							
			☐ Haç Tipi							
			☐ Orta Sofalı							
			☐ Sofasız							
	Yapıya Giriş	☒ Sokaktan								
	Çıkma	☐ Avludan								
		☐ Çıkmasız								
		☐ Ortadan Çıkma								
		☐ Yandan Çıkma								
☐ Köşeden Çıkma										
Merdiven Tipi	☒ Tam Kat Çıkma									
	☒ Tek Kollu Merdiven									
	☐ İki Kollu Merdiven									
	☐ L Tipi Merdiven									
	☐ U Tipi Merdiven									
Kat Adedi	☐ Zemin		☐ Zemin ☐ Bodrum		☐ 1 ☐ Zemin ☐ Bodrum		☐ 1 ☐ Zemin		☐ 2 ☐ 1 ☐ Zemin	
	☐		☐		☐		☒		☐	
Biçim Grameri										
S:Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere										

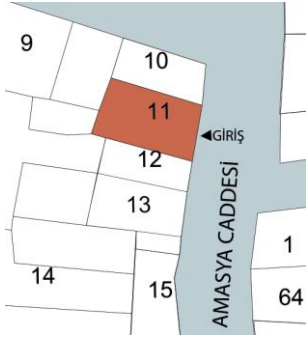
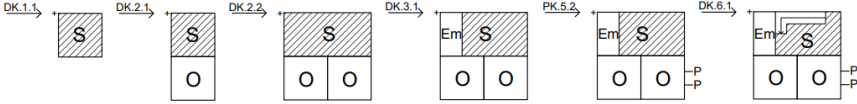
(Demirbağ arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.3. Orhan Demirtola Evi biçim grameri çalışması

Orhan Demirtola Evi 14 Ada 13 Parsel						
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi			Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut	
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım			Yapı Fotoğrafı			
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi			
			☐ L Tipi			
			☐ Köşe Sofalı			
			☐ Üç Tarafı Kapalı			
		İç Sofalı	☒ Karniyarık			
			☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık			
			☐ T Tipi			
			☐ Haç Tipi			
	☐ Orta Sofalı					
	☐ Sofasız					
Yapıya Giriş	☒ Sokaktan					
		☐ Avludan				
Çıkma	☐ Çıkmasız					
	☐ Ortadan Çıkma					
	☒ Yandan Çıkma					
	☐ Köşeden Çıkma					
	☐ Tam Kat Çıkma					
Merdiven Tipi	☒ Tek Kollu Merdiven					
	☐ İki Kollu Merdiven					
	☐ L Tipi Merdiven					
	☐ U Tipi Merdiven					
Kat Adedi	Zemin ○	Zemin Bodrum ○	1 Zemin Bodrum ○	1 Zemin ○	2 1 Zemin ●	
	Biçim Grameri					
						
S:Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere						

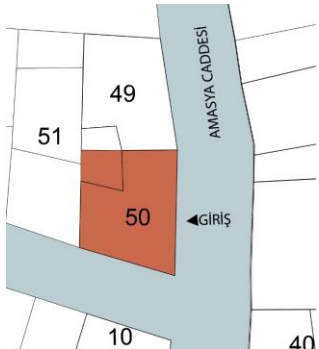
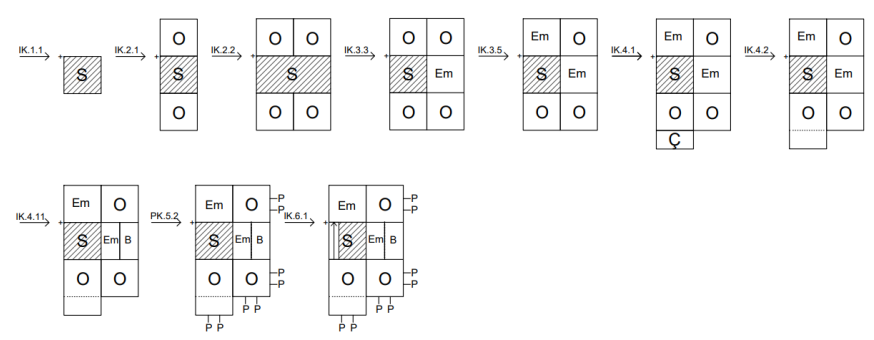
(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.4. Aliye Kara Evi biçim grameri çalışması

Aliye Kara Evi 14 Ada 11 Parsel									
Konum: Dutlupınar Mahallesi, Amasya Caddesi					Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut		
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı				
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım		Plan Tipi		Dış Sofalı		☐ I Tipi			
				İç Sofalı		☐ L Tipi			
				☒ Köşe Sofalı					
				☐ Üç Tarafı Kapalı					
				☐ Karniyarık					
				☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık					
				☐ T Tipi					
				☐ Haç Tipi					
				☐ Orta Sofalı					
				☐ Sofasız					
		Yapıya Giriş		☒ Sokaktan					
				☐ Avludan					
		Çıkma		☐ Çıkmasız					
				☒ Ortadan Çıkma					
				☐ Yandan Çıkma					
				☐ Köşeden Çıkma					
				☐ Tam Kat Çıkma					
		Merdiven Tipi		☐ Tek Kollu Merdiven					
				☐ İki Kollu Merdiven					
				☒ L Tipi Merdiven					
				☐ U Tipi Merdiven					
Kat Adedi				☐ Zemin		☐ Zemin		☐ Zemin	
				☐ Bodrum		☐ Bodrum		☐ Bodrum	
				☐		☐		☒	
Biçim Grameri									
									
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere									

(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.5. Feramus Güneş Evi biçim grameri çalışması

Feramus Güneş Evi 13 Ada 50 Parsel							
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi		Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut			
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım			Yapı Fotoğrafı				
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi				
			☐ L Tipi				
			İç Sofalı				☐ Köşe Sofalı
							☐ Üç Tarafı Kapalı
		☐ Karniyarık					
		☒ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık					
		☐ T Tipi					
		☐ Haç Tipi					
	☐ Orta Sofalı						
	☐ Sofasız						
	Yapıya Giriş	☒ Sokaktan					
		☐ Avludan					
	Çıkma	☐ Çıkmasız					
		☐ Ortadan Çıkma					
		☒ Yandan Çıkma					
		☐ Köşeden Çıkma					
	Merdiven Tipi	☒ Tam Kat Çıkma					
		☒ Tek Kollu Merdiven					
		☒ İki Kollu Merdiven					
		☐ L Tipi Merdiven					
		☐ U Tipi Merdiven					
	Kat Adedi	Zemin	Zemin	1	1	2	
		Bodrum	Bodrum	Bodrum	Zemin	Zemin	
		☐	☐	☐	☒	☐	
Biçim Grameri							
							
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere							

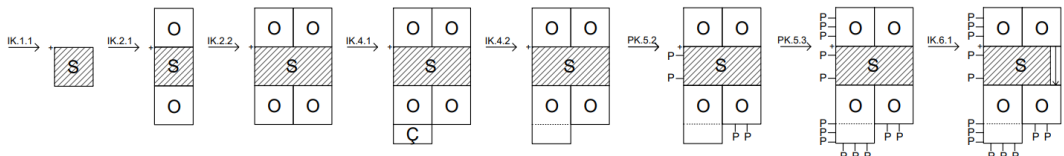
(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.6. Ahmet Yaman Evi biçim grameri çalışması

Ahmet Yaman Evi 13 Ada 46 Parsel																										
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi				Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut																				
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım				Yapı Fotoğrafı																						
	Plan Tipi Dış Sofalı ☐ I Tipi ☐ L Tipi ☐ Köşe Sofalı ☐ Üç Tarafı Kapalı İç Sofalı ☐ Karniyarık ☒ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık ☐ T Tipi ☐ Haç Tipi ☐ Orta Sofalı ☐ Sofasız Yapıya Giriş ☒ Sokaktan ☐ Avludan Çıkma ☐ Çıkmasız ☐ Ortadan Çıkma ☐ Yandan Çıkma ☐ Köşeden Çıkma ☒ Tam Kat Çıkma Merdiven Tipi ☐ Tek Kollu Merdiven ☐ İki Kollu Merdiven ☒ L Tipi Merdiven ☐ U Tipi Merdiven																									
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Kat Adedi		<table><tr><td>Zemin</td><td>Zemin</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td></tr></table>		Zemin	Zemin	☐	☐	<table><tr><td>1</td><td>1</td></tr><tr><td>Zemin</td><td>Zemin</td></tr><tr><td>☐</td><td>☐</td></tr></table>		1	1	Zemin	Zemin	☐	☐	<table><tr><td>2</td><td>1</td></tr><tr><td>Zemin</td><td>Zemin</td></tr><tr><td>☒</td><td>☐</td></tr></table>		2	1	Zemin	Zemin	☒	☐		
	Zemin	Zemin																								
☐	☐																									
1	1																									
Zemin	Zemin																									
☐	☐																									
2	1																									
Zemin	Zemin																									
☒	☐																									
Biçim Grameri																										
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere																										

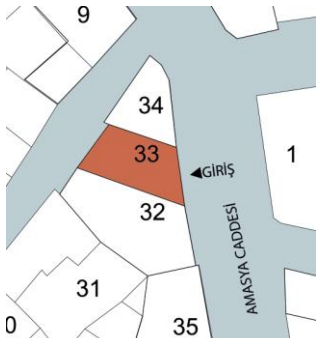
(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.7. Kadir Canbolat Evi biçim grameri çalışması

Kadir Canbolat Evi 13 Ada 38 Parsel										
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi					Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut			
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı					
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi							
			☐ L Tipi							
			☐ Köşe Sofalı							
			☐ Üç Tarafı Kapalı							
		İç Sofalı	☒ Karniyarık							
			☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık							
			☐ T Tipi							
			☐ Haç Tipi							
			☐ Orta Sofalı							
			☐ Sofasız							
Yapıya Giriş	☒ Sokaktan									
	☐ Avludan									
Çıkma	☐ Çıkmasız									
	☐ Ortadan Çıkma									
	☒ Yandan Çıkma									
	☐ Köşeden Çıkma									
	☐ Tam Kat Çıkma									
Merdiven Tipi	☒ Tek Kollu Merdiven									
	☐ İki Kollu Merdiven									
	☐ L Tipi Merdiven									
	☐ U Tipi Merdiven									
Kat Adedi	Zemin ○		Zemin Bodrum ○		1 Zemin Bodrum ○		1 Zemin ○		2 1 Zemin ●	
	Biçim Grameri									
										
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere										

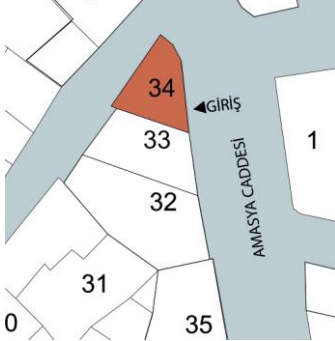
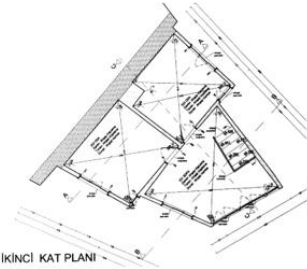
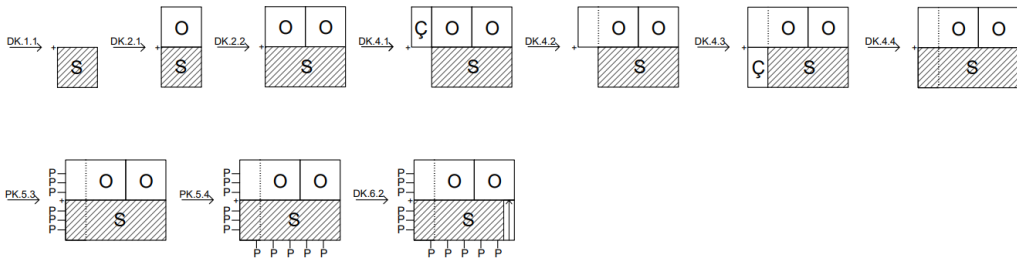
(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.8. Zeki Gündoğmuş Evi biçim grameri çalışması

Zeki Gündoğmuş Evi 13 Ada 33 Parsel										
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi					Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut			
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı					
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi							
			☐ L Tipi							
			☐ Köşe Sofalı							
			☐ Üç Tarafı Kapalı							
		İç Sofalı	☒ Karniyarık							
			☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık							
			☐ T Tipi							
			☐ Haç Tipi							
			☐ Orta Sofalı							
			☐ Sofasız							
	Yapıya Giriş	☒ Sokaktan								
		☐ Avludan								
Çıkma	☐ Çıkmasız									
	☐ Ortadan Çıkma									
	☐ Yandan Çıkma									
	☐ Köşeden Çıkma									
	☒ Tam Kat Çıkma									
Merdiven Tipi	☐ Tek Kollu Merdiven									
	☐ İki Kollu Merdiven									
	☒ L Tipi Merdiven									
	☐ U Tipi Merdiven									
Kat Adedi										
	1 Zemin O		1 Zemin Bodrum O		1 Zemin Bodrum O		1 Zemin Bodrum O		2 1 Zemin ●	
Biçim Grameri										
IK.1.1. S IK.2.1. O S O IK.2.2. O O S O O IK.3.5. O Em S O O IK.4.1. O Em S O O Ç IK.4.2. O Em S O O IK.4.1. O Em S O O Ç IK.4.2. O Em S O O PK.5.2. O Em S O O P P IK.6.3. O Em S O O P P P										
S:Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere										

(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.9. Güzide Çakal Evi biçim grameri çalışması

Güzide Çakal Evi 13 Ada 34 Parsel											
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi			Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut						
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım			Yapı Fotoğrafı								
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☒ I Tipi								
			☐ L Tipi								
			☐ Köşe Sofalı								
			☐ Üç Tarafı Kapalı								
		İç Sofalı	☐ Karniyarık								
			☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık								
			☐ T Tipi								
			☐ Haç Tipi								
	☐ Orta Sofalı										
	☐ Sofasız										
Yapıya Giriş	☒ Sokaktan										
Çıkma	☐ Avludan										
	☐ Çıkmasız										
	☐ Ortadan Çıkma										
	☒ Yandan Çıkma										
	☐ Köşeden Çıkma										
Merdiven Tipi	☐ Tam Kat Çıkma										
	☒ Tek Kollu Merdiven										
	☐ İki Kollu Merdiven										
	☐ L Tipi Merdiven										
Kat Adedi	☐ U Tipi Merdiven										
	Zemin ○	Zemin Bodrum ○	1 Zemin Bodrum ○	1 Zemin ○	2 1 Zemin ●						
Biçim Grameri											
											
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere											

(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.10. Murat Şadol Evi biçim grameri çalışması

Murat Şadol Evi 13 Ada 8 Parsel											
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi				Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut					
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı						
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım		Plan Tipi		Dış Sofalı		☐ I Tipi					
				İç Sofalı		☐ L Tipi					
				Üç Tarafı Kapalı		☐ Köşe Sofalı					
				Karniyarık		☒ Üç Tarafı Kapalı Karniyarık					
				Bir Tarafı Kapalı Karniyarık		☐ T Tipi					
				Haç Tipi		☐ Orta Sofalı					
				Sofasız		☐ Sofasız					
		Yapıya Giriş		☒ Sokaktan		☐ Avludan					
		Çıkma		☐ Çıkmasız		☒ Ortadan Çıkma		☒ Yandan Çıkma			
				☐ Köşeden Çıkma		☐ Tam Kat Çıkma					
☒ Tek Kollu Merdiven				☐ İki Kollu Merdiven							
☐ L Tipi Merdiven				☐ U Tipi Merdiven							
Kat Adedi		1 Zemin ○		1 Zemin Bodrum ○		1 Zemin Bodrum ○		2 1 Zemin ●			
Biçim Grameri											
DK.1.1 → DK.2.1 → DK.2.2 → DK.3.2 → DK.3.3 → DK.3.4 → DK.4.5 → PK.5.2 → DK.6.3 → 											
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere											

(Demirbağ arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.11. Huriye Atay Evi biçim grameri çalışması

Huriye Atay Evi 13 Ada 5 Parsel										
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi					Yapıldığı Dönem: 19 yy		Güncel İşlevi: Konut			
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı					
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi							
			☐ L Tipi							
			☐ Köşe Sofalı							
			☐ Üç Tarafı Kapalı							
		İç Sofalı	☒ Karniyarık							
			☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık							
			☐ T Tipi							
			☐ Haç Tipi							
	☐ Orta Sofalı									
	☐ Sofasız									
	Yapıya Giriş	☒ Sokaktan								
	Çıkma	☐ Avludan								
		☐ Çıkmasız								
		☐ Ortadan Çıkma								
		☐ Yandan Çıkma								
☐ Köşeden Çıkma										
Merdiven Tipi	☒ Tam Kat Çıkma									
	☐ Tek Kollu Merdiven									
	☒ İki Kollu Merdiven									
	☐ L Tipi Merdiven									
	☐ U Tipi Merdiven									
Kat Adedi	Zemin ○		Zemin Bodrum ○		1 Zemin Bodrum ●		1 Zemin ○		2 1 Zemin ○	
	Biçim Grameri									
S:Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere										

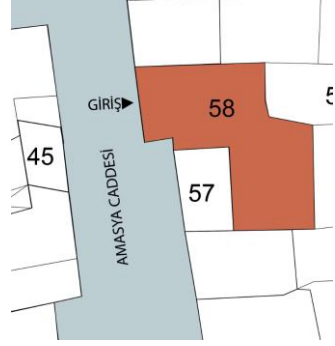
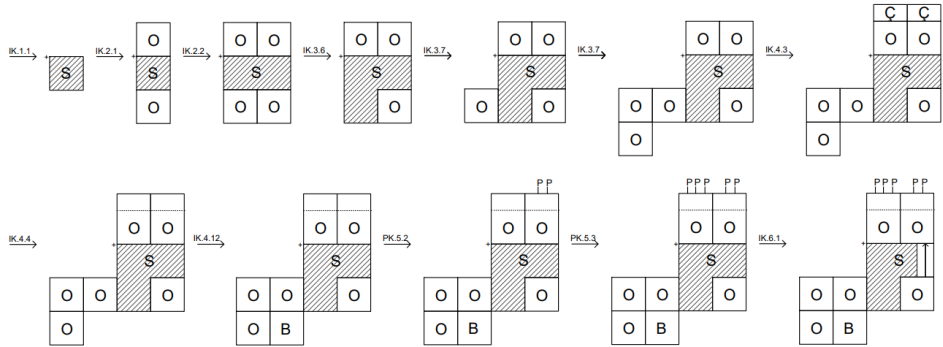
(Demirbağ arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.12. Cemilzade Cımbıloğlu Konağı biçim grameri çalışması

Cemilzade Cımbıloğlu Konağı 13 Ada 1 Parsel										
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi					Yapıldığı Dönem: 18. yy		Güncel İşlevi: Yanmış			
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı					
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi		Dış Sofalı		☐ I Tipi					
					☐ L Tipi					
					☐ Köşe Sofalı					
					☐ Üç Tarafı Kapalı					
			İç Sofalı		☒ Karniyarık					
					☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık					
					☐ T Tipi					
					☐ Haç Tipi					
			☐ Orta Sofalı							
			☐ Sofasız							
	Yapıya Giriş		☒ Sokaktan							
			☐ Avludan							
Çıkma		☐ Çıkmasız								
		☒ Ortadan Çıkma								
		☐ Yandan Çıkma								
		☐ Köşeden Çıkma								
		☐ Tam Kat Çıkma								
Merdiven Tipi		☒ Tek Kollu Merdiven								
		☐ İki Kollu Merdiven								
		☒ L Tipi Merdiven								
		☐ U Tipi Merdiven								
Kat Adedi										
		1 Zemin 0		Zemin Bodrum 0		1 Zemin Bodrum 0		2 1 Zemin 0		
Biçim Grameri										
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere										

(Zile Belediyesi arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.13. Saliha Öztürk Evi biçim grameri çalışması

Saliha Öztürk Evi 518 Ada 58 Parsel													
Konum: Kislik Mahallesi, Amasya Caddesi				Yapıldığı Dönem: 19. yy		Güncel İşlevi: Konut							
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı								
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım		Plan Tipi		Dış Sofalı		☐ I Tipi							
				İç Sofalı		☐ L Tipi							
						☐ Köşe Sofalı							
						☐ Üç Tarafı Kapalı							
						☒ Karniyarık							
						☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık							
						☐ T Tipi							
						☐ Haç Tipi							
						☐ Orta Sofalı							
						☐ Sofasız							
		Yapıya Giriş		☒ Sokaktan									
				☐ Avludan									
		Çıkma		☐ Çıkmasız									
				☐ Ortadan Çıkma									
				☐ Yandan Çıkma									
				☐ Köşeden Çıkma									
				☒ Tam Kat Çıkma									
		Merdiven Tipi		☒ Tek Kollu Merdiven									
				☐ İki Kollu Merdiven									
				☐ L Tipi Merdiven									
				☐ U Tipi Merdiven									
		Kat Adedi		Zemin ○		Zemin Bodrum ○		1 Zemin Bodrum ○		1 Zemin ○		2 1 Zemin ●	
Biçim Grameri													
													
S:Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere													

(Demirbağ arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.14. Ümmügülsüm İmer Evi biçim grameri çalışması

Ümmügülsüm İmer Evi 532 Ada 40 Parsel										
Konum: Orta Mahallesi, Amasya Caddesi					Yapıldığı Dönem: 19. yy		Güncel İşlevi: Konut			
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı					
	Plan Tipi Dış Sofalı ● I Tipi ○ L Tipi ○ Köşe Sofalı ○ Üç Tarafı Kapalı İç Sofalı ○ Karniyarık ○ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık ○ T Tipi ○ Haç Tipi ○ Orta Sofalı ○ Sofasız Yapıya Giriş ● Sokaktan ○ Avludan Çıkma ○ Çıkmasız ● Ortadan Çıkma ○ Yandan Çıkma ○ Köşeden Çıkma ○ Tam Kat Çıkma Merdiven Tipi ● Tek Kollu Merdiven ○ İki Kollu Merdiven ○ L Tipi Merdiven ○ U Tipi Merdiven					ZEMİN KAT PLANI BİRİNCİ KAT PLANI İKİNCİ KAT PLANI				
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Kat Adedi		Zemin ○		Zemin Bodrum ○		1 Zemin Bodrum ○		2 1 Zemin ●	
	Biçim Grameri									
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere										

(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.15. Ahmet Samur Evi biçim grameri çalışması

Ahmet Samur Evi 532 Ada 35 Parsel											
Konum: Orta Mahallesi, Amasya Caddesi				Yapıldığı Dönem: 19. yy		Güncel İşlevi: Konut					
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım					Yapı Fotoğrafı						
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım		Plan Tipi		☐ I Tipi							
				☐ L Tipi							
				☐ Köşe Sofalı							
				☐ Üç Tarafı Kapalı							
				☒ Karniyarık							
										☒ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık	
										☐ T Tipi	
				☐ Haç Tipi							
				☐ Orta Sofalı							
				☐ Sofasız							
		Yapıya Giriş		☒ Sokaktan							
		Çıkma		☐ Avludan							
				☐ Çıkmasız							
				☐ Ortadan Çıkma							
				☐ Yandan Çıkma							
				☐ Köşeden Çıkma							
		Merdiven Tipi		☒ Tam Kat Çıkma							
☒ Tek Kollu Merdiven											
☐ İki Kollu Merdiven											
☐ L Tipi Merdiven											
☐ U Tipi Merdiven											
Kat Adedi		Zemin ○		Zemin Bodrum ○		1 Zemin Bodrum ○		1 Zemin ○		2 1 Zemin ●	
Biçim Grameri											
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere											

(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.16. Hatice Çetinkaya Evi biçim grameri çalışması

Hatice Çetinkaya Evi 532 Ada 41a Parsel						
Konum: Orta Mahallesi, Amasya Caddesi			Yapıldığı Dönem: 19. yy		Güncel İşlevi: Konut	
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım			Yapı Fotoğrafı			
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi			
			☐ L Tipi			
			☐ Köşe Sofalı			
			☐ Üç Tarafı Kapalı			
			☒ Karniyarık			
		İç Sofalı	☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık			
			☐ T Tipi			
			☐ Haç Tipi			
			☐ Orta Sofalı			
			☐ Sofasız			
	Yapıya Giriş	☒ Sokaktan				
	Çıkma	☐ Avludan				
		☐ Çıkmasız				
		☐ Ortadan Çıkma				
		☒ Yandan Çıkma				
		☐ Köşeden Çıkma				
	Merdiven Tipi	☐ Tam Kat Çıkma				
		☐ Tek Kollu Merdiven				
		☐ İki Kollu Merdiven				
		☒ L Tipi Merdiven				
☐ U Tipi Merdiven						
Kat Adedi	Zemin ○	Zemin Bodrum ○	1 Zemin Bodrum ○	1 Zemin ○	2 1 Zemin ●	
Biçim Grameri						
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere						

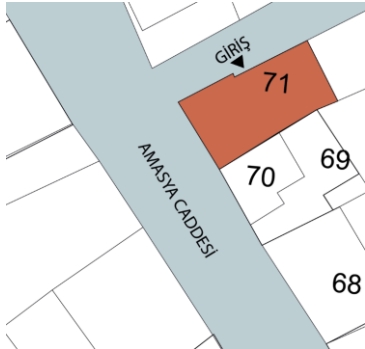
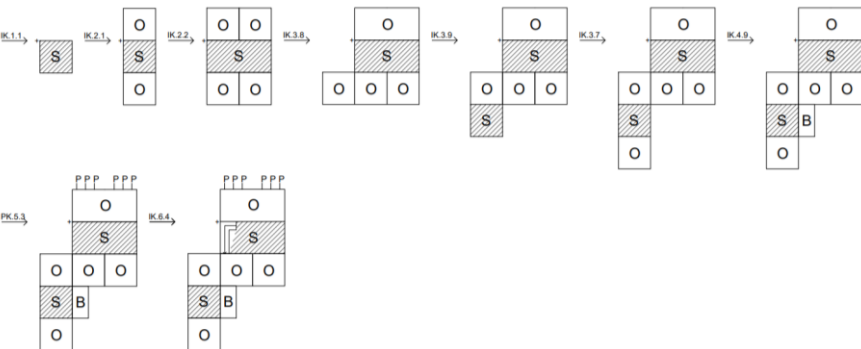
(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.17. Safiye Serin Evi biçim grameri çalışması

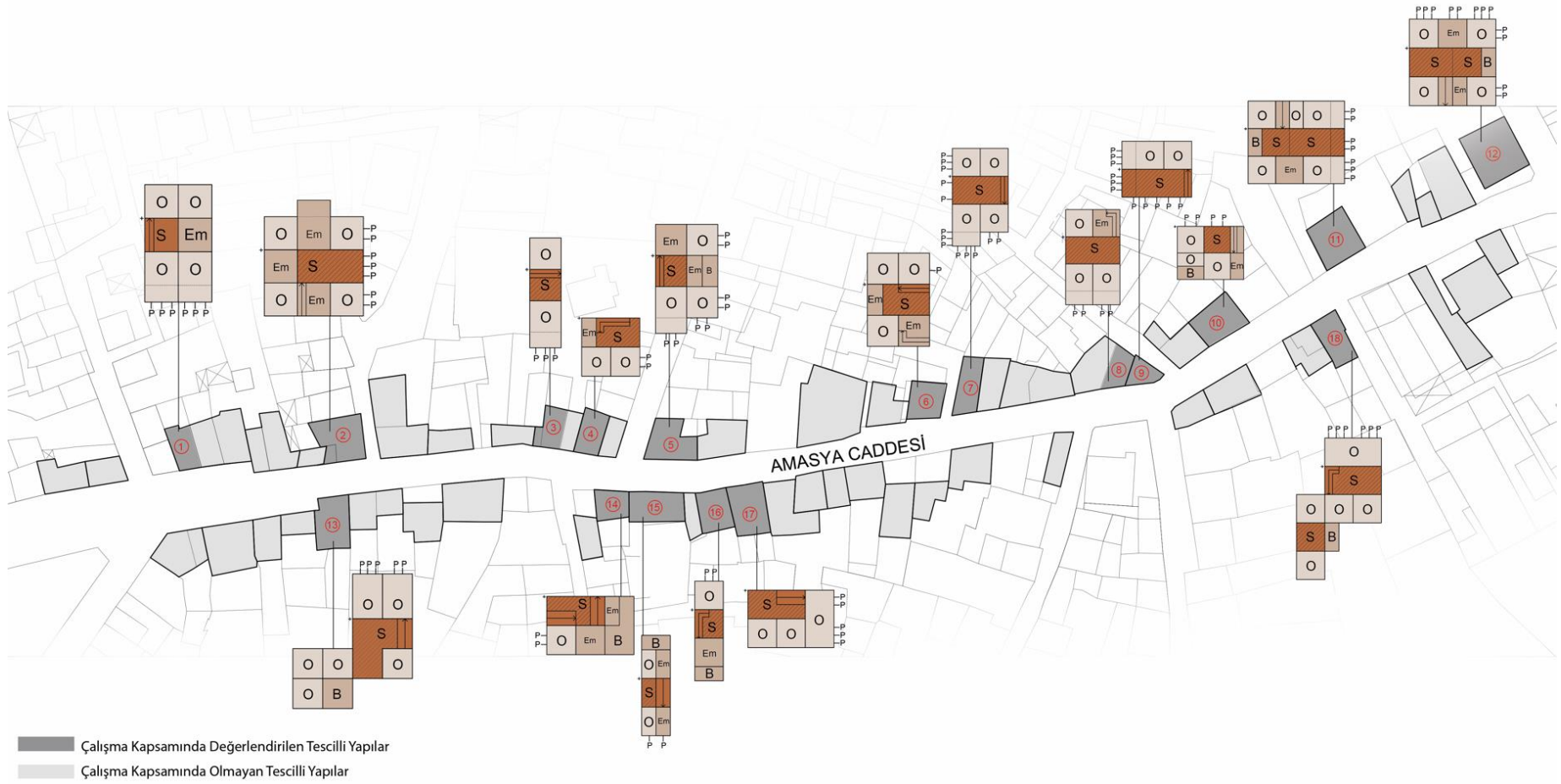
Safiye Serin Evi 532 Ada 24 Parsel							
Konum: Orta Mahallesi, Amasya Caddesi			Yapıldığı Dönem: 19. yy		Güncel İşlevi: Konut		
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım			Yapı Fotoğrafı				
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☒ I Tipi				
			☐ L Tipi				
			☐ Köşe Sofalı				
			☐ Üç Tarafı Kapalı				
		İç Sofalı	☐ Karniyarık				
			☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık				
			☐ T Tipi				
			☐ Haç Tipi				
	☐ Orta Sofalı						
	☐ Sofasız						
	Yapıya Giriş	☒ Sokaktan ☐ Avludan					
	Çıkma	☒ Çıkmasız ☐ Ortadan Çıkma ☐ Yandan Çıkma ☐ Köşeden Çıkma ☐ Tam Kat Çıkma					
		Merdiven Tipi	☒ Tek Kollu Merdiven ☐ İki Kollu Merdiven ☐ L Tipi Merdiven ☐ U Tipi Merdiven				
			Kat Adedi				Zemin ☐
Biçim Grameri							
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere							

(Sivas KVKBK Müdürlüğü arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

Tablo 4.18. Satılmış Özbudak Evi biçim grameri çalışması

Satılmış Özbudak Evi 38 Ada 71 Parsel						
Konum: Alacamescit Zir Mahallesi, Amasya Caddesi			Yapıldığı Dönem: 19. yy		Güncel İşlevi: Konut	
Kent Ölçeğinde Mekânsal Kullanım				Yapı Fotoğrafı		
Konut Ölçeğinde Mekânsal Kullanım	Plan Tipi	Dış Sofalı	☐ I Tipi			
			☐ L Tipi			
			☐ Köşe Sofalı			
			☐ Üç Tarafı Kapalı			
		İç Sofalı	☒ Karniyarık			
			☐ Bir Tarafı Kapalı Karniyarık			
			☐ T Tipi			
			☐ Haç Tipi			
		☐ Orta Sofalı				
		☐ Sofasız				
	Yapıya Giriş	☒ Sokaktan				
		☐ Avludan				
	Çıkma	☒ Çıkmasız				
		☐ Ortadan Çıkma				
		☐ Yandan Çıkma				
		☐ Köşeden Çıkma				
		☐ Tam Kat Çıkma				
		☐ U Tipi Çıkma				
	Merdiven Tipi	☒ Tek Kollu Merdiven				
		☐ İki Kollu Merdiven				
☒ L Tipi Merdiven						
☐ U Tipi Merdiven						
Kat Adedi	☐ Zemin	☐ Zemin Bodrum				
	☐ 1 Zemin Bodrum	☐ 1 Zemin				
		☐ 2 1 Zemin				
Biçim Grameri						
S: Sofa O: Oda Em: Ek Mekan Es: Ek Sofa B: Balkon Ç: Çıkma P: Pencere						

(Demirbağ arşivinden alınan belgelerle hazırlanmıştır.)

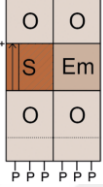
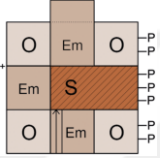
Şekil 4.12. Amasya Caddesi üzerinde değerlendirilen evlerin konumları ve biçim grameri analizleri

4.1.1. Plan Düzleminde Değerlendirme

Zile Geleneksel konutlarının da çevreleri ile kurdukları ilişki, konut dokusuna sağladığı katkı ve kendilerine özgü tasarımları biçim grameri ile incelenerek Amasya Caddesi üzerinden analiz edilmiştir. Çalışma kapsamında incelenen 18 konut yapısının değerlendirilmesinde ortak yaşam alanı olan sofanın bulunduğu kat dikkate alınmıştır. Yapılan analizler konut biçim gramerlerini karşılaştırmak adına Tablo 4.19 da değerlendirilmiştir. Buna göre;

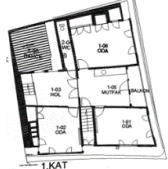
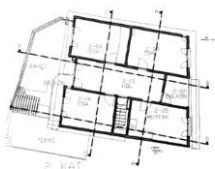
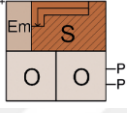
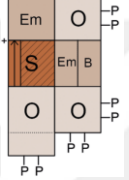
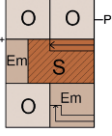
- Konutlara girişlerin bahçe ya da avlu olmaksızın sokaktan sağlandığı,
- Konut planlarının oluşumu ve plan tipinin belirlenmesinde ana elemanın ortak yaşam alanı olan sofa olduğu, odaların ve mutfak, banyo, depo, wc, vb. gibi servis elemanlarının konumlarının sofaya göre belirlendiği,
- İncelenen 13 konutun iç sofalı plan tipine, 5 konutun ise dış sofalı plan tipine sahip olduğu,
- İç sofalı plan tipine sahip 4 konutta sofanın 3 tarafının kapalı olduğu, 8 konutta sofanın karniyarık plan tipinde ve bir tanesinde ise sofanın L plan tipinde olduğu,
- Dış sofalı plan tipinde olan 4 konutta sofanın oda ya da ek mekânla bittiği, bir konutta sofanın I plan tipinde olduğu,
- Zile evlerinde tam kat çıkma, ortadan çıkma ve yandan çıkma tiplerinin olduğu, sofa, oda ve ek mekânların balkonla desteklendiği,
- İncelenen 2 konut örneğinde cephede çıkmanın olmadığı, 2 konutta gönyeli çıkma, 13 konutta düz çıkma ve bir konutta ise cihannüma ile birlikte kat çıkması olduğu,
- Konutlarda üst katlara ulaşımı sağlayan merdivenlerin 3 konut örneğinde sofanın içinden L merdiven ve 9 konut örneğinde sofanın içinden tek kollu merdiven ile sağlandığı, ayrıca bir konut örneğinde sofanın dışından L merdiven ile 5 konut örneğinde ise sofanın dışından tek kollu merdiven ile sağlandığı,
- İncelenen konutların kat sayılarına göre analizinde 12 konutun zemin üzeri 2 kattan, 5 konutun zemin üzeri bir kattan ve bir konutun ise bodrum+zemin üzeri bir kattan oluştuğu görülmüştür.

Tablo 4.19. Amasya Caddesi biçim grameri analiz tablosu

			Ali İşçi Evi	Sarioğlu Konağı	Orhan Demirtola Evi
Yapının Fotoğrafı					
Kat Planı					
Biçim Grameri					
Plan Tipi	Dış Sofalı	I Tipi			
		L Tipi			
		Köşe Sofalı			
		Üç Tarafı Kapalı			
	İç Sofalı	Karniyarık			✓
		Bir Tarafı Kapalı Karniyarık	✓	✓	
		T Tipi			
		Haç Tipi			
Çıkma	Çıkmasız				
	Ortadan Çıkma				
	Yandan Çıkma				✓
	Köşeden Çıkma				
	Tam Kat Çıkma		✓	✓	
Merdiven	Tek Kollu Merdiven		✓	✓	✓
	İki Kollu Merdiven				
	L Tipi Merdiven				
	U Tipi Merdiven				
Kat Adedi	Zemin				
	Zemin Bodrum				
	1 Zemin Bodrum				
	1 Zemin		✓	✓	
	2 1 Zemin				✓

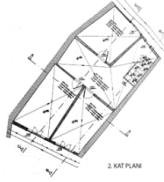
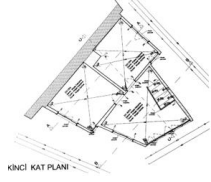
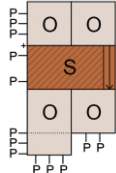
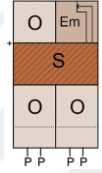
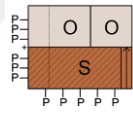
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.19. Amasya Caddesi biçim grameri analiz tablosu (devam)

			Aliye Kara Evi	Feramus Güneş Evi	Ahmet Yaman Evi
Yapının Fotoğrafı					
Kat Planı					
Biçim Grameri					
Plan Tipi	Dış Sofalı	I Tipi	✓		
		L Tipi			
		Köşe Sofalı			
		Üç Tarafı Kapalı			
	İç Sofalı	Karniyarık			
		Bir Tarafı Kapalı Karniyarık		✓	✓
		T Tipi			
		Haç Tipi			
Çıkma	Çıkmasız				
	Ortadan Çıkma		✓		
	Yandan Çıkma				
	Köşeden Çıkma				
	Tam Kat Çıkma			✓	✓
Merdiven	Tek Kollu Merdiven			✓	✓
	İki Kollu Merdiven				
	L Tipi Merdiven		✓		✓
	U Tipi Merdiven				
Kat Adedi	Zemin				
	Zemin Bodrum				
	1 Zemin Bodrum				
	1 Zemin			✓	
	2 1 Zemin		✓		✓

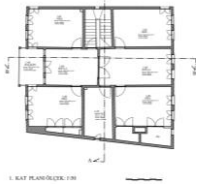
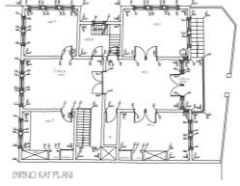
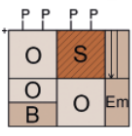
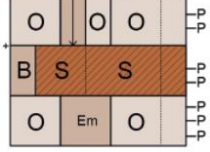
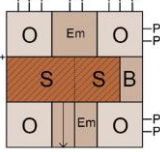
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.19. Amasya Caddesi biçim grameri analiz tablosu (devam)

			Kadir Canbolat Evi	Zeki Gündoğmuş Evi	Güzide Çakal Evi
Yapının Fotoğrafı					
Kat Planı					
Biçim Grameri					
Plan Tipi	Dış Sofalı	I Tipi			✓
		L Tipi			
		Köşe Sofalı			
		Üç Tarafı Kapalı			
	İç Sofalı	Karniyarık	✓	✓	
		Bir Tarafı Kapalı Karniyarık			
		T Tipi			
		Haç Tipi			
Çıkma	Çıkmasız				
	Ortadan Çıkma				
	Yandan Çıkma		✓		
	Köşeden Çıkma				
	Tam Kat Çıkma			✓	✓
Merdiven	Tek Kollu Merdiven		✓		✓
	İki Kollu Merdiven				
	L Tipi Merdiven			✓	
	U Tipi Merdiven				
Kat Adedi	Zemin				
	Zemin Bodrum				
	1 Zemin Bodrum				
	1 Zemin				
	2 1 Zemin		✓	✓	✓

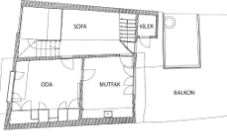
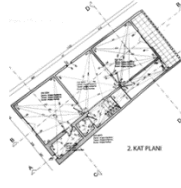
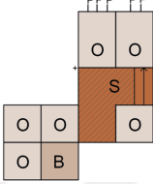
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.19. Amasya Caddesi biçim grameri analiz tablosu (devam)

			Murat Şadöl Evi	Huriye Atay Evi	Cımbıloğlu Konağı
Yapının Fotoğrafı					
Kat Planı					
Biçim Grameri					
Plan Tipi	Dış Sofalı	I Tipi	✓		
		L Tipi			
		Köşe Sofalı			
		Üç Tarafı Kapalı			
	İç Sofalı	Karniyarık			
		Bir Tarafı Kapalı Karniyarık		✓	✓
		T Tipi			
		Haç Tipi			
Çıkma	Çıkmasız				
	Ortadan Çıkma		✓		✓
	Yandan Çıkma		✓		
	Köşeden Çıkma				
	Tam Kat Çıkma			✓	
Merdiven	Tek Kollu Merdiven		✓	✓	✓
	İki Kollu Merdiven				
	L Tipi Merdiven				
	U Tipi Merdiven				
Kat Adedi	Zemin				
	Zemin Bodrum				
	1 Zemin Bodrum			✓	
	1 Zemin				
	2 1 Zemin		✓		✓

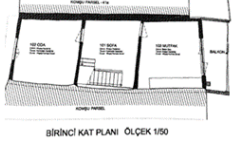
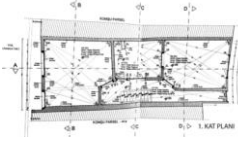
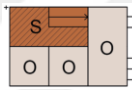
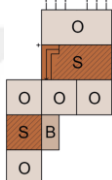
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.19. Amasya Caddesi biçim grameri analiz tablosu (devam)

			Saliha Öztürk Evi	Ümmügülsüm İ. Evi	Ahmet Samur Evi
Yapının Fotoğrafı					
Kat Planı					
Biçim Grameri					
Plan Tipi	Dış Sofalı	I Tipi		✓	
		L Tipi	✓		
		Köşe Sofalı			
		Üç Tarafı Kapalı			
	İç Sofalı	Karniyarık			✓
		Bir Tarafı Kapalı Karniyarık			
		T Tipi			
		Haç Tipi			
Çıkma	Çıkmasız				
	Ortadan Çıkma			✓	
	Yandan Çıkma				
	Köşeden Çıkma				
	Tam Kat Çıkma		✓		✓
Merdiven	Tek Kollu Merdiven		✓	✓	✓
	İki Kollu Merdiven				
	L Tipi Merdiven				
	U Tipi Merdiven				
Kat Adedi	Zemin				
	Zemin Bodrum				
	1 Zemin Bodrum				
	1 Zemin				
	2 1 Zemin		✓	✓	✓

(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.19. Amasya Caddesi biçim grameri analiz tablosu (devamı)

			Hatice Çetinkaya E.	Safiye Serin Evi	Satılmış Özbudak Evi
Yapının Fotoğrafı					
Kat Planı					
Biçim Grameri					
Plan Tipi	Dış Sofalı	I Tipi			
		L Tipi			
		Köşe Sofalı			
		Üç Tarafı Kapalı			
	İç Sofalı	Karniyarık	✓		✓
		Bir Tarafı Kapalı		✓	
		Karniyarık			
		T Tipi			
		Haç Tipi			
Çıkma	Çıkmasız			✓	✓
	Ortadan Çıkma				
	Yandan Çıkma		✓		
	Köşeden Çıkma				
	Tam Kat Çıkma				
Merdivne	Tek Kollu Merdiven			✓	
	İki Kollu Merdiven				
	L Tipi Merdiven		✓		✓
	U Tipi Merdiven				
Kat Adedi	Zemin				
	Zemin Bodrum				
	1 Zemin Bodrum				
	1 Zemin			✓	✓
	2 1 Zemin		✓		

(Sert Asan, 2023)

4.2. Çalışma Alanında Yer Alan Geleneksel Konutların Cephe Düzeninin Siluet Oluşturularak İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Cephe, bir yapının dış yüzeyini temsil etmekle birlikte aynı zamanda çevresiyle etkileşimini ve uyumunu da yansıtan önemli bir mimari unsurdur. Cephe bir yapının sadece görsel olarak değil, aynı zamanda çevresiyle olan ilişkisiyle bir bütün olarak değerlendirmemize olanak tanımaktadır. Geleneksel Türk evlerinin cephe tasarımları da zaman içindeki mimari gelişmelere ve kültürel etkileşimlere bağlı olarak şekillenmiştir. Bu tasarımlar, yapıldığı dönemin özelliklerini, tarzını ve karakterini yansıtarak zaman içinde bir tür mimari miras oluşturmuştur. Geleneksel Türk evlerinin cephe tasarımları, geçmişten gelen bilgi birikimi ve deneyimlerin bir yansımasıdır.

Zengin bir kültürel birikime sahip olan Zile ilçesinde de geleneksel yapıım tekniği ve geleneksel malzeme ile inşa edilen konutların cepheleri dikkat çekmektedir. Amasya Caddesi kuzey güney doğrultusunda uzanan kent merkezine bağlanan, üzerinde 60 tescilli yapıya sahip olması nedeniyle en yoğun tescilli binanın olduğu cadde olarak bilinmektedir. Birçok ara sokağı birbirine bağlaması yönüyle de önemli bir arter olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel yapıım tekniği ve yapı malzemelerinin kullanıldığı doku olarak günümüzde özelliklerini hala korumakta olan caddede 2 veya 3 katlı yapılar bulunmaktadır. Büyük bir kısmı terk edilmiş ve boş olan yapıların birçoğu yıkılmış haldedir. Konut yapıları dışında cadde üzerinde bulunan camileri, ticari mekânları ile günümüzde hala canlılığını korumaktadır. Çalışma kapsamında Zile ilçesinde bulunan Amasya Caddesi çalışma alanı olarak belirlenmiş, konutların siluetleri üzerinden 18 yapının cepheleri analiz edilmiştir (Tablo 3.20).

Fotoğraf 4.1. Amasya Caddesi fotoğrafları (Sert Asan, 2021)

Şekil 4.15. Amasya Caddesi Üzerinde Değerlendirilen evlerin cephe fotoğrafları ve silüetleri

Şekil 4.16. Amasya Caddesi silüetleri üzerinde değerlendirilen geleneksel konutlar (Seçkin, 2010)

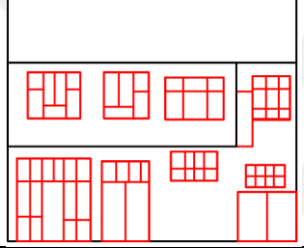
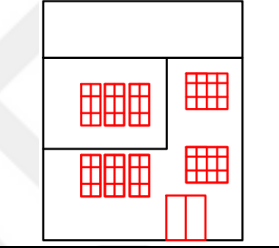
Şekil 4.17. Amasya Caddesi silüetleri üzerinde değerlendirilen geleneksel konutlar (devam) (Seçkin, 2010)

Amasya Caddesi üzerinde belirlenen 18 adet yapının konumları belirlenmiş ve Seçkin (2010) tarafından hazırlanan silüetler üzerinden işaretlenmiştir ve değerlendirmeye alınmıştır. Yapılan analizler Amasya Caddesi üzerindeki geleneksel konutların çoğunluğunun bitişik nizamda inşa edildiğini ortaya koymaktadır. Bu konutlar genellikle topografyaya ve arazinin geometrisine uyumlu bir şekilde tasarlanmış ve yapıya bir avlu veya bahçe olmaksızın doğrudan sokak üzerinden ulaşım sağlanmaktadır. Yani, konutların planlaması, sokak dokusuna göre şekillenmiş ve çevresel faktörlere duyarlı bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Bu geleneksel konutların zemin katları, genellikle sokak seviyesine daha yakın olarak tasarlanmış ve mahalle dokusuyla etkileşim kurmuştur. Ancak üst katlarda kullanılan alanın artırılması ve daha büyük, düzgün geometrili mekânlar elde edilmesi için geleneksel mimarinin öne çıkan unsurlarından biri olan çıkmaların kullanıldığı belirlenmiştir. Çıkmalar, yapıya hacimsel çeşitlilik katarak dış cepheye hareketlilik kazandırmakla kalmayıp, aynı zamanda üst katlardaki mekânları genişletmekte ve sokakla ilişkilendirmektedir. Bu analiz, Amasya Caddesi üzerindeki konutların mimari özelliklerini ve mimari kimliğini anlamak için önemli bir temel sağlamaktadır.

Yapıların ahşap karkas arası kerpiç dolgu ile inşa edilmiş olması, Amasya Caddesi üzerindeki konutların mimarisine özgü önemli bir detaydır. Bu inşa yöntemi, cephelere belirgin bir zenginlik katar ve birçok cephenin özellikle ahşap dikmeler ve yatay hatıllar gibi unsurlarla dikkat çekici bir görünüme sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Geleneksel Türk evlerinin mimarisinde giriş kapıları hem işlevsel hem de estetik açıdan önemli bir rol oynamaktadır. Amasya Caddesi üzerindeki konutların giriş kapıları da genellikle büyük, yüksek ve iki kanatlıdır. Ahşap panellerle kaplı olan bu kapılar, yapıya özgü büyüklükleri ile kapının önemini vurgulamakta ve iç mekâna etkileyici bir giriş sunmaktadır. İncelenen konutlarda zemin katlardaki pencereler genellikle küçük boyutlarda tasarlanmışken, üst katlarda genellikle daha büyük ve dikdörtgen şekilli pencerelerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Bu, üst katlardaki mekânlara daha fazla ışık ve görüş alanı sağlamaktadır. Tüm pencerelerde ise ahşap söve ve pervazların kullanılması, geleneksel Türk mimarisine özgü detayları koruma ve vurgulama amacını taşımaktadır.

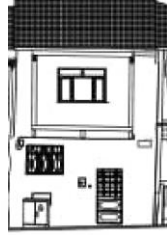
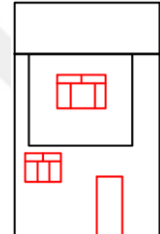
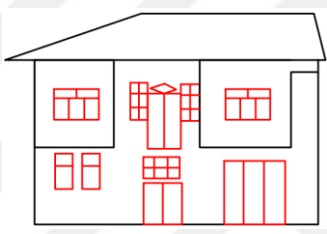
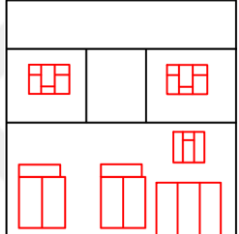
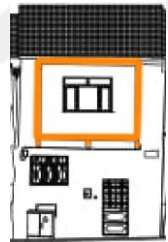
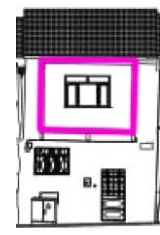
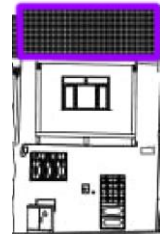
Bu çalışma, Amasya Caddesi üzerindeki konutların mimari özelliklerini daha ayrıntılı bir şekilde anlamamıza olanak tanımakta ve geleneksel Türk evi mimarisinin önemli unsurlarının bu sokaktaki konutlara nasıl yansıdığını göstermektedir.

Tablo 4.20. Amasya Caddesi cephe analizleri

	Ali İşçi Evi	Sarıoğlu Konağı	Orhan Demirtola Evi
Yapı Fotoğrafı			
Cephe			
Pencere ve Kapı			
Kat Silmeleri ve Hatıllar			
Çıkma ve Balkon			
Çatı			

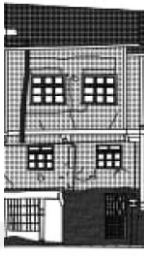
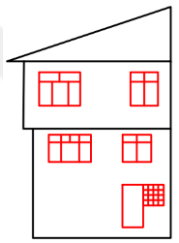
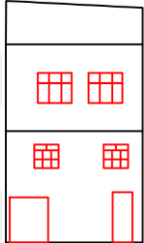
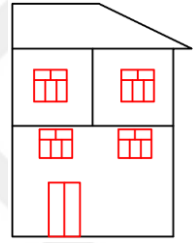
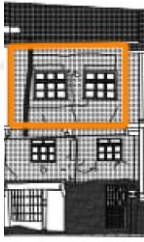
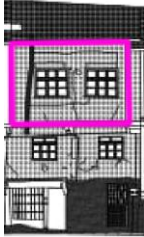
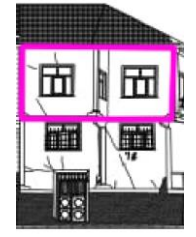
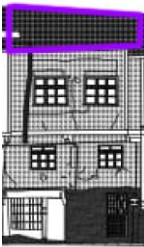
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.20. Amasya Caddesi cephe analizleri (devam)

	Aliye Kara Evi	Feramus Güneş Evi	Ahmet Yaman Evi
Yapı Fotoğrafı			
Cephe			
Pencere ve Kapı			
Kat Silmeleri ve Hatıllar			
Çıkma ve Balkon			
Çatı			

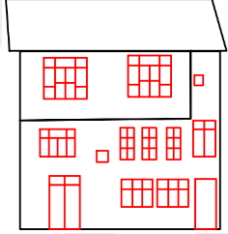
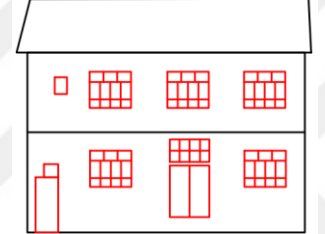
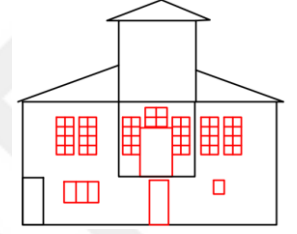
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.20. Amasya Caddesi cephe analizleri (devam)

	Kadir Canbolat Evi	Zeki Gündoğmuş Evi	Güzide Çakal Evi
Yapı Fotoğrafı			
Cephe			
Pencere ve Kapı			
Kat Silmeleri ve Hatıllar			
Çıkma ve Balkon			
Çatı			

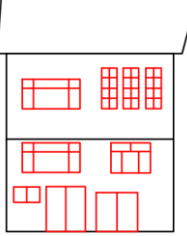
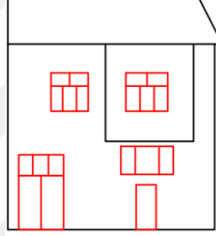
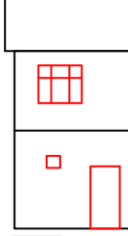
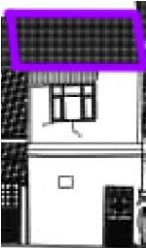
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.20. Amasya Caddesi cephe analizleri (devam)

	Murat Şadol Evi	Huriye Atay Evi	Cımbıloğlu Konağı
Yapı Fotoğrafı			
Cephe			
Pencere ve Kapı			
Kat Silmeleri ve Hatıllar			
Çıkma ve Balkon			
Çatı			

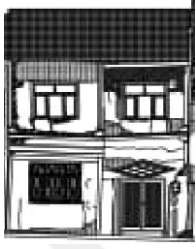
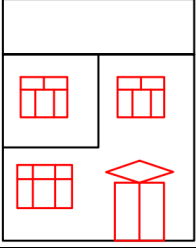
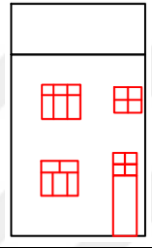
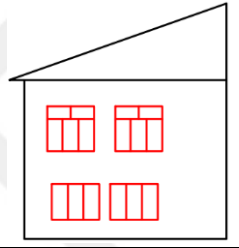
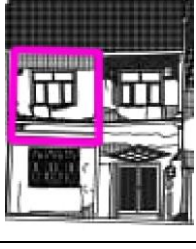
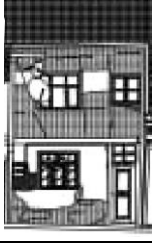
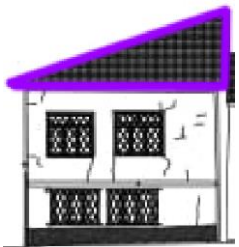
(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.20. Amasya Caddesi cephe analizleri (devam)

	Saliha Öztürk Evi	Ümmügülsüm İmer Evi	Ahmet Samur Evi
Yapı Fotoğrafı			
Cephe			
Pencere ve Kapı			
Kat Silmeleri ve Hatıllar			
Çıkma ve Balkon			
Çatı			

(Sert Asan, 2023)

Tablo 4.20. Amasya Caddesi cephe analizleri (devam)

	Hatice Çetinkaya Evi	Safiye Serin Evi	Satılmış Özbudak Evi
Yapı Fotoğrafı			
Cephe			
Pencere ve Kapı			
Kat Sırmeleri ve Hatıllar			
Çıkma ve Balkon			
Çatı			

(Sert Asan, 2023)

4.2.1. Cephe Düzeninde Değerlendirme

Geleneksel Türk evlerinin cephe tasarımları da zaman içindeki mimari gelişmelere ve kültürel etkileşimlere bağlı olarak şekillenen cephe, bir yapının sadece görsel olarak değil, aynı zamanda çevresiyle olan ilişkisiyle bir bütün olarak değerlendirmemize olanak tanıyan çevresiyle etkileşimini ve uyumunu da yansıtan önemli bir mimari unsurdur. Amasya Caddesi silüet çizimleri üzerinden 18 konutun cephe analizi yapılmıştır. Yapılan analizler konutların cephe biçimlenişlerini ve mimari karakterlerinin anlaşılabilmesi için Tablo 3.20.'de değerlendirilmiştir. Buna göre;

- Amasya Caddesinde bulunan yapıların büyük bir çoğunluğunun bitişik nizam olarak inşa edildiği ancak incelenen 2 konutun ayrı nizamda inşa edildiği,
- Geleneksel Zile konutlarının büyük bir çoğunluğunda ahşap karkas arası kerpiç dolgu kullanıldığı,
- Konutların kat sayılarına göre analizlerinde ise 12 konutun zemin üzeri iki kattan, 5 konutun zemin üzeri bir kattan oluştuğu, bir konutun ise bodrum+zemin üzeri bir kattan oluştuğu görülmüştür.
- İncelenen yapılar özelinde 14 farklı pencere tipine sahip olduğu (Şekil 4.3.), pencere tiplerinden A-3, B-1, B-3 tiplerinin çok sık kullanıldığı, A-4, A-5, B-2, C-1 tiplerinin çok az örnekte olduğu ve diğer pencere tiplerinin yapıya özel olarak yapıldığı,
- Zile konutlarının giriş kapılarının geleneksel Türk evinde olduğu gibi ahşap iki kanatlı ve kapı üstü pencere sahip olduğunu, analiz edilen yapılardan birkaç tanesinin zamanla geçirdiği değişimlerle metal tek kanatlı kapıya sahip olduğu,
- Konutların tamamında ahşap hatıl ve kat silmelerinin kullanıldığı, ahşap pencere pervaz ve sövelerinin kullanıldığı,
- Geleneksel konut evlerinin önemli unsurlarından çıkmanın 9 konutta tam kat çıkma, 5 konutta cephe ortasında çıkma, 2 konutta yanda çıkma kullanılırken ve 2 konutta ise cephede çıkmanın kullanılmadığı,
- İncelenen 2 konut örneğinde gönyeli çıkmanın, 13 konut örneğinde düz çıkmanın kullanıldığı ve bir konut örneğinde cihannüma ile birlikte kat çıkması olduğu ve
- Konut çatılarının kırma çatı biçiminde olduğu ve alaturka kiremit kullanıldığı söylenebilir.

	1	2	3	4	5
A					
B					
C					

Şekil 4.18. Zile pencere tipleri

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Karadeniz Bölgesi ve İç Anadolu Bölgesinin arakesitinde yer alan Tokat, günümüze kadar birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Özellikle Anadolu Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde ticaret merkezi olarak ön plana çıkan kent merkezinin yakın çevresinde günümüze ulaşabilen anıtsal yapılar ve sivil mimarlık örnekleri pek çok kültürel mirasa sahip olduğunu ispatlar niteliktedir. Somut kültür mirası içerisinde sivil yapılar kapsamında değerlendirilen geleneksel konutların korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılması oldukça önemlidir. Geleneksel konutlar ve anıtsal yapıların belgelenmesi, korunması ve sosyal yaşama yönelik bilgilerin aktarılması; kültür sürekliliğinin sağlanması ve belge niteliği taşıması boyutu ile olduğu kadar, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin de bir göstergesi olarak görülmektedir. Zile’de farklı mimari özellikleri ile günümüze ulaşan bu dokunun sürdürülebilirliğinin sağlanması ve gelecek nesillere aktarılabilmesi için yapılacak akademik çalışmalar ile geleneksel konutların belgelenmesi ve koruma-kullanma dengesi içerisinde restore edilerek konut veya uygun işlevler ile kullanılması ve yaşatılmasına yönelik öneriler sunulması gerekmektedir.

Yerel malzemelerin kullanımı, geleneksel işçilik tekniklerinin ve tasarım anlayışlarının öğrenilmesi, gelecek nesiller için geleneksel mimarinin korunması açısından önemlidir. Geleneksel mimari dilin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için toplumun koruma bilincinin oluşturulması, belge niteliği taşıyacak yapıların rölöve, restitüsyon ve restorasyon projelerinin hazırlanması, yapılacak restorasyonlarda koruma-kullanma dengesinin gözetilmesi ve yetkin ekipler ile restorasyonun yapılması gerekmektedir. Sonuç olarak, geleneksel mimari dil, belirli bir coğrafi bölge ya da kültürde gelişen ve yerel malzemeler, teknikler ve işçilik ile tasarlanan mimari tarzları ifade eder. Bu tarzlar, yerel iklim koşulları, toplumsal yaşam tarzları, geleneksel estetik anlayışları ve kültürel değerleri yansıtan özellikler taşır. Geleneksel mimari dilin korunması, yerel kaynakların kullanımı ve geleneksel işçilik tekniklerinin öğrenilmesi ile sağlanabilir.

Biçim grameri yöntemi geleneksel konutlarda da mevcut tasarım dilini açıklamak ve analiz etmek, ardından bu dilin türevlerini kullanarak yeni mimari diller oluşturmak için kullanılan yöntemlerden biridir. Biçim grameri yöntemi ile tasarım dilinin anlamlı olabilmesi için gerekli olan öğeler (sözcükler, mekânsal ilişkiler, tanımlanmış biçim kuralları, başlangıç için form ve biçim grameri) içermekle birlikte bu unsurlar, mimari tasarım sürecinde belirli bir dilin oluşturulması ve anlaşılması için temel gereksinimleri ifade etmektedir.

Biçim gramerine yönelik çalışmalarda genellikle bir başlangıç biçiminin tanımlandığı ve bu başlangıç biçimine uygulanan kural setleri ile yeni biçimler üretilebilmektedir. Bu sayede, biçim grameri, mimari tasarım alanına katkı sağlayarak yaratıcı bir şekilde farklı mimari ifadelerin oluşturulmasına sağlamaktadır. Konut mimarisi üzerine yapılan biçim grameri çalışmaları (Palladio Villaları, Frank Lloyd Wright kır evleri, Malaguaria evleri, Giuliani evleri, Queen Anne evleri, Hayat evleri vb.) çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu çalışmalar biçim gramerleri ile tasarım dilinin analiz edip çözümlendiği, kuralların tanımlandığı ve bu kurallar çerçevesinde yeni planların üretildiği görülmektedir. Biçim gramerinin bu çalışmalar üzerinden analiz edilmesi, konut mimarisinde nasıl uygulanabileceğini ve yeni tasarımlara yol göstermesi açısından önemlidir.

Bu araştırma, Zile yerleşimini örnek alarak, tarihsel süreçte geleneksel dokusunu korumasına rağmen günümüzde geleneksel mimariye uymayan yeni yapıların ortaya çıkmasıyla kimliğini ve mimari dilini kaybetme riskiyle karşı karşıya kalan bir durumu ele almaktadır. Çalışma kapsamında ilk aşamada Prof. Dr. Gülen Çağdaş'ın Geleneksel Türk Evleri için 1996 yılında oluşturduğu biçim grameri yöntemi kullanılarak plan düzleminde Biçim Grameri ile değerlendirme yapılmıştır. Değerlendirmede Zile geleneksel konutlarının plan tipolojisinin üretilen kural setleri üzerinden yeni plan tipolojileri üretimine olanak sağladığı görülmüştür.

Çalışmanın ikinci aşamasında Zile'de Kentsel Sit Alanı içinde kent merkeziyle bağlanan ana arterlerden biri olan Amasya Caddesi üzerinde bulunan on sekiz geleneksel konut örneği mekânsal özellikler, Biçim Grameri yöntemi ile plan düzleminde ve cephe düzeninde incelenmiştir. İnceleme geleneksel konutların plan tipolojisinde sofanın belirleyici olması açısından yaşam katları üzerinden değerlendirilmiştir. Ayrıca, belirlenen alandaki geleneksel dokunun günümüz yapılaşmasıyla ne ölçüde uyumsuz hale geldiğini ve bu uyumsuzluğun kimlik ve mimari dil kaybına katkı sağladığını söylemek mümkündür. Çalışma, bu analizler sonucunda ortaya çıkacak bulguları temel alarak, Zile'deki geleneksel yerleşimin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için öneriler geliştirmiştir. Bu kapsamda, biçim grameri yöntemiyle ortaya çıkan kural setleri, geleneksel mimari öğelerin günümüz yapılarına entegrasyonu için tasarlanabilmekte ve bu sayede yerleşimin kimliği ve karakteri korunabilmektedir. Çalışmada 6 farklı kural seti oluşturulmuştur. Buna göre;

1. Kural Seti: Sofa tipinin belirlenmesi ve yerleşimi
2. Kural Seti: Oda sayısının belirlenmesi ve odaların sofaya göre yerleştirilmesi

3. Kural Seti: İç sofalı ve dış sofalı plan tipi için ek oda, mutfak, banyo, depo, wc, vb. gibi servis mekanlarının belirlenmesi ve yerleştirilmesi
4. Kural Seti: Çıkma ve balkonların olup olmadığının analizi ve varsa yerleştirilmesi
5. Kural Seti: Pencereilerin sayılarının ve yerlerinin belirlenmesi
6. Kural Seti: Merdiven tipinin ve konumunun belirlenmesi ve yerleştirilmesi olarak sıralanmaktadır.

Zile geleneksel konut dokusunu oluşturan öğelere ilişkin altı kural seti oluşturulmuş ve geleneksel konutun plan tipolojisinde belirleyici olan sofa, odalar, mutfak, banyo, depo, wc, vb. gibi servis mekânlarının varlığı ve konumları ifade edilerek yeni plan üretimine olanak tanıyacak gramerler tartışılmıştır.

Zile geleneksel konut dokusunun plan düzleminde incelenmesinin ardından Amasya Caddesinde bulunan 18 konut özelinde silüetler üzerinden cephe analizleri yapılmıştır. Cephelerin kat adetleri, kat silme ve hatılları, çıkma ve balkon düzenleri, çatı sistemleri, pencere ve kapı tipolojileri incelenmiştir. Amasya Caddesi üzerinde yer alan konutların mimari yapısı, özellikle ahşap karkas arası kerpiç dolgu inşa yöntemi ile dikkat çekmektedir. Bu yöntem, binaların cephelerine belirgin bir estetik zenginlik katmaktadır; özellikle ahşap dikmeler ve yatay hatıllar gibi unsurlar, birçok cephenin çarpıcı bir görünüme sahip olmasını sağlamaktadır. Giriş kapıları, geleneksel Türk evlerinin mimarisinde hem fonksiyonel hem de estetik açıdan önemli bir rol oynamaktadır. Amasya Caddesinde bulunan konutların giriş kapıları genellikle büyük, yüksek ve iki kanatlıdır. Bu kapılar, ahşap panellerle kaplı olup büyük boyutlarıyla dikkat çekmekte, yapıya girişin önemini vurgulayarak iç mekâna etkileyici bir atmosfer katmaktadır. Konutlardaki pencereler incelendiğinde, zemin katlardaki pencerelerin genellikle küçük boyutlarda tasarlandığı, ancak üst katlarda daha büyük ve dikdörtgen şekilli pencerelerin tercih edildiği görülmektedir. Bu tercih, üst katlardaki mekanlara daha fazla ışık ve geniş görüş alanı sağlamayı amaçlamaktadır. Ahşap söve ve pervazların ise tüm pencerelerde kullanılması, geleneksel Türk mimarisine özgü detayları koruma ve vurgulama amacını taşımaktadır.

Sonuç olarak Mimarsız Mimarlık örneklerini içeren Geleneksel Zile konutlarının belirli bir gramere sahip olduğunu anlamak, bu gramerin oluşum kurallarını çözmek ve bu dilin kurallarını kullanarak yeni plan şemaları oluşturmak mümkün olabilmektedir. Bu analiz, Amasya Caddesi üzerindeki konutların mimari özelliklerini detaylı bir şekilde ortaya koyarak, geleneksel Türk evi mimarisinin bu sokaktaki konutlara nasıl yansıdığını göstermekte ve bu yapıların benzersiz özelliklerini vurgulamaktadır.

Çalışmanın sonuçlarının geleneksel konut dokusu üzerinde yapılacak akademik çalışmalara, yeniden işlevlendirme, restorasyon uygulamaları aşamalarında yerelde Zile, makro ölçekte ise Türkiye’de farklı bölgelerde yer alan somut kültür mirası sivil yapılara bilgi üretecek ve kullanıcılara farkındalık yaratması beklenmektedir. Somut kültür mirasının önemli öğelerinden geleneksel konutların yaşam biçiminin, kullanıcının sosyo-ekonomik statüsünün, aile yapısının ve o dönem için sahip olunan yapım yöntemleri ve kullanılan yapı malzemelerinin mekâna yansımaları açısından önemli görülmektedir. Bu bilgi mimarlık disiplininde yapı pratiğinin gelişiminin izlenmesine de olanak tanımaktadır. Bundan başka günümüzde sürdürülebilirlik bağlamında taş, ahşap, kerpiç vb. yerel ve kolay bulunabilen, geri dönüşebilen ve çevre dostu yapı malzemelerinin kullanılmış olması mimarsız mimarlık olarak anılan geleneksel konutların yüzyıllar önce düşünülmüş ve kullanılmış olması Türk Evi kavramının çok boyutlu bir şekilde ele alındığını göstermektedir. Bu bağlamda Zile örneğinde olduğu gibi geleneksel konutların toplumsal yaşam, yapım teknikleri, malzeme kullanımı vb. hakkında bilgiler aktararak kültür sürekliliği sağlayan, sosyal ve kültürel sürdürülebilirliğe destek olan yapı örnekleri olduğu görülmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Açikel, A. (2012). Tokat, İslam Ansiklopedisi, ss. 219-223.
- Aksoy, M. (2001). Varolan tasarım dilleri ve yeni tasarım dilleri bağlamında biçim gramerleri analizi. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Aktemur, A. M. (2013). Tarihi Zile konakları ve evleri. Erzurum: Eser Ofset.
- Alp, S. (1977). Maşat Hüyük'te keşfedilen Hitit tabletlerinin ışığı altında yukarı yeşil ırmak bölgesinin coğrafyası hakkında, Belleten, S. 164, ss. 637-647.
- Alp, S. (2002). Hitit çağında Anadolu, Ankara: Tübitak Yayınları
- Altındal, B. (2011). Zela'dan Zile'ye tarihi yolculuk.
- Asan, H. Fotoğraf arşivi, (2022-2023)
- Aslan, C. (2019). Eski çağda Zile ve çevresi, OANNES- Uluslararası Eskiçağ Tarihi Araştırmaları Dergisi, Cilt 1, Sayı 1, ss. 21-33
- Atıcı, B. (2023). Geleneksel Türk evinin iç mekân özelliklerinin Odunpazarı ve Kütahya evleri özelinde irdelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Bektaş, C. (2021). Türk Evi (9 b.). İstanbul, Şişli: Yem Yayınları.
- Boztepe Erkiş, Ş. D. (2016). Geleneksel Sille evleri üzerine bir biçim grameri çalışması. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Cambaz M. arşivi. https://www.mustafacambaz.com/categories.php?cat_id=634 (Erişim Tarihi: 15.10.2023)
- Çağdaş, G. (1996). A shape grammar: the language of Traditional Turkish houses, environment and planning B, 5, pp. 443-464
- Çolakoğlu, B. (2004). Biçim gramerleri ders notları. Mimari Tasarım ABD, BOM Yüksek Lisans Programı, Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dağıstanlı, K. (2007). Mimarsız mimarlık ve Bingöl, Kiğı, Alagöz köyü üzerine bir inceleme. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Demirbağ, U. Fotoğraf Arşivi

- Demirbağ, U. ve Urfalıoğlu, N. (2021). The decoration in Traditional houses Anatolian in 19th century: the example of Çankırı, History Studies, 13 (1), 265 – 283.
- Dikmen, Ç. B. (2014). Reading of Traditional house Texture through Street and facades Ottoman Turkish town Göynük. Gazi University Journal of Science Part B: Art, Humanities, Design and Planning, Vol: 2, No.3, pp.101-117.
- Doğan, E. (2019). Zile sanat tarihi raporu
- Eldem, S. H. (1954). Türk Evi plan tipleri. İstanbul: Pulhan Matbaası.
- Eldem, S.H. (1984). Türk Evi I (1. Baskı). İstanbul: Taç Vakfı.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi (1970) (Türkçeleştiren: Z. Danışman) Cilt: 5, s. 126, İstanbul.
- Fischer, G. (1991). Mimarlık ve dil. Karl Kramer Verlag, s. 21
- Flemming, U. (1987a). More than the sum of parts: The grammar of Queen Anne houses, environment and planning B: Planning and design, 14, pp. 323-350.
- Flemming, U. (1987b). The role of shape grammars in the analysis and creation of design in computability of designs, pp. 245-272, New York.
- Gips, J. (1999). Computer implementation of shape grammars. NSF/MIT Workshop on Shape Computation.
- Google Görseller, Mimarsız mimarlık örnekleri, Kapadokya evleri, (Türkiye Kültür Portalı) <https://www.kulturportali.gov.tr/medya/fotograf/fotodokuman/7366/kapadokya> , Mardin Evleri (Mardin Valiliği Arşivi) <https://www.mardin.gov.tr/yeni-mardin-evleri#gallery-10> , Safranbolu Evleri (Halkbank Kültür ve Yaşam Dergisi) <https://kulturveyasam.com/8-maddede-safranbolu-unlu-safranbolu-evlerinin-mimari-ozellikleri/>
- Google Görseller, A. Santorini Evleri (House Beautiful Dergisi), <https://www.housebeautiful.com/design-inspiration/a36719991/santorini-greece-cave-houses/>
- B. Provence Evleri (Architectural Digest) <https://www.architecturaldigest.com/story/sophie-douzal-provence-home>
- Google Görseller, Yeni Meksika Adobe Evler-(Eco Friendly Buildings) <https://eco-friendly-buildings.com/adobe-house.html> , Burkina Faso Evleri (Archdaily, 2023) <https://www.archdaily.com/1002826/the-painted-houses-of-tiebele-a-model-for-communal-collaboration/64941a5ecb9c4612243252aa-the-painted-houses-of-tiebele-a->

[model-for-communal-collaboration-photo](#), Japonya Gassho-Zukuri evleri (Japonya Büyükelçiliği İnternet Sitesi)

Google Görseller, Safranbolu, Karabük,A. <https://turktoyu.com/safranbolu-ve-safranbolu-evleri/> , B. Bruges, Belgium C. Sana, Yemen <https://www.re-thinkingthefuture.com/city-and-architecture/a2301-15-cities-famous-for-their-traditional-architecture/>, (Erişim Tarihi: 19.10.2021)

Google Görseller, Zile'nin konumu https://www.google.com/search?q=zile+konum&sca_esv=572573644&tbm=, (Erişim Tarihi: 08.11.2022)

Gökçe, M. (2020). Biçim gramerinin günümüz tasarım diline dönüşümü bağlamında geleneksel Diyarbakır evlerinin incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Gümüş, B. (2019). Geleneksel konut cephelerinin görsel analizi: Afyonkarahisar örneği. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fen Bilimleri Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.

Güzelci, O. Z. (2012). Amasya Yalıbozu evleri üzerine bir biçim grameri çalışması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.

Halaç, H. ve Doruk, B. (2019). Türk konutunda mahremiyet için düzenlemeler. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 3(38), ss. 50-72.

Hızır, M. (2019). Geleneksel Divriği evlerinin biçim grameri ile incelenmesi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fen Bilimleri Enstitüsü, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.

Japonya Büyükelçiliği arşivi Japonya Gassho-Zukuri Evleri https://www.tr.emb-japan.go.jp/itpr_ja/11_000001_00368.html

Karadeniz Yaşam, “Zile”, Nisan 2006, s.6.

Karakoyun, M (2010). Bodrum geleneksel ve güncel konut mimarisinin biçim grameri yöntemi ile araştırılması (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fen Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.

- Kıvılcım, F. (2008). A research on design principles in historic built landscapes case study: Odunpazarı, Eskişehir. Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- Knight, T. 1994. Transformation in design, a formal approach to stylistic change and innovation in the visual arts. Cambridge Uni. Press
- Knight, T. and Stiny, G. (2001). Classical and Non-classical computation. Arq: Architectural Research Quarterly Cambridge Journals, 5, pp. 355-372
- Kuban, D. (1995). Türk Hayatlı Evi (1. Baskı). İstanbul: Ziraat Bankası.
- Küçükerman, Ö. (1985). Kendi mekanını arayışı içinde Türk Evi. İstanbul: Apa Ofset Basımevi Sanayi ve Ticaret A.ş.
- Mitchell, W. J. (1986). Formal representations: a foundation for computer-aided architectural design. environment and planning B planning and design, 13, 133-162.
- Necmettin Eryılmaz fotoğraf arşivi
- Öz, K. (2018). Eskişehir ili Sivrihisar ilçesi mevcut geleneksel ve yeni kent dokusunun mekânsal kullanım bağlamında biçim grameri analizi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Özbek, H. (2004) Gelenekselden türeyen çağdaş Mardin konut yerleşimi, Yüksek Lisans Tezi, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Özçağlar, A. (1995) Zile'nin kuruluşu, gelişmesi ve bugünkü fonksiyonel özellikleri, Ankara Üniversitesi Türkiye Coğrafyası Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, 3, 219-241
- Özkaraduman, T. (2007). Geleneksel mimari dil için geliştiren tasarım grameri: Mardin (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Paköz, A. E. (2016). Bir standart yaratma aracı olarak Türkiye'de vernaküler mimarlık. Art-Sanat Dergisi, (5), 171-177, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/iuarts/issue/47721/602627>
- Pekcan, N. (1997). Zile (Tokat) bölgesinin strüktürel ve jeomorfolojik özellikleri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Dergisi, Sayı.5, İstanbul.
- Raphael, B. (1976). Natural language, in the thinking computer: mind inside matter, pp. 177-210, Stanford Research Institute, A Series of Books in Psychology.

- Saka Akın, E. ve Seçkin, A. (2011). Tarihi Amasya Caddesi üzerindeki Zile evleri. Tarihi ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu.
- Seçkin, A. (2010). Tokat-Zile’de geleneksel evlerden örnekler koruma sorunları ve öneriler (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kadir Has Üniversitesi, , İstanbul.
- Seçkin, A. fotoğraf arşivi
- Sepetcioğlu, M. N. (1987). Anadolu ve Rumeli topraklarımızın Türkleşmesinde bir köprü, Türk tarihinde ve kültüründe Tokat Sempozyumu (2-6 Temmuz 1986), C.IV, (Ankara 1987), s.6-7; Şemsettin Sami, Kamüs-ülA’lam, İstanbul: Maarif Nezaret-i Celilesi, 1311), 24–43-44; Rahmi Dönmez, Zile, (Samsun, 1951), 38.
- Sivas Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu (KVKBK) Müdürlüğü arşivi
- Soylu Ercan, G. (2018). Zile geleneksel kent dokusunda sokak çözümlemeleri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Anabilim Dalı, Kayseri.
- Stiny, G. (1977). Ice-Ray: A note on the generation of Chinese lattice designs. Environment and Planning B Planning and Design (4), 89-98.
- Stiny, G. ve Mitchell, W. J. (1978). The Palladian grammar, environment and planning B, 5, 5-18.
- Stiny, G. (1980a). Kindergarten grammars: de signing with Froebel’s building gifts, environment and planning B 7, pp. 409-462
- Stiny, G. (1980b). Introduction to shape and shape grammars, Environment and Planning B 8, pp. 343-351.
- Stiny, G. (1981). A note on the description of designs, Environment and Planning B 8, pp. 257-267.
- Strabon, (2000). Geographika: XII, XIII, XIV, Çeviren: Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul
- Strabon, (2015). Antik Anadolu coğrafyası, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Şahin, M. (2013). İlk ve Orta Çağlarda Zile (Zile in the ancient and the middle ages), History Studies, Volume: 5, Issue: 3 pp. 207-222.

- Taishete. R. (2015). <https://architectureofinformality.blogspot.com/2015/02/is-informal-architecture-similar-or.html> (Erişim Tarihi: 01.10.2023)
- Texier C. (2002). Köşk Asya, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı, ss. 163-164.
- Tırpan A., Akarsu S. ve önemli F. (2002). Anahita'nın kutsal kenti Zile, Tarih ve Kültürü ile II. Zile Sempozyumu 6-9 Ekim, Bildiriler, (  zmir: Zile Belediyesi Kültür Yayınları. s. 394. (Alp, Sedat Die Hethitischen Tontafelentdeckungen auf dem Maşat H  y  k, Belleten, XLIV/173, 48-58'den naklen aktaran)
- Tok, H. (2008). Gramer tabanlı mimari tasarım: mardin'de ilköğretim okulu tipolojileri (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü,   stanbul.
- Torus, B. (2008). Konut   n tasarım sürecinde kural tabanlı bir yazılım modeli. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi).   stanbul Teknik   niversitesi,   stanbul.
- Türk Dil Kurumu Sözlüğü (2021), <https://sozluk.gov.tr> (Erişim Tarihi: 20.11.2021)
- Uşma, G. (2021). Anadolu'daki geleneksel Türk evlerinin plan, cephe ve süsleme özellikleri bağlamında incelenmesi. Artuklu Sanat ve Beřer   Bilimler Dergisi, 6, ss. 227-259.
- Wojtowicz, J. ve Fawcett, W. (1986) Architecture: formal approach, Academy Editions, London
- Yavi A. (1986). Tokat, Tokat Turizm ve Otelcilik A.ř. Yayını.
- Yavuz, A.   . ve   z, K. (2018). Sivrihisar geleneksel konutlarının mekânsal kullanım bağlamında biçim grameri ile irdelenmesi ve geleneksel kent dokusundaki kurgusu. SETSCI Conference indexing system, Volume 2, ss. 312-317
- Zile Belediye arşivi, <https://site.zile.bel.tr/> (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Hilal SERT ASAN

Yüksek Lisans Tezi

YOZGAT 2023

**T.C.
YOZGAT BOZOK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**